VERHANDELING

BEELDEN

ORI
Dut
919.22
Reu/ver
58164

00058164

B.B.R.A.S.

BOMBAY BRANCH
OF THE
ROYAL ASIATIC SOCIETY.
TOWN HALL, BOMBAY.

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 02 April, 2016

VERHANDELING

OVER

DRIE GROOTE STEENEN BEELDEN,

IN DEN JARE 1819

UIT JAVA NAAR DE NEDERLANDEN OVERGEZONDEN:

DOOR

C. J. C. REUVENS.

1824.

58161

00058164

VOORREDE.

Het was in den jare 1820, *dat drie groote ſteenen beelden, de eerſte van dien aard, welke in ons vaderland gezien waren, uit* Java *in het voorgaande jaar afgezonden, te Amſterdam aankwamen. De vorige bezitter derzelve was de heer* N. ENGELHARDT, *weleer gouverneur van* Java's Oosthoek. *Het is aan de welwillendheid van dien heer, en niet minder aan de verlichte belangſtelling van Z. Exc. den heer* ELOUT, *toenmaals een der* commisſarisſen-generaal *van Z. M. onzen geëerbiedigden koning, thans* minister van marine en koloniën, *dat de Nederlanden zich in derzelver onmiddellijk bezit mogen verheugen. Het is verder door de zorg des hoogleeraars* REINWARDT *voor alle takken van kennis, aan zijne, door den koning verordende, wetenſchappelijke zending naar* Java *verknocht, dat bijna veertig ſtuks kleinere ſteenen beelden, en eene verzameling van teekeningen en beſchrijvingen van tempelen* (a) *naar het vaderland overgevoerd, de beoefening der Javaanſche oudheden, godsdienst, en kunstwerken alhier kunnen grondvesten.*

Dat

(a) *Namelijk teekeningen en beſchrijvingen van* Brambanan, *gemaakt op last van den heer* ENGELHARDT; *dergelijke van* Boro Bodor *en* Goenong Praauw, *vervaardigd op last van den Engelſchen gouverneur-generaal* RAFFLES, *en teekeningen van* Singa-Sari, *gemaakt op last van den heer* REINWARDT *zelven.*

Dat deze eerste poging eerst thans, na een tijdsverloop van zes *jaren, het licht ziet, hiervan ben ik aan mijne geëerde medeleden van het Instituut, zoowel als aan het algemeen, — dat dezelve zoo als zij daar is, en niet anders, het licht ziet, hiervan ben ik vooral aan buitenlandsche geleerden rekenschap verschuldigd.*

De Derde Klasse van het Instituut, in welks tuin deze drie eerst aangekomene beelden eene plaatsing hadden bekomen, verlangende aan den koning een opzettelijk verslag over dezelve te kunnen aanbieden, had, in December *van hetzelfde jaar* 1820, *eene commissie tot onderzoek derzelve benoemd, waarvan ik, toenmaals nog correspondent der Klasse zijnde, een gedeelte mogt uitmaken. Ik betuig der Klasse hiervoor, en der commissie niet minder voor de vereerende onderscheiding, welke mij te beurt viel, om zulk een verslag op te stellen, mijnen openlijken dank. Het is niettemin waar, dat ik, slechts door voorloopige beschouwing (in* 1819) *van dergelijke beelden in het museum der O. I. Maatschappij te Londen, en door eene vlugtige bestudering van* MOOR's Hindu Pantheon *voorbereid, en geheel vreemd aan alle Oostersche talen, mij onbekwaam gevoelde, om die taak naar waarde te vervullen. Ik ging dus, na meerdere voorbereiding, op nieuws in* 1821 *naar Engeland, zoo om verdere hoogst noodzakelijke boekwerken te verzamelen, als om hulp te erlangen in het lezen en vertalen van het opschrift, op het eerste der beelden voorkomende. Opregte hulde van dankbaarheid zij dan ook den beroemden Engelschen geleerde in de* Sanskrietsche *letterkunde,* D^r^. WILKINS, *bibliothekaris der gemelde O. I. Maatschappij, toegebragt voor de bereidwilligheid, met welke hij hierin mij ten dienste heeft willen staan. Maar ook*

na

na mijne terugkomst vorderde het gebruiken van alle verzamelde hulpmiddelen een noodzakelijk tijdsverloop. Andere ambtsbezigheden, eene latere oudheidkundige reis elders heen gerigt, maar vooral de noodzakelijkheid om de terugkomst van den hoogleeraar REINWARDT *af te wachten, die eerst in het einde van* 1822 *voet aan wal zette, en die vervolgens mijne onderzoekingen met boven gemelde bijdragen in schrift en teekening, en met mondelinge inlichtingen krachtdadig ondersteund heeft, hebben het inleveren van dit verslag bij de commissie tot in* Julij 1823 *doen aanloopen.*

Terwijl de commissie en de Klasse de menigvuldige, mij niet geheel onbekende zwakheden van dat stuk over het hoofd ziende, hetzelve aannam, en wel als eene persoonlijke verhandeling van mij geliefde aan te merken, welke zij voornam te doen drukken, verliep er eenige tijd, welke mij, bij nadere overweging van het gestelde omtrent een bijzonder punt, namelijk de mogelijkheid van Boedisten invloed op het beeld N°. 1. hetwelk tot de Sivisten sekte behoort, *van gedachte deed veranderen. Ik verlangde en verkreeg vrijheid om die verhandeling nogmaals na te zien, en het opzettelijk onderzoek omtrent de* Boedisten *en* Dsjina*-sekten kwam mij, ik beken het, nog op een jaar tijdsverloop te staan. De lezer zal, op* blz. 130, *nog een spoor vinden van mijne verandering van gedachte. In September* 1824 *werd dezelve ter drukkerij overgegeven: de snede der platen, zoo wel als mijne verwijdering van de pers, zal tot natuurlijke verschooning dienen van het verdere oponthoud.*

Indien ik mij dus, ter ontginning van die soort van oudheidkunde, waarbij ons vaderland het naaste belang heeft, namelijk die, welke deszelfs eigene bezittingen betreft, reeds vroeg in mijne loopbaan

 tot

tot eenen tak van studie heb begeven, die mij van andere, meer regtstreeksche pligten merkbaar heeft afgetrokken, moge tevens het bovenstaande eenvoudige verhaal van mijne bemoeijingen bij buitenlandsche geleerden tot verschooning dienen, dat ik zulk eene taak heb durven ondernemen, zonder kennis der oorspronkelijke talen. Het aanleeren toch van het Sanskrietsch *zoude mij nog veel verder hebben afgeleid, en was mij inderdaad, in deze jaren, ondoenlijk. Trouwens voor de gedenkstukken van andere landen, zouden weder andere, geheel verschillende, Oostersche talen noodig zijn. De* Archæologie, *op zich zelve zoo uitgebreid, en zoo vele andere hulpwetenschappen vereischende, moet zich dikwijls op de medehulp en het oordeel van taalgeleerden verlaten, gelijk dezen van de studie der gedenkstukken meer licht en onderrigting kunnen ontvangen, dan sommigen veelligt inzien. Dat ik dan ook overal, met zorg, zelfs niettegenstaande het gevaar van in kleinigheden te vervallen, de getuigen voor elk mijner gezegden heb aangehaald, is geschied, niet alleen om mijne eigene overtuiging te vestigen, en andere leeken in de* Sanskrietsche *taal de juiste maat van het vertrouwen aan de hand te geven, welk mijne uitlegging zoude verdienen; maar ook vooral om hen, die de talen magtig zijn, en die mijnen arbeid hunner aandacht mogten waardig keuren, in de gelegenheid te stellen, om, in geval van dwaling van mijne zijde, naauwkeurig te beoordeelen, in welk punt de redenering mogt haperen. Dat ik ook in vele bijzonderheden en vele gissingen ben vervallen, welke de kennis der talen mij en den lezer zoude bespaard hebben, zal men mij daarbij, hoop ik, als een onvermijdelijk kwaad, ten goede houden.*

Had het aan mij gestaan, om den druk nog eenigen tijd te ver-

verschuiven (*waarin de Klasse, uit redenen van welvoegelijkheid, die ik eerbiedig, zwarigheid maakte*), *dan had een ander bezwaar, welk bij mij nog is overgebleven, weggenomen kunnen worden. Ik heb mij, namelijk, enkel beholpen met de uittrekselen uit Indische werken, welke mij* BALDÆUS, POLIER, HEEREN, HAAFNER *enz. aan de hand gaven, en vooral met de werken der geleerde maatschappijën van* Calcutta *en* Bombay; *maar de vertalingen van sommige Indische gedichten, als bijv. de eerste deelen van den* Ramayana, *enz. heb ik moeten verwaarloozen. Aldus ook, schoon ik vele zorg heb besteed aan het bestuderen der uitgegevene gedenkstukken van bouwkunde in* Indië, *en van vele onuitgegevene dergelijke op* Java, *heb ik mij van het aankoopen der beschrijvingen van bijzondere streken, als van* COLEBROOKE, HUNTER *en* BUCHANAN *over* Maisoer, *van* KIRK PATRICK *over* Nepal, *van* ELPHINSTONE *over* Kaboel, *enz., om de zaak niet al te omslagtig te maken, onthouden. Wat de* Indische *gedichten betreft, hoop ik, dat voornamelijk de verhandelingen van eenen* JONES, *eenen* COLEBROOKE *enz. ons derzelver waren geest eenigzins mededeelen. En, trouwens, de eigenlijk vertaalde stukken zijn klein, en slechts fragmenten; en wat de gebouwen aangaat, in de gemelde reisbeschrijvingen voorkomende, vertrouw ik, dat het meeste mij langs andere wegen, bij voorbeeld door* LANGLÈS, *en de* Asiatick Researches, *niet geheel onbekend is gebleven.*

Eenige andere werken, als de reis van ANQUETIL DU PERRON, *de uitgaaf in* 4°. *van die van* SONNERAT, *het* Systema Brahmanicum *en de reizen van* PAULLINUS A. S. BARTHOLOMÆO, WARD'S Account of the Hindous, *heb ik niet kunnen magtig worden. Van* HEEREN'S Ideen *over* Indië *is, bij de aanhalingen, slechts de* derde *uitgaaf gebruikt. Het XIIIe. en XIVe. Deel der* Asiatick Resear-

ches

ches *schijnen*, *uit eenen bekrompenen geest van boekhandel*, *nog niet in* 8°. *herdrukt te zijn*, *en waren dus voor mij zoo goed als onverkrijgbaar. Dat de* Antiquities of Java, *door* RAFFLES *aangekondigd*, *verschenen zouden zijn*, *is mij niet bekend geworden* (a).

Ik schreef in het Nederduitsch, *en niet in het* Latijn. *Dit zal weinig verdediging behoeven. Het onderwerp is bovenal* nationaal: *onze oudere schrijvers* BALDÆUS, DE BRUYN, WITSEN *en* VALENTYN, *die hunne land-taal gebruikten*, *zijn desniettegenstaande ook buitenslands eenigzins bekend geworden. Maar wilde ik mijne geringe onderzoekingen voor zoo menigen landgenoot*, *die met goeden aanleg en met verstand*, *doch zonder klassieke opvoeding*, *de Oost bezoekt*, *niet ontoegankelijk maken*, *dan moest ik in het* Nederduitsch (*althans niet in het* Latijn) *schrijven. Het behouden der Nederduitsche spelling in vreemde woorden was daarvan een natuurlijk gevolg*: *ook deed ik daarin niet anders*, *dan het voorbeeld volgen*, *door de genoemde schrijveren gegeven*, *en door het algemeen gebruik in onze Oost gewettigd.*

LEYDEN, April 1826. C. J. C. REUVENS.

(a) *Men ziet*, *uit het* Journal Asiatique (I. p. 243, *en* III. p. 318), *dat de rijke verzameling van berigten en teekeningen van* MACKENZIE, Indië *en* Java *betreffende*, *bij het museum der O. I. Maatschappij te* Londen *zal geplaatst worden. Ik wensch van harte*, *dat van dezelve*, *ten nutte der wetenschappen*, *weldra een openbaar gebruik worde gemaakt.*

BE-

BERIGT OVER DE SPELLING.

Jammer is het, dat BALDÆUS en VALENTYN, door de verwarring der godennamen, eenigzins moeijelijk te verstaan zijn. Deze verwarring ontstaat gedeeltelijk uit gebrek aan kennis der oorspronkelijke taal, waardoor zij dikwijls titels en bijnamen der goden in de plaats van derzelver eigene namen stellen: bijv. *Eswara* (of *Iswara: heer*) in de plaats van *Siva;* gedeeltelijk uit de verschillende schrijfwijze van dezelfde namen. Ook van dit verschil zijn twee redenen: het onderscheid der inlandsche tongvallen, vanwaar SONNERAT altijd schrijft: *Chiven* voor *Siva*, *Vairevert* voor *Bhairava* (*Bheireva*); en de verscheidenheid der Europeaansche volkeren, die ons de berigten hebben medegedeeld, doch wier uitspraak ons niet altijd juist bekend is. Men heeft toch niet alleen Engelsche, Hollandsche, Fransche en Duitsche beschrijvingen; maar ook Portugehe berigten zijn door KIRCHER, BALDÆUS en VALENTYN gebruikt: zoodat VALENTYN, na *Eswara* (*Siva*) vermeld te hebben, dien naam eenige regels verder *Ixora* schrijft, en KIRCHER *Visjnoe*, *Bexno;* BALDÆUS *Siva*, *Quiven* noemt. Van Italiaansche schrijfwijze, eindelijk, hebben wij eene proef bij *Fra* PAOLINO A. S. BARTOLOMEO, naar wien MAJER (*Mythol. Lexikon*) *Ciakra* spelt voor de Engelsche schrijfwijs *Chakra*, bij ons *Tsjakra.*

 De

De Portugesche taal niet magtig zijnde, zie ik eerst uit MARSDEN op M. POLO, *noot* 516, dat de *x* bij hen klinkt als de Engelsche *sh*, en de *m* aan het eind, als *ng*.

SONNERAT maakt doorgaans melding van alle de verschillende namen der goden en derzelver verscheidene schrijfwijzen: ook DOW, *History of Hindostan* (I. *p.* LXV.), levert eene lange lijst van godennamen, meer geschikt echter voor dieper onderzoek, dan voor de aanvankelijke beoefening.

Wij stellen, in dit Hollandsche geschrift, de *oe* in plaats van de Engelsche, Italiaansche en Duitsche *u*, de Fransche *ou*, en de Engelsche *oo*; ook de *sj* (bij ons aangenomen in de woorden *ansjovis*, *sjouwen*, *sjorren*, *sjerp* en *Sjoerd*) voor de Engelsche *sh*, Fransche *ch* en Duitsche *sch*; eindelijk de *tsj* voor de Engelsche *ch*, Italiaansche *ci*, Fransche *tch*, Duitsche *tsch*.

De Engelschen hebben, in hunne spelling van Indische woorden, de Italiaansche uitspraak der klinkers vrij algemeen aangenomen. Het is bekend, dat deze spelling ook de onze is, op de *oe*, (voor *u*) na, en op de verlenging na der *i*, door *e* (*ie*). Eene groote zwarigheid blijft echter altijd over in het uitdrukken van de Sanskrietsche medeklinkers, zonder klinkers, welke de Engelschen, volgens WILKINS, met eene korte *ă*, doch anderen met eene *ŭ* of *ŏ* aanvullen, schrijvende dus voor *Părvăti*, *Purwati*. Deze klank zoude bij ons misschien het naaste door eene zachte *ĕ* worden uitgedrukt; doch, de oorspronkelijke taal niet magtig zijnde, durft de schrijver van deze verhandeling zulks niet voorstellen.

INLEIDING.

§. 1.

Korte geschiedenis der beoefening van Indische oudheden.

Het aanwezen van Indische godenbeelden in de Nederlanden en derzelver beschrijving in onze moedertaal is, voor zoo ver wij weten, eene geheel nieuwe verschijning. De staat dezer wetenschap toch is tegenwoordig van dien aard, dat de Engelschen de meeste en voornaamste bouwstoffen leveren, zoo wel in verhandelingen over de Godenleer der Indiërs, en uitgaven van de geschriften van dat belangrijke en oude volk, als in beschrijvingen en platen van tempelen, of beelden (*a*), — dat de Franschen eenige der Engelsche bouwstoffen, met weinige eigene, bearbeiden tot een gemakkelijker te omvatten geheel (*b*); — en de Duitsche ge-

(*a*) *Asiatick Researches*, en *Bombay Transactions*; *Hitopadesa*; *Institutes of Menu*; *Gita Govinda*; *Ayin-Akberi*; *Ramayana*; DANIELL'S *Views in Hindostan*; MOOR'S *Hindu Pantheon etc.* Vgl. POLIER *I. p.* 142.

(*b*) POLIER, SONNERAT, LANGLÈS. — DUBOIS rekenen wij meer tot de Engelschen, als hebbende bij de Fransche omwenteling zijn vaderland vaarwel gezegd; zijn boek over Indië is ook het eerst in Engeland uitgegeven. POLIER was eigenlijk een Zwitser van geboorte.

geleerden eindelijk alle deze bronnen grootendeels afleiden tot hunne tegenwoordig geliefde ftudiën van fymboliek, metaphyfiek en zelfs mysticismus (*a*). Maar de bruikbaarheid van de oudere Nederlandfche bijdragen tot de kennis der Indifche fabelleer, oudfte gefchiedenis en kunstwerken, verdient wel, eer wij ter zake overgaan, eerst met een woord vermeld te worden (*b*).

Indien al de vroegere Portugefche fchrijvers, voornamelijk DE BARROS en zijn vervolger DIEGO DE COUTO, eenige berigten omtrent den toeftand van fommige Indifche tempelen, en omtrent de godsdienstplegtigheden hebben medegedeeld (*c*), het fchijnt niet

(*a*) KANNE, WAGNER, GÖRRES, CREUZER, MÜLLER. *Grootendeels*, zeggen wij: want BOPP en A. W. VON SCHLEGEL, die het uitgeven van den *Nalus* en een ftuk des *Mahabharats* en van den *Ramayana* durven ondernemen, verdienen eene vereerende onderfcheiding.

(*b*) Wij rekenen dit zoo veel te meer behoorlijk, omdat de beroemde HEEREN, wiens algemeen gelezene gefchriften thans op den loop der gefchiedkundige ftudiën eenen zoo grooter invloed hebben, aan onze landgenooten in dit opzigt geen regt laat wedervaren. Zoo veel wij ons herinneren, worden in zijn geheele ftuk over de Indifche oudheden (*Ideen I. B. 2. abth.*) geene namen van Hollandfche fchrijveren aangehaald: hetwelk echter bij de berigten over den *Ramayana* en *Mahabharat*, aldaar *bl.* 464, wel noodig ware geweest.

(*c*) *De Asia por* J. DE BARROS *et* DIEGO DE COUTO *Lisboa* 1552—1602, 4 *vol. fol.* Herdrukt aldaar 1778 *en volg. in klein* 8vo. LANGLÈS heeft eene befchrijving van *Elephante* van DE COUTO overgenomen. *Mon. de l'Hind.* II. *p.* 164.

niet dat zij eenig uitvoerig verslag omtrent den godsdienst dier volkeren hebben uitgegeven (*a*). Holland heeft daarvan de eerste eer gehad, en eene geheele reeks van schrijveren voortgebragt, die ook nu nog buitenslands, bij de weinige geleerden, welke hunne werken kennen, in achting staan.

ABR. ROGERIUS, predikant te Paliakatte, gaf het eerste *De opendeure tot het verborgen Heijdendom*, te *Leyden* 1651, 4°. (na zijnen dood) gedrukt, welk werk in het Latijn, Fransch en Hoogduitsch is vertaald geworden (*b*). Hierna verscheen BALDÆUS, een Delvenaar, predikant op *Ceylon*, in den jare 1671, met eene uitvoerige verhandeling over de Indische fabelleer (*c*): wiens berigten weder aangevuld en vooral met een uitgebreid verslag over de *Boedisten* verrijkt werden door den Dordtschen VALENTYN, predikant op *Amboina* (*d*).

Dit

(*a*). Zie de voorrede van ROGERIUS. Ook worden er geene vroegere schrijveren van dat land aangehaald door MORHOFF. Zie straks *noot* (*c*).

(*b*) Ook heeft de Leydsche hoogl. HOORNBEEK daarvan in 1669 een uittreksel gegeven in zijn boek *de Conversione Indorum et Gentilium. Amst.* 4°. *p.* 32. *sqq.*

(*c*) BALDÆUS *Beschrijving van Malabaar, en Afgoderij der O. Ind. Heydenen. Amst.* 1672. *fol.*

(*d*) VALENTYN *Oud en N. O.-Indiën. Dordt* 1724. 5 *d. fol.* — Vooral het *Ve. deel: Choromandel, Ceylon en Malabaar.*

Dit laatste belangrijke werk, eene kostbare onderneming, kwam in het licht te gelijkertijd dat de bloeijende Nederlandsche boekhandel de liefhebberen van platen beschonk met de *negen deelen in folio*, der *Cérémonies et coûtumes réligieuses de tous les peuples*, met platen, van B. PICART, waarvan het *III*. en *IV*. *deel* vele Indische goden-beelden bevatten en vele gebruiken ophelderen (*a*).

Maar nu zagen de Oostelijke deelen der oude wereld in de laatste helft dier zelfde *achttiende* eeuw voor het eerst, zoo veel men weet, eene Europeaansche wetenschappelijke vereeniging, en wel door Nederlanders, in hun midden daarstellen: zijnde het *Bataviaasch Genootschap*, opgerigt in den jare 1778.

Hebben de latere schriften van RAFFLES, CRAWFURD en anderen, gedeeltelijk met Nederlandsche bouwstoffen vervaardigd, een veel grooter licht over de oude Javaansche leer en godsdienst verspreid, dan die van het *Bataviaasch Genootschap*, zulks is meer

---

(*a*) *Amst*. 1723—43. 8 *D*. in 9 *B*. enz. fol. Zie hierover het *Manuel du Libraire* van BRUNET. Over ROGERIUS kan men MORHOFF nalezen *Polyhistor I*. *p*. 128; *II*. *p*. 6, 173. — „Ouvrage exact, intéressant, et trop peu estimé": zegt LANGLÈS (*II*. *p*. 18. *not*. 2); „a work of authenticity and of great merit," MARSDEN op M. POLO (*Lond*. 1818. 4°. *not*. 1342). „Le magnifique ouvrage de VALENTYN." LANGLÈS (*I*. *p*. 23. *not*. 1). Ook Sr. W. OUSELEY is met VALENTYN wel bekend in zijne *Travels*; doch ik kan de aanhalingen niet wedervinden. Van BALDÆUS heeft LANGLÈS niet dan eene Duitsche en eene Engelsche vertaling gezien.

meer aan gelegenheid, aan staatsomstandigheden en aan den veranderden en verbeterden loop der studiën in Europa, dan aan andere redenen, toe te schrijven.

In den doolhof der oude godenleer, en in het duistere gebied der geschiedenis van weinig bekende staten, heeft men twee voorname leidraden, twee vaste punten, waaraan alle onderzoek kan worden aangeknoopt: *vooreerst* in de oudste en meest oorspronkelijke geschriften, en *ten tweede* in de oude gedenkstukken, voornamelijk die van bouwkunde en insgelijks van de beeldende kunsten. Wat het *eerste* punt betreft, hetzelve hangt af van de studie der oude talen, in dit geval voornamelijk het *Sanskriet*. Ik moet met leedwezen bekennen, dat onze landslieden in de studie dezer taal altijd achterlijk geweest zijn, niettegenstaande reeds in de 17e. eeuw HENRICUS ROTH (*a*), en in het laatst der 18e. PAULLINUS A S. BARTHOLOMÆO (*b*), beide Duitschers en Roomsch-Katholijke zendelingen, zich dezelve hadden magtig gemaakt, en niettegenstaande in de gemelde laatste jaren vele Engelsche geleerden te gelijk die studie algemeen hebben bekend gemaakt. Maar ik vind eenige verschooning hierin, dat de Hollandsche zendelingen niet zoo diep in Indië schijnen doorgedrongen te zijn; en dat het vooral eerst in lateren tijd geweest is, dat de Indische *Pandiets* tot de Europeaansche geleerden zijn toegenaderd en hunne meest heilige boeken hebben wil-

(*a*) Zie KIRCHER *China Illustr. p.* 156, 162.

(*b*) *Grammatica Samscrdamica, Rom.* 1790.

willen mededeelen (*a*). De geleerden der *Maatschappij van Wetenschappen* te *Kalkutta*, welke zes jaren jonger is dan de *Bataviasche*, hebben ons voornamelijk eenige kennis aan de oudste Sanskrietsche werken, de *Veda's*, de *Poerana's*, de heldendichten, enz. medegedeeld. *Ten andere:* de zucht om uitvoerige plaatwerken over de aloude gebouwen van zulke verre gewesten te bezitten is, niettegenstaande het voorbeeld, reeds vroeger door onzen beroemden reiziger DE BRUYN, en door den Franschen CHARDIN gegeven, eerst in het midden der achttiende eeuw regt aangewakkerd, vooral in Engeland, door de fraaije plaatwerken over *Palmyra* en *Baalbeck*. Omtrent denzelfden tijd gaf ook het krachtige genie van WINCKELMANN aan den loop der oudheidkundige studie eene andere rigting; en deed, bij menigen boekgeleerde, het verdoofde gevoel voor schoonheid van een beeld, en daarmede het verlangen naar de overblijfselen der oude beeldende kunsten ontwaken. Aldus werd de beoefening der *monumenten* allengskens in Europa, en vooral die der oude bouwkunde in Engeland, meer en meer noodzakelijk geacht. En ook, dezen nieuwen loop der studiën op het aan gedenkstukken zoo rijke Indië toepassende, heeft de *Kalkuttasche* maatschappij, en nog later de *Bombaysche*, veel vasteren grond gewonnen, dan onze vlijtige schrijvers BALDÆUS en VALENTYN, of het Nederlandsche genootschap te Batavia, zich hebben durven voorstellen. In ons vaderland zelf toch had het onderzoek der oude gedenkstukken nog

(*a*) Vergl. COLEBROOKE *on the Vedas. Asiat. Res. VIII. p.* 377; en de rijke *schets van den staat der O. Litter. in Holland* van den hoogl. WILLMET. *Gedenks. der III. Klasse van het Instit. II. bl.* 199. *volgg.*

nog geenen voet gekregen. Veelligt, ware de Oost weleer, in plaats van door geestelijken, door eenen fchilder, zoo als onze DE BRUYN (*a*), bezocht en befchreven; wij, Nederlanders zouden nog aan Europa de lesfen over Indië geven, die wij nu van de fchilders DANIELL, en van den majoor MOOR, die liefhebber is, moeten ontvangen: en de werken van den Amfterdamfchen burgemees WITSEN, en van de Franfche geleerden MONTFAUÇON en CAYLUS, zouden geene onverklaarde, en foms voor Grieksch werk opgegevene afbeeldingen van Indifche goden vertoonen (*b*).

Indien men nu bij deze meer verwijderde oorzaak nog de nadere en meer afdoende voegt van ongelukkige oorlogstijden, en verlies van volkplantingen, welke de werkzaamheden des Genootfchaps tusfchen beiden hebben afgebroken, ja zelfs van het in de beste tijden meer beperkte bezit van Java, in vergelijking van het gezag, welk wij thans over dat eiland uitoefenen; dan zal

(*a*) Het is zonderling, maar tevens jammer, dat de oudere reisbefchrijvingen in het algemeen, ook voor al die van BALDÆUS en VALENTYN, opgevuld zijn met afbeeldingen van moorden, en wreede ftraf-oefeningen. Dienen dergelijke platen om de gefchiedenis- en karakter-kunde der volkeren bij den lezer diep in het geheugen te prenten, het foort van kennis, daardoor verkregen, is gewis zeer eenzijdig: en veel nuttiger en van meer blijvende waarde zijn de platen derzelfde fchrijveren, die koftumen voorftellen, fomtijds volgens inlandfche teekeningen: bij voorbeeld in VALENTYN's *Levens der Groote Mogols.* (*Oud en Nieuw Oost-Indiën*, *IVe*. *Deel* 2e. *ftuk.*)

(*b*) Zie *Aanhangfel N°. IV.*

zal het vooral duidelijk worden, van waar het komt, dat de overblijfselen der oudheid op Java het eerst door vreemden hebben moeten beschreven worden. Inderdaad vinden wij hiervan een merkwaardig bewijs in de werken van het *Bataviaasch Genootschap* zelf. De naam en ligging van *Brambanan*, en dus de uitgestrekte gestichten van oude tempelen, waardoor hetzelve thans zoo beroemd is, gelegen tusschen *Soerakarta*, residentie van den Soesoehoenan of Keizer, en *Jokjakarta*, residentie van den Sultan, was in den jare 1784 nog niet bekend aan den ijverigen VAN IPEREN, van wien wij straks nader zullen spreken, die betuigt, „dat niets moeijelijker was, dan zulke navorschingen bij de Ja„vanen met vrucht te doen (*a*)." Maar op eigen grondgebied, en onder meer gunstige omstandigheden, had men, niet ver van Batavia, ijverig, schoon te vergeefs, naar oude *inscriptiën* gegraven (*b*), ter plaatse waar men de overblijfselen bespeurde van de aloude stad of sterkte, *pagger Wisfie*. Het bestaan van zeer ruwe beeldwerken in diezelfde distrikten is niet onaangeteekend gebleven (*c*). In verschillende volgende jaren, voor het verlies van Java, zijn er verzamelingen van Indische godenbeelden uit an-

(*a*) *Bat. Genootf. II. D. bl.* 271—273, *noot* 9 en 11.

(*b*) Aldaar *II. bl.* 267, *noot*.

(*c*) Aldaar *VI. D.* DE TEISSEIRE, *Beschr. van de Omme- en Bovenlanden van Batavia. bl.* 45. A°. 1792.

andere Javaansche tempelen aangelegd (*a*): en niet de eenige, gelijk RAFFLES zich uitdrukt (*b*), maar denkelijk de voornaamste van die verzamelingen was die van den heer ENGELHARD, gouverneur van *Java's Oosthoek*. Zeggen wij hier in het voorbijgaan, dat het enkel aan de overhaasting, waarmede eens reizigers dagboek gewoonlijk wordt opgesteld, kan te wijten zijn, dat een achtingwaardige Engelsche geleerde, die gedurende verscheiden jaren, tot voortzetting zijner studiën, onderstand van de Nederlandsche regering heeft genoten, het aanleggen der verzameling van den heer ENGELHARD in een ongunstig daglicht doet voorkomen (*c*).

Het is op aanleiding en gezag van den heer ENGELHARD, dat in 1796 en 1797 het eerste onderzoek is gedaan naar de oudheden van het gemelde *Brambanan*, en in 1806 en 1807 de eerste beschrijving en teekeningen daarvan gemaakt zijn door den toenmaligen luitenant, thans luitenant-kolonel CORNELIUS; van welke stukken ook RAFFLES zich heeft bediend (*d*); en-

(*a*) Uit den tempel *Tsjandie Asfoe*, bij *Brambanan*, waren vele beelden door de Europeanen weggevoerd, die in hunne tuinen te zien zijn; volgens Ms. Beschrijving van *Brambanan* van den heer CORNELIUS, van 1807, waarvan straks nader.

(*b*) *History of Java*, *II*. *p*. 55.

(*c*) Dr. HORSFIELD, bij RAFFLES, *II*. *p*. 41.

(*d*) Zie *II*. *p*. 6, waar hij den heer CORNELIUS niet noemt. *Plaat* 4 en 6, zijn naar teekeningen van den Ingenieur, volgens de eigene op-

 gaaf

en die ons door de goedheid van den hoogleeraar REINWARDT, gewezen directeur van landbouw, kunsten en wetenschappen op Java, ten gebruike zijn medegedeeld. Maar dat onze landgenooten het andere punt, het opsporen der inlandsche geschrevene fabelen, geschiedverhalen en jaarboeken (der Javanen namelijk, waarmede zij zich moesten behelpen,) niet geheel verzuimd hebben, blijkt uit het voorbeeld der heeren VAN IPEREN, en MIDDELKOOP. De verzameling van den laatstgenoemden heeft aan RAFFLES een gedeelte zijner bouwstoffen voor de oudste geschiedenis van het eiland opgeleverd (*a*): gelijk door de zorg van den eerstgenoemden, reeds in de eerste deelen van het *Bataviaasch Genootschap*, eene vertaling verschenen was van de *Sadjara Radja Djawa*, een Javaansch geschiedboek, van de fabelachtige tijden af beginnende, waarvan RAFFLES slechts eene oppervlakkige mel-

gaaf van R. (*p.* 17 en 18, *noot*): insgelijks *plaat* 5, gelijk mij blijkt uit de vergelijking met de oorspronkelijke teekening; en denkelijk dus ook *plaat* 7. Eens vooral moet ik aanmerken, dat, niettegenstaande de platen van RAFFLES niet genommerd zijn, ik dezelve, kortheidshalve, bij nommers, volgens de orde van de *lijst der platen*, zal aanhalen. De luitenant kolonel MACKENZIE, die zich in 1812 drie dagen te *Brambanan* heeft opgehouden, en van die oudheden een oppervlakkig berigt heeft medegedeeld in het *Bataviaasch Genootsf. VII Deel*, maakt, *p.* 9 insgelijks melding van de genoemde memorie van den heer CORNELIUS.

(*a*) RAFFLES *Java II. p.* 64.

melding maakt (*a*), en hetwelk misschien noch hij, noch CRAWFURD gebruikt hebben.

Maar wanneer nu RAFFLES, CRAWFURD, MACKENZIE, HORSFIELD, en anderen, toegerust met eene ruimere kennis van Indifche oude talen, gedenkftukken, godsdienst en zeden, welke zij uit de oorfpronkelijke bronnen, op het vaste land van Indië, hebben kunnen putten, het op Java door onze landgenooten aangevangene onderzoek verder hebben uitgeftrekt, en uit de vruchten van dat onderzoek een meer uitgebreid en zamenhangend geheel hebben gevormd; dan moeten en willen wij gaarne, als leden van het gemeenebest der wetenfchappen, waar in geen onderfcheid van volk te pas komt, ook dezen fchrijveren den verfchuldigden tol van dankbaarheid niet onthouden.

§ 2.

Kort overzigt der Indifche fabel-leer.

Welke ook de oorfprong van den Indifchen godsdienst moge wezen, het zij dezelve inderdaad een éénig ftelfel zij van fabelen van zinnebeeldige beteekenis, waarin zich eenige trekken der gefchiedenis van Indie's oudfte bewoneren gemengd hebben; hetzij die godsdienst, in verfchillende plaatfen en ftaten, en in verfchillende eeuwen gevormd, na deszelfs geboorte door gedeelte-

(*a*) RAFFLES *Java I. p.* 356.

telijke of algemeene vereenigingen van fekten tot één geheel gebragt zij, — het eerfte altijd, welk den Europeaanfchen uitlegger van Indifche leer- of gedenkftukken te doen ftaat, is, die leer, zoo als ze daar ligt, niet alleen in het groot, maar ook in de bijzonderheden, na te gaan, en zich eigen te maken. Gelijk echter deze verhandeling geenszins of de ontvouwing dier leer, of zelfs ééne volledige opgaaf der bronnen, waaruit ze geput wordt, kan behelzen; zoo zal het echter, duidelijkheidshalve, nuttig zijn, ons in een kort beftek de voornaamfte punten voor den geest te brengen.

De oudfte godsdienstleer is in de *Veda's* vervat, en bevat niets dan den dienst van het vuur, van de hemelligchamen, en de krachten der natuur: en zoodanig dat alle deze wezens voor uitvloeifelen van één opperwezen, de algemeene ziel, gehouden werden: alsmede den dienst der afgeftorvene voorouders. In deze boeken komt een groot gedeelte van de perfonen der latere fabelwereld reeds voor: inzonderheid *Indra*, de lucht; *Agni*, het vuur; ook *Brama*, enz.; doch allen als eenvoudige benamingen der natuurkrachten of der eigenfchappen van God. De bloedige offeren echter maken van den dienst der *Veda's* een wezenlijk kenmerk uit.

Drie goddelijke wezens onderfcheidt het latere, tegenwoordig nog beftaande, eigenlijke *Bramienfche* ftelfel, grootendeels op de *Poerana's* (de Indifche *cosmogoniën* en *theogoniën*) gegrond: *Brama*, den fchepper; *Visjnoe* den onderhouder; *Siva*, den verderver. Doch geenszins houden allen even wezenlijk het opperbewind. Inderdaad zijn er flechts twee hoofdtakken van geloof in de uitgeftrekte Indifche landen: *Siva's* dienst,

die

die alle blijken draagt van ingeborene wreedheid en ruwheid, door de vermeerderde beſchaving eenigzins verzacht, behagen ſcheppende in de bloedige offeren der Veda's, en in den *Lingam* (*phallus*) dienst waarvan de Veda's geene melding maken; en de dienst van *Visjnoe*, uit zijnen aard van een zachter en kieſcher aanzien, doch hier en daar nog met de vergeeflijke ruwheid van den onbeſchaafden mensch vermengd: grootendeels beſtaande in den dienst van vergode menſchen, die de ſekte van *Visjnoe* hebben gegrondvest: en onbloedige offeranden, bij voorbeeld van planten, verlangende.

Brama ſchijnt geenszins de godheid des volks, maar in een zeker opzigt het zinnebeeld des priesterdoms van beide de groote ſekten te wezen, en heeft noch ſekte, noch tempelen. *Siva* en *Visjnoe* worden, elk door zijne eigene vereerders, als voortbrengers van het heelal beſchouwd, en worden, voor het volk, in plompe en ongerijmde fabelen als zoodanig voorgedragen. Maar de meer wijsgeerige Indiaan ſtelt, dit is zonder twijfel, nog boven dezen, een almagtig wezen, hetgeen de mensch niet dan met de gedachte kan bereiken, en dus niet kan afbeelden, noch uitwendig dienen: aan dit wezen geeft hij den naam van *Bram*, een woord van het onzijdige geſlacht.

Wil men nu eens met den meer verlichten Indiaan de drie genoemde godheden *Brama*, *Siva* en *Visjnoe*, als verzinnelijkte magten van het onſterfelijke wezen aannemen, en daarmeê de overblijfſelen van den ouden Veda-dienst vermengen; dan kan men driederlei ſoorten onderſcheiden onder het ontelbare godendom, en onder de oneindig verſchillende fabelen: boven-natuurkundige, ſterre-

rekundige en geschiedkundige; zonder dat echter de lijn van grensp aling altijd zeer juist kan worden getrokken.

De godheden hebben zich op de aarde meermalen vertoond. Het schijnt echter meer bepaaldelijk bij de sekte van *Visjnoe*, dan bij die van *Siva* te zijn, dat deze nederdalingen der godheid (*vleeschwordingen*, *incarnatiën*), *avataren* (*a*) genoemd worden. Deze *avataren* bedoelden wij met te zeggen, dat de dienst van *Visjnoe* grootendeels bestaat in de vereering van vergode aanvoerders der sekte. *Visjnoe's* vijf eerste *avataren*, als *visch*, als *schildpad*, en als *wild zwijn*, om de heilige boeken der Veda's, die door een monster gestolen waren, terug te bezorgen, om den drank der onsterflijkheid en de *attributen* der goden te herwinnen, en om de aarde, die door een ander monster vernietigd werd, te redden; verder als *man-leeuw* en als *dwerg*, beiden insgelijks ter kastijding van eenen hoogmoedigen vorst, schijnen, hoe ruw ook deze versierselen zijn, op de geschiedenis der godsdienst-oorlogen te zien, waarin de geheele sekte der Visjnoevisten door zulk een zinnebeeldig wezen wordt voorgesteld. Slechts de tweede *avataar* zal eene algemeene zinspeling wezen op het invoeren van het tegenwoordige godsdienstige stelsel, en van den beeldendienst. De *avataren* in de gedaante van de twee *Rama's*, en van *Krisjna*, beroemde helden, wier hooge daden met Oostersche grootspraak in de geachte heldendichten, den *Ramayana* en den *Mahabharat*, zijn

(*a*) Bij de Nederlandsche schrijveren dikwijls *autaer*: hetwelk dan ook wel, misschien door onverstand des drukkers, in *altaer* veranderd is.

zijn bezongen geworden, laten zich ligtelijk herkennen als bepaalde perfonen, die dergelijke godsdienst-oorlogen gevoerd hebben. De negende *avatara*, als *Boeda*, heeft geheel betrekking tot den godsdienst, zonder inmengfel van ftaatkundige gebeurtenisfen: als welke namelijk ten oogmerk had eene nieuwe fekte te fticlten. De tiende *avatara*, eindelijk, moet nog komen in de gedaante van eenen *krijgsman te paard*, om aan het tegenwoordige geflacht een einde te maken, en eene betere eeuw te herftellen. Maar is het, aan de eene zijde, duidelijk, dat de meeste dezer voorftellingen hunnen grond in de gefchiedenis hebben; niet minder zeker is het, dat ook fterrekundige zinfpelingen naderhand daaronder vermengd zijn geworden: hetwelk vooral met de verdichtfelen, die *Krisjna* betreffen, het geval is.

De onmiddelijke tusfchenkomst van *Siva* of *Brahma* in menfchelijke zaken wordt insgelijks wel met de benaming van *Avataar*, doch minder eigenlijk, beftempeld: men kent van dien aard de namen van *Daksja*, *Vira-Badra*, *Bheireva* enz. Wij zullen in den loop onzer verhandeling aantoonen, dat ook deze *avataren* waarfchijnlijk geene bepaalde menfchelijke perfonen geweest zijn, maar eenvoudig zinnebeelden der geheele fekte.

Gelijk de dienst des *Lingams*, aan de fekte van *Siva* eigen, oorfpronkelijk geheel fymbolisch is, voor de voortbrengende kracht der natuur; zoo beftaat er ook eene afdeeling van deze fekte, die de *joni*, het tegenovergeftelde des *lingams*, vereert, en dezen dienst verzinlijkt door denzelven aan te fluiten aan de vrouwen — eigenlijk de werkkracht, de *fakti* — der goden. Wij zeggen *der goden*, want zij bepalen zich niet tot *Siva's* vrouw, *Devi*, maar ftrekken zich ook uit tot die van *Visjnoe*, *Laksjmi* en anderen. Sommige

lingamisten (of *lingisten*) en sommige *sakta's* bepalen zich tot eenen betamelijken, louter bespiegelenden eerdienst: anderen, welligt de meesten, slaan over tot de schandelijkste buitensporigheden.

Wanneer wij hierbij nu nog voegen de geheele reeks van wezens uit het gebied der hemelsche ligchamen en verschijnselen, als *Indra*, het uitspansel of de lucht boven ons, *Soerja* en *Tsjandra*, zon en maan; verder de planeten, de winden enz.; dan de ontelbare legioenen van goede en kwade geesten, die alles bezielen, de *Soera's*, *Asoera's*; *Raksjasa's*, *Gandharva's* enz.; en eindelijk verschillende soorten van heiligen, die vooral in de fabelachtige verhalen van de schepping der menschen voorkomen, de *Menoe's*, *Risjie's*, en *Moenie's* enz.; dan hebben wij reeds een oppervlakkig overzigt van het geheel des Bramienschen stelsels. Maar er bestaat nog een ander veel uitgestrekter godsdienststelsel, dat der *Boedisten*. Gelijk de *Bramienen* het grootste deel van eigenlijk *Indië* beslaan, zoo zijn de *Boedisten* in bezit van bijna alle Indische landen voorbij den *Ganges*, met *Tibet* en vele *Mongolsche* bezittingen ingesloten, zelfs denkelijk met een gedeelte van *China*. Ook zijn zij geheel te huis op *Ceylon*. Dezen verwerpen de verdeeling der kasten, den hoofdtrek van de inrigting des *Indischen* staatkundigen en godsdienstigen stelsels; en verwerpen de *Veda's* en de *Poerana's*, en dus het geheele *Bramiensche* godendom. De godheid bij hen bemoeit zich met niets; maar *Boeda*, hun heilige, is de hoofdpersoon hunner vereering. Ingetogen te leven, en niets levends te dooden, zijn hunne voorname voorschriften. Hunne priesteren, uit alle standen verkiesbaar, heeten *rahans*, en staan onder opperpriesteren.

Met de *Boedisten* komen de *Dsjaïnas* naauw overeen: zij schijnen

nen op denzelfden ſtam geënt. Het groote onderſcheid tusſchen beide ſekten beſtaat daarin, dat de laatstgenoemde de vier *Bramienſche* kasten behouden heeft. Hare priesters zijn dan ook *bramienen*, doch aan eenen opperpriester onderworpen. Deze ſekte is in *Opper-Indië*, en in het midden van *Dekkan*, het ſchier eiland, gevestigd.

Denkelijk is *Boeda*, de heilige der *Boedisten*, dezelfde als de *negende avataar* van *Visjnoe*. De *Boedisten* ſchijnen door de *Bramienen*, men weet niet in welke eeuw, uit het eigenlijke *Indië* verdreven te zijn.

§ 3.

Afbeeldingen der Indiſche goden.

Driederlei ſoort van afbeeldingen heeft men voornamelijk: de in ſteen gewerkte, het zij geheele beelden, het zij *basreliefs*; de in metaal gegotene; en de op papier geteekende. Hebben wij, boven, ons leedwezen betuigd, dat onze DE BRUYN Indië niet bezocht, en door zijn penſeel niet verzinnelijkt heeft; velen lof zijn wij altoos aan BALDÆUS ſchuldig, wiens uitvoerige verhandeling niet alleen nog altijd, (behoudens eenige verduidelijking van eigene namen) met veel nut als een leerboek kan gebruikt worden, maar die ook denkelijk de eerſte is geweest, die bruikbare Indiſche teekeningen der tien *avataren* heeft medegedeeld (*a*). Ee-

(*a*) ROGERIUS gaf wel op zijn titelplaatje eenige goede afteekeningen, maar weinige in getal, en, zoo ver ik zie, zonder uitlegging. Eigenlijk heeft

Eenige andere platen naar teekeningen, ook naar bronzen, of marmeren beeldwerk, zijn verspreid in de verschillende werken der Maatschappijen van *Kalkutta*, en vooral van *Bombay*; in de *Serampoersche* uitgaaf van den *Ramayana*; in de reizen, en plaatwerken van Indische gebouwen, van SONNERAT, PAULLINUS A S. BARTHOLOMÆO (*a*), lord VALENTIA (thans lord MOUNTNORRIS), SALT, DANIELL, en LANGLÈS; in MAJER's *Mythologisches Lexikon*, en onlangs in MÜLLERS *Glauben, Wissen und Kunst der alten Hindus*. Maar het volledigste, dat wij tot nog toe bezitten, zoo wel voor de godenleer, welke uit de beste werken is bijeen verzameld, als voornamelijk voor de afbeeldingen van onuitgegevene teekeningen en bronzen beeldjes, is het *Indische Pantheon* van MOOR, wiens loffelijke vlijt, naauwkeurigheid en opregtheid, aan de kennis van Indische oudheden de grootste diensten hebben bewezen.

EER-

KIRCHER (A°. 1667) de eerste teekeningen der *avataren* van *Visjnoe* medegedeeld; maar het is broddelwerk. (Men vergelijke MOOR, *Hindu Pantheon p.* 189). Hij heeft de *avataren*, zoo wel in teekening, als in de beschrijving, onder elkander verward, en zal waarschijnlijk de uitleggingen van zijnen zegsman, den zendeling ROTH, dooreen gehaspeld hebben.

(*a*) Het doet den schrijver van deze verhandeling leed, de reis van SONNERAT niet dan in de 8°. uitgaaf, waar de oudheidkundige platen ontbreken, en de werken van *fra* PAOLINO in het geheel niet te hebben kunnen gebruiken. Zie de *voorrede*.

EERSTE AFDEELING.

VERKLARING DER DRIE BEELDEN.

§ 1.

Voorloopige beschrijving.

De voorwerpen, welke aanleiding geven tot de tegenwoordige verhandeling, zijn drie steenen beelden, bijna in levensgrootte, of weinig minder: uitmakende, volgens het officieele berigt, in de *Bataviasche Courant* (*a*), „ de helft van eene verzameling, „ afkomstig uit de bouwvallen van *Malang*, een der oostelijke „ distrikten van *Java*. Deze beelden waren te voren in het be„ zit van den heer N. ENGELHARDT, die dezelve, ter vermeerde„ ring van 's rijks verzamelingen, wel heeft willen afstaan."

Men ziet, in de afbeeldingen hierbij gevoegd, dat een dezer beelden, N°. 1, een mansbeeld is, met vier armen, gezeten op een viervoetig dier; N°. 2, een beeld met eenen olifantskop, volgens de *Bataviasche Courant*, overeenkomstig met de berigten van

---

(*a*) Van *Zaturdag* 30 *Januarij* 1819, *N°*. 5.

van RAFFLES, bij de Indianen *Ganeſa*, en bij de Javanen *Raja Demang* of *Gana Singa Jaya* genoemd; N°. 3, een liggende ſtier, de *Nandi*, volgens dezelfde opgaven.

Het is, gelijk de heer REINWARDT ons wel heeft willen mededeelen, eene vergisſing geweest van ondergeſchikte ambtenaren, dat, in plaats van de godin *Doerga*, ſtaande op eenen buffel *Mahiſa*, en de ondeugd beſtrijdende, waarvan in het gemelde berigt melding wordt gemaakt, het beeld N°. 1, voornoemd, is ingeſcheept geworden. Intusſchen hebben wij ons over deze vergisſing geenszins te bedroeven: het overgezondene beeld is, in tegenoverſtelling van de *Doerga*, welke bij RAFFLES is afgebeeld (*a*), geheel ongeſchonden; van deszelfs beſtaan was nog naauwelijks melding gemaakt (*b*), veelmin was eene teekening daarvan bekend, en misſchien zal het vervolg dezer verhandeling aantoonen, dat hetzelve, in velerlei opzigten, nog wel zoo leerzaam is voor het onderzoek der Javaanſche en Indiſche oudheid.

Het zal toch, in den tegenwoordigen toeſtand van onze kennis der Indiſche leer en beeldwerken, wel onnoodig zijn om te bewijzen, dat deze drie Javaanſche ſtukken inderdaad voorwerpen zijn van den Indiſchen godsdienst, welke bij vele onzer landgenooten, die niet bekend zijn met het verſchil der ſekten, onder

(*a*) *Vol.* II. *Pl.* 14: gelijk wij, niettegenſtaande het onderſchrift der plaat, ſtraks zullen waarſchijnlijk maken.

(*b*) Niet dan bij CRAWFURD, gelijk wij insgelijks ſtraks zullen vermelden.

onder eenen al te algemeenen naam, *Bramiensche* godsdienst genoemd wordt. Een ieder, die de platen van MOOR's *Hindu Pantheon*, of zelfs van RAFFLES en CRAWFURD voor zich heeft, kan zich daarvan op het bloote gezicht overtuigen: en inderdaad is zulks algemeen genoeg aangenomen, om ons van wijdloopig bewijs te ontheffen (*a*). Hetgeen ons dus voornamelijk te doen staat, is, zoo wel een onderzoek naar de voorstelling van het eerste beeld, welk nog onbeschreven is, als eene korte uitlegging van de twee andere meer bekende.

§ 2.

Oorspronkelijke plaatsing der beelden te Singa - Sari.

Dat, vóór de invoering der leer van MAHOMED, de ruwe en bloedige leer van *Siva*, te gelijk met de zachtere sekte der *Boedisten*, die alle bloedige offeren haat, in zwang geweest zij; is door CRAWFURD tot groote waarschijnlijkheid gebragt. Wij kunnen (hoezeer wij van hem in sommige bijzonderheden zouden verschillen) den lezer gerustelijk tot deszelfs algemeen betoog (*b*) verwijzen.

De zes beelden van den heer ENGELHARDT waren afkomstig van de bouwvallen van *Malang*, onder welken naam bij onze re-

(*a*) Ook is zulks door ons voorloopig aangeduid in WESTENDORP en REUVENS, *Antiquiteiten. II. D.* 1 *st. bl.* 139.

(*b*) *Indian archip. II.* 208, 218. Dr. LEYDEN, die, *Asiat. Ref. X. p.* 192, aan de Javanen den dienst van *Indra*, *Soerja* en *Visjnoe* toeschrijft, bekent zelf, weinig oorkonden te hebben kunnen gebruiken.

regering de geheele provincie verstaan wordt (behoorende onder de residentie *Passoeroeang*), welke vele, wijd verspreide, oude Indische gebouwen moet bevatten. Het blijkt nu, uit de vergelijking der berigten van Dr. HORSFIELD bij RAFFLES, met die van RAFFLES zelven, en van CRAWFURD, dat de hoofdtempel en geheele omvang van het heiligdom van *Singa-Sari* de plek is, welke deze beeldwerken, van eene merkwaardige grootte, en bijzonder uitvoerige behandeling, heeft opgeleverd.

Deze tempel behoorde aan de sekte van *Siva.* Alle beelden, welke daar gevonden zijn, wijzen zulks uit. Laat ons eerst de drie stukken beschouwen, welke meer bepaaldelijk het onderwerp van ons schrijven uitmaken.

Het eerste beeld noemen wij *Bheirava;* allerwaarschijnlijkst is dit hetgeen door CRAWFURD (*a*) met den naam van *Kala* of *den dood* bestempeld wordt. De beschrijving en het bewijs van die gissing zal nader volgen.

Dat *Ganesa* en *Nandi* de namen zijn van de beelden N°. 2, en 3; en dat ook deze personen tot de sekte van *Siva* behooren, kunnen wij als bekend veronderstellen. De lezer, wien de Indische fabelleer vreemd is, zal insgelijks, te zijner plaatse, het een en ander tot opheldering vinden.

Maar het schijnt twijfelachtig, of zoo wel de *Ganesa*, voor het *tweede deel* van RAFFLES als titelplaat afgebeeld, als de stier *Nandi*, op de plaat 15, N°. 5, van *dat deel* voorkomende, *dezelfde* voorwerpen zijn

(*a*) Ter plaatse, welke wij straks zullen aanhalen.

zijn als onze N°. 2 en 3. De onnaauwkeurige wijs, trouwens, waarop RAFFLES de platen van zijn boek aanhaalt en beschrijft, geeft dikwijls eene verwarring, welke bij onderscheidene platen baarblijkelijk kan bewezen worden: aldus vermeldt hij *T. II. plaat* 3, *N°.* 1, op de eene plaats als een beeld van *Brambanan*, en elders als een beeld van *Boro Bodor* (*p.* 22 en 29); en *plaat* 19, *N°.* 2 en 4, zijn, volgens het onderschrift, van *Boro Bodor*, maar, volgens den tekst (*p.* 31), van *Goenong Praauw* afkomstig. Dan des schrijvers woorden (*p.* 55 en 56) bewijzen, dat, in dergelijke gevallen van schijnbare tegenspraak, geenszins een en hetzelfde, maar twee *volmaakt gelijke* beelden hierdoor verstaan moeten worden.

Tweemalen wordt dan ook de titelplaat van *Ganesa* beschreven, *p.* 42 en *p.* 55: op de eerste plaats als door Dr. HORSFIELD nog in 1815 te *Singa Sari* gezien, en als *kolosfaal;* op de tweede plaats, als reeds voor 1811 door den Heer ENGELHARDT in den tuin der residentie te *Samarang* geplaatst, en als levensgrootte. Hierbij moet men voegen de opgaaf van CRAWFURD, in zijne beschrijving van den *Indischen Archipel*, die in 1820 is uitgekomen (*a*): „dat, voor eenige jaren, van *Singa Sari* weggevoerd „waren de beelden van *Siva*, *Kala* of *den dood* [*Bheireva*, volgens ons] *Doerga*, *Nandi* en *Ganesa*."

In-

(*a*) *Ind. Archip. II. p.* 208.

Indien het waar is, gelijk uit deze tegenstrijdige opgaven schijnt te blijken, dat er weleer twee *Ganesa's* te *Singa Sari* bestaan hebben, dan is het ontwijfelbaar het vóór den jare 1811 weggevoerde stuk, welk thans naar Amsterdam is gekomen: als zijnde dit wezenlijk afkomstig uit de verzameling van den Heer ENGELHARDT. En vermits nu, aan den eenen kant, RAFFLES vrij uitdrukkelijk zegt, dat de *Ganesa* en de *Doerga*, welker afbeeldingen hij in plaat levert, van de verzameling van den Heer ENGELHARDT zijn (*a*), en zulks ook aan de andere zijde waarschijnlijk is, omdat deze twee platen in het gansche werk de eenige zijn, op eene groote schaal en uitvoerige wijs behandeld, (het natuurlijke gevolg hiervan, dat de kunstenaar meerder gemak en ruimte van tijd bij den Heer ENGELHARDT had, dan bij de woeste bouwvallen van *Singa Sa-*

(*a*) Wij nemen in den tekst aan, dat de *Doerga* van *Malang* afkomstig is, en niet van *Brambanan*, zoo als op de plaat zelve gelezen wordt: het bewijs moge hier volgen. Vooreerst is het duidelijk, dat het boek van RAFFLES, schoon met een goed wetenschappelijk oogmerk uit verscheidene berigten van onderhoorige ambtenaren en vrienden, te zamen gebragt, echter in de uitgave met geenerlei naauwkeurigheid is behandeld: zoo dat de plaatsnijder zich ligtelijk heeft kunnen vergissen. Ten andere doet de *Bataviasche Courant* alle de zes beelden van den heer ENGELHARDT uit *Malang* afstammen. Eindelijk is waarschijnlijk het transport van zulk een zwaar stuk van *Brambanan*, geheel te land, naar *Samarang* zeer moeijelijk, maar van *Singa Sari* naar zee, en aan boord van een schip, vrij gemakkelijker.

Sari (*a*)); zoo kunnen wij bijna niet twijfelen, of wij moeten ons aan de *tweede* opgaaf van RAFFLES (*p.* 55) houden, en moeten deszelfs *titelplaat* beschouwen als onzen zelfden *Ganesa* voorstellende.

Maar anders is het gelegen met den stier, *Nandi*, ons beeld N°. 3. De *Nandi* afgebeeld bij RAFFLES *pl.* 15, *N°.* 5, wordt in den tekst slechts eenmaal beschreven (*p.* 42), en wel als door HORSFIELD in 1815 te *Singa Sari* gezien, en de teekening is, even als de overige toen nog te *Singa Sari*, bestaande stukken, welke op die plaat gevonden worden, op eene kleine schaal uitgevoerd. Er bestaat dus eigenlijk geene reden om dit stuk tot een en hetzelfde te maken met een stuk, dat hoogstwaarschijnlijk, met de overige, reeds vóór 1811 van *Singa Sari* was weggevoerd. En eenig gering onderscheid in de ligging der achterpooten, in het tuig om den hals, en in de grootte, brengt deze redenering bijna tot zekerheid. Het is verder denkelijk, dat het beeld, dat in 1815 te *Singa Sari* stond, nog heden aldaar te zien is, en wegens deszelfs kolossale grootte niet heeft kunnen vervoerd worden.

Voorbeelden van twee, of meerdere, aan elkander gelijke beelden, tot verschillende tempelen behoorende, hebben wij zoo even reeds vermeld: en dit moet ook het geval zijn met eene *Doerga* van *Bram-*

(*a*) Men zie, op welke kleine schaal de beelden van *Brambanan*, van 4, 6, 9 ja 12 voeten hoog, geteekend zijn, op *plaat* 3. De *Brama* even klein, op *pl.* 15, N°. 1, is denkelijk het levensgrootte beeld, dat zich thans te Leyden bevindt. Zie straks *bl.* 31.

Brambanan, en eene te *Koewirang* (*a*). Bij éénen en denzelfden tempel laat zich, behalve de reden van *Symmetrie*, wanneer de beelden tot bouwkundig fieraad dienen (bij voorbeeld de beelden van *Boeda*, te *Boro Bodor*, of te *Brambanan*, of wel de tempelwachters) ook nog deze, door SONNERAT medegedeelde aanmerking toepasfen: dat in elken Indifchen tempel twee beelden derzelfde godheid geplaatst zijn, één buiten voor het volk, en één binnen voor den dienst der priesters (*b*). Maar de voorbeelden van herhalingen van dezelfde voorftellingen in de grottempelen van *Elephante* en *Ellore* zijn zoo menigvuldig, dat wij, zonder vruchteloos te raden naar de reden van zulke herhaling, die misfchien enkele willekeur is, alleen ons tot de daadzaak willen bepalen. Voor het overige zal het gemelde kolosfale *Ganefa*-beeld, het zij in eene afzonderlijke kapel, gelijk HORSFIELD gegist heeft, het zij in de opene lucht, tevens met de andere beelden, welke nu nog onbedekt in het bosch gevonden worden, tot den buitenften algemeenen omtrek van het heiligdom behoord hebben: terwijl de omftandigheid, door HORSFIELD opgegeven (*c*), dat twee der drie nisfen in den buitenmuur des hoofd-tempels, op order van den heer ENGELHARDT, van hunne beelden zijn beroofd geworden, en dat er in den tempel zelven een groote fteen, in den vorm van

(*a*) RAFFLES *II. pl.* 12.

(*b*) SONNERAT *II. p.* 51.

(*c*) RAFFLES *II. p.* 41.

van een basement of diergelijke, op zijde was geworpen, en een diepe kuil daarbij gegraven, gevoegd bij het getuigenis van CRAWFURD, ons doet denken, dat een paar der vijf of zes weggevoerde beelden, dus veelligt een paar van onze ſtukken, misſchien in de buitenſte nisſen der muren van den hoofdtempel zijn geplaatst geweest. Trachten wij thans na te gaan, welk het *zesde* beeld der verzameling van den heer ENGELHARDT kan wezen.

Onder de teekeningen, welke de hoogleeraar REINWARDT den ſchrijver wel heeft willen mededeelen, bevinden zich drie ſtuks, waarop vijf beelden ontwijfelbaar door eene en dezelfde hand, en denkelijk te gelijketijd, zijn geteekend (*a*).

Indien men mag aannemen, dat de kunſtenaar eenige weinige *details* heeft overgeſlagen, zoude het waarſchijnelijk zijn, dat *vijf* der zes ſtukken van den heer ENGELHARDT in die teekeningen zijn afgebeeld. Dezelve zijn:

Bheireva, en *Ganeſa*: op één vel papier.

Doerga (RAFFLES *pl.* 14): doch ongeſchonden.

Siva, (*b*) en een ſtaande *tempelwachter*: weder op één vel.

Hier

(*a*) Ook ſchijnt van dezelfde hand een wagen met vier paarden te zijn, welken RAFFLES (*II. pl.* 13, *N°.* 3, van *boven*) heeft uitgegeven als afkomſtig van, of zich nog bevindende op het *Onnerangſche* gebergte. Of het oorſpronkelijke van die teekening ook in het bezit van den heer ENGELHARDT zij gekomen, is ons niet bekend.

(*b*) Eenen tijd lang heb ik gedacht, dat de *Siva* op de plaat van

CRAW-

Hierbij voegende den *Stier*, *Nandi*, dien de teekenaar welligt niet der moeite waardig rekende, heeft men *zes* beelden: en het bij CRAWFURD (zie boven bl. 25, *noot a*) niet opgegevene *zesde*, zal de zoo even vermelde *tempelwachter* wezen.

Mogten wij nu deze aanmerkingen nog verder uitbreiden, dan zouden wij hier nog eene opgaaf willen bijvoegen, zoowel van alle de beeldwerken, welke verder tot den tempel behoord hebben, als van de plaats, waar dezelve zich thans bevinden, volgens den leidraad van HORSFIELD's beschrijving.

A. In eene der drie *buiten-nisfen* van den *hoofdtempel*, een *beeld* thans omver liggende, zonder hoofd: *niet afgebeeld.*

B. *Op het terras*, twee *tempelwachters*, 3 voet hoog: *niet afgebeeld.*

C.

CRAWFURD (*II. pl.* 27.) waar onder staat: MAHADEWA (SIVA) *in the character of a devotee*, *from a gigantic statue in one of the temples of Brambanan*, dezelfde ware, met de door CRAWFURD *p.* 208 beschrevene, als weggevoerd van *Singa Sari.* De woorden van den gedrukten tekst zijn bijna letterlijk dezelfde, en het woord *Brambanan* gaat er onmiddellijk voor: zoo dat de plaatsnijder, den tekst volgende, zich ligtelijk had kunnen vergissen, even als in het voorbeeld, *bl.* 26, *noot a*, aangehaald. Maar thans, bij vergelijking van den *Siva* der teekening, in onzen tekst vermeld, met de plaat van CRAWFURD, welke baarblijkelijk een verschillend beeld van *Siva* voorstelt, verander ik van gedachte, en blijf den *geteekenden Siva* voor dien van den heer ENGELHARDT, en den *uitgegevenen* op gemelde plaat (indien er geene andere vergissing plaats heeft) werkelijk voor eene vermeerdering houden van onze kennis aan *Brambanansch* beeldwerk.

C. In het bosch eene verzameling van beelden, waarvan het eerst te beschrijvene in het midden ligt: namelijk

1. De tweede *Nandi:* afgebeeld bij RAFFLES *Pl.* 15, *N°.* 5;
3. Een tweede *Siva*, met sanskriet opschrift: *aldaar N°.* 1;
4. Een derde, vermoedelijk *dito* beeld, beschreven als een *Bramien: niet afgeteekend;*
5. Een wagen van *Soerja*, de zon? denkelijk gelijk aan eenen van die van het *Onnerangsche* gebergte, *Pl.* 13, *N°.* 2, behalve dat de paarden in snelleren loop zijn, en uitgestrekte staarten, maar geene hoofden meer hebben.

N°. 2 daarentegen van die verzameling, de *Brama*, bij RAFFLES *Pl.* 15, *N°.* 1, is waarschijnlijk dezelfde, die onlangs in het Leydsche Museum is geplaatst. Dit beeld toch is, volgens mondelinge opgaaf van den hoogleeraar REINWARDT aan den schrijver, inderdaad van *Malang* afkomstig: en de breuken van onder hebben juist dat zelfde aanzien als op de bewuste *plaat.* Echter bestaat er in het beeld een klein verschil, dat aan eene overhaaste teekening kan te wijten wezen (*a*).

D.

(*a*) Namelijk de platte steen, waartegen het beeld *geadosseerd* is, dat is, waaraan het met den rug vast zit, komt in het oorspronkelijke niet hooger, dan den hals, zoo als bijvb. in RAFFLES *T. II. pl.* 16, *N°.* 1: ten einde het vierde hoofd, welk bij *Brama* behoort, zigtbaar te maken. Maar in de plaat steekt dezelfde platte steen ver boven het hoofd uit: waar-

D. Verderop in het bosch, op eenen afstand van omtrent honderd (Engelsche) ellen (*yards*) de beschrevene tweede kolossale *Ganesa:* overeenkomende met den onzen: denkelijk weleer in eene afzonderlijke kapel gestaan hebbende.

E. Nog verderop, op een hoog terras (dat thans nog 18 voeten boven den grond is), twee kolossale *tempelwachters*, omtrent 12 voeten hoog: een van deze is van het terras afgevallen, volgens de beschrijving; het andere vermoedelijk ook: afgebeeld, waarschijnlijk, bij RAFFLES, *Pl.* 3. *N°.* 8.

Eindelijk worden er verscheiden kleinere beelden van het Leydsche Museum opgegeven van *Malang* afkomstig te zijn, dus uit de provincie van dien naam, zonder juiste bepaling van de gebouwen, waartoe dezelve behoord hebben. Er bestaan inderdaad meerdere verzamelingen van Indische beeldjes: zoo als die van den heer MONNEREAU, adsistent-resident te Malang (*a*), veelligt nog

waardoor een vierde hoofd bijna geene plaats zoude kunnen vinden, en hetwelk dus hoogstwaarschijnlijk misteekend is. Over het geheel, beide voorwerpen met elkander vergelijkende, zoude men zeggen, dat de voorstelling wel dezelfde, maar de teekening in groote haast, of uit het geheugen gemaakt ware.

(*a*) Welligt is het deze verzameling, waaruit HORSFIELD zegt, een paar stukken geschetst te hebben, *p.* 45: waaromtrent wij in het onzekere gelaten worden, of dezelve onder de niet beschrevene platen van RAFFLES (*pl.* 16, 17 en 18) uitgegeven zijn. In een aanhangsel bij deze verhandeling zullen wij gelegenheid hebben, om het fraaiste ons bekende Indische beeldje, welk door den heer MONNEREAU uit *Malang* opgezonden en thans te Leyden geplaatst is, bijzonderlijk te vermelden.

nog een gedeelte van die van den heer ENGELHARDT; eenige, door RAFFLES, zonder opgaaf van den naam des bezitters, uitgegevene voorwerpen (*a*); eenige ſtukken afgeteekend op order van den Hoogleeraar REINWARDT, en eenige andere in deszelfs bezit te Leyden, gedeeltelijk aan het Muſeum van oudheden vereerd: van alle welke, voor zoo veel wij weten, de juiste plaats der vinding niet bekend is. Het is dus zeer mogelijk, en zelfs waarſchijnlijk, dat ook eenige beeldwerken, aldus verſpreid, van den hoofdtempel van *Singa Sari*, of van de gebouwen, die tot den geheelen omvang van het heiligdom behoorden, afkomſtig zijn.

Om thans het gezegde omtrent onze drie beelden te beter met een' opſlag van het oog te omvatten, herhalen wij, dat het zeer mogelijk is, dat een paar derzelve in de buitenſte nisſen des hoofdtempels te *Singa Sari* geſtaan hebben. Op het vaste land van Indie is het voornaamſte voorwerp van den eerdienst, in de tempelen van *Siva*, een *lingam*, midden in den hoofdtempel, of in een van deszelfs diepſte, en dus meest heilige binnenkapellen, of wel in de voornaamſte der buiten op zich zelven gebouwde kapellen geplaatst. Men zie ſlechts, als voorbeelden, den grot-tempel van *Elephanta*, de voornaamſte grot van *Ellore*, genaamd *Kailaſa*, of *Siva's hemel*, en het plan des *Sivisten* tem-

(*a*) In de vermelde platen; waaronder eene is met *Indiſche beelden, door de Chineſen in hunnen tempel te Batavia geplaatst.*

tempels bij LANGLÈS (*a*). De *ſakti*, (de werkkracht, of de vrouw) en de verſchillende *avataren*, of karakters, van *Siva* hebben zeldzaam eenen hoofd-tempel in bezit, maar worden bijna altijd vereerd in kleinere tempelen, kapellen, of nisſen, aan of rondom den hoofd-tempel aangebouwd. Stellig wordt dit gezegd van *Parvati* (dat is *Bhavani*, *Devi* of *Doerga*, *Siva's* vrouw) en van *Nandi*: en hetzelfde beſluit ſchijnt men te kunnen opmaken omtrent *Ganeſa*, en andere perſonen des godendoms (*b*). Zoo vindt men dan ook, op *Java*, aan den *Siva*-tempel van *Brambanan*, in de buitenſte kamertjes, *Doerga*, *Ganeſa*, en *Siva*; tot het binnenſte vertrek, indien er een beſtaat, is men, bij gebrek aan opzettelijk onderzoek, nog niet doorgedrongen (*c*).

Binnen in onzen hoofdtempel te *Singa Sari* heeft Dr. HORSFIELD eenen op zijde geworpenen vierkanten ſteen gezien, welke met een rond gat doorboord was. Zeer waarſchijnlijk is deze ſteen een *joni*, welks ronde opening gediend heeft, om daarin of eenen *lingam*, of een geheel beeld of borstbeeld van *Siva*, welk beeld in zulk een geval de plaats van eenen *lingam* bekleedt, op te ſtellen. Van dit ſchaars beſchreven ſoort bezit het Leydſche Muſeum een voorbeeld, in eenen ſtaanden *Siva*, op eenen *joni* geplaatst, van *Java* afkomſtig. Een borstbeeld van *Siva*, op den *joni* bevestigd, komt voor

(*a*) LANGLES T. *I. pl. en regard de la page* 178.

(*b*) VALENTYN, *Chorom. bl.* 95 *b.*; SONNERAT *I. p.* 311. *not.* (*a*) en *p.* 325.

(*c*) RAFFLES, *Java II. p.* 14.

voor in den tempel van *Klein Seringam* bij LANGLÈS (*a*), en één *lingam*, met de vier hoofden van *Siva* verſierd, in eenen tempel in *Bahar*, aan den *Ganges*, afgebeeld bij DANIELL (*b*), alwaar men tevens eene voorſtelling kan zien van den uiterlijken eerdienst aan den *lingam* bewezen. Het is niet zonder voorbeeld, dat er binnen in eenen hoofdtempel, behalve den *lingam*, nog een beeld van *Siva* aan den wand te vinden zij: men zie de beſchrijving van het groote driehoofdige beeld van *Elephanta* bij ERSKINE (*c*); maar dit ſchijnt te *Singa-Sari*, volgens HORSFIELD's beſchrijving, het geval niet geweest te zijn.

§ 3.

Verklaring van het beeld N°. 1, Bheireva.

Het is wel te begrijpen, en een gezet onderzoek der Indiſche oudheden zal denkelijk hoe langer hoe meer bevestigen, dat, om een zoo uitgebreid godendom, als het Indiſche is, in werken der beeldende kunst te onderkennen, meer of min vaste en aangenomene zinnebeelden noodig zijn. Indien het al niet geheel onmogelijk is, dat ſomtijds eenig zinnebeeld aan verſchillende wezens ge-

(*a*) LANGLÈS legt dit beeld uit als *Resjaba Deva*, eenen heilige der Dsjainas, *plaat* tegen over *p.* 102, vergl. *p.* 209. Maar, ter ſtaving van onze uitlegging, zie men de *plaat* van *Kalastri-linga*, tegenover *p.* 178.

(*b*) DANIELL *Oriental Scenery. V. pl.* 22.

(*c*) *Bomb. Trans. I. p.* 218; vergl. SYKES ald. *III. p.* 274.

gegeven zij, en dus meer dan eene beteekenis gehad hebbe, zal echter de oordeelkundige onderzoeker altijd veiligst doen, met dit geval zoo zeldzaam mogelijk te veronderstellen, en, althans in openbare gedenkstukken, aan de eens erkende beteekenis eens zinnebeelds, in alle voorkomende gevallen, zoo na mogelijk getrouw te blijven. Dit is eene met de menschelijke natuur overeenkomstige gissing, welke door gezette en oordeelkundige beoefening van de overblijfselen der oudheid wordt bevestigd.

De drie beelden, waarover wij spreken, hebben, zoo wel als de overige opgenoemde beeldwerken van *Singa Sari*, betrekking tot de sekte van *Siva*. Dat namelijk het beeld N°. 1 eenen persoon uit het godenstelsel van *Siva* voorstelt, is reeds bij den eersten opslag duidelijk uit het soort van wapenen, vooral uit de *trisoela*, of drie-puntigen pijl, en uit de menigte menschenschedelen en andere teekenen der verschrikking, waarmede hetzelve voorzien is, en welke aan de sekte van *Siva* eigen zijn (*a*). Wij

(*a*) Het eenige beeld, zoo veel mij voorstaat, met eenen menschenschedel uitgedost, dat men onder eenen anderen godenkring plagt te rangschikken, is het afgebeelde bij MALET *Asiat. Res. VI. p.* 393 (en bij LANGLÈS *II. pl.* 40) uit een der grot-tempelen van *Ellora*. Men noemde dit *Indrani*, vrouw van *Indra*. Terwijl ik aan de juistheid dezer benaming bij een naauwkeuriger onderzoek der Indische oudheid grootelijks begon te twijfelen, is het mij aangenaam geweest te zien, dat ook SYKES zulks tegenspreekt in het nieuw uitgekomene *III.* deel der *Bombay Transactions*, *p.* 269, 270 van onder, en 310. Ik geloof, dat zijne uitlegging ook beter is dan eene derde van ERSKINE, *aldaar p.* 523 *noot*.

Wij hebben niet geaarzeld om dat beeld te noemen *Bheireva*, die opgegeven wordt een zoon of wel *avataar* van *Siva* te wezen. Na toch deze gedachte, in het voorjaar van 1821, als eene gisfing aan zijne geëerde medeleden der kommisfie tot het doen van rapport medegedeeld te hebben, is de fchrijver in den herfst deszelfden jaars, te Londen, in een kort onderhoud met den beroemden heer WILKINS, ten volle in die uitlegging bevestigd geworden. Maar thans heeft hem het verdere onderzoek geleerd, dat *Bheireva* ook geheeten wordt, *Maha-Kala*, *de eeuwigheid*, *de vernieling van al het gefchapene*, en inderdaad dezelfde perfoon is. Daarom is het hem ook hoogstwaarfchijnlijk voorgekomen, dat ditzelfde beeld door CRAWFURD aangeduid wordt, onder den naam van *Kala* of *den dood*, als één van de vijf beelden, welke van *Singa-Sari* vervoerd zijn geworden (*a*).

De Indifche godheden verdienen, nog meer dan de Aegyptifche en Griekfche, den bijnaam van *duizend-namige* (*b*). Sommige van deze namen zijn eenvoudiglijk bijvoegelijke naamwoorden, die hunne hoedanigheden uitdrukken: als *Bheireva* (*de verfchrikkelijke*), *Jaganatha* (*heer des heel als*). Verder, om van de namen der verfchillende *avataren* van *Visjnoe* niet te gewagen, als *Rama* en *Krisjna*, die wezenlijk verfchillende gefchiedkundige perfonen fchijnen te beteekenen, die flechts fabelachtig tot eene en dezelf-

(*a*) *Ind. Archipelago II. p.* 209. Zie boven.

(*b*) Eigenlijk *tienduizend-namige*; gelijk de Grieken zeiden, *myrionymoi*.

zelfde godheid worden gemaakt, zijn er vele andere benamingen, meestal onder de fekte van *Siva*, welke de godheid onder geheel verfchilIende oogpunten voorftellen: als *Doerga* (*deugd*), *Rodrani* (*de bloedige*), beiden benamingen der vrouw van *Siva*, *Devi*. Dit foort van namen behoort tot geheel zinnebeeldige godheden; gelijk wij reeds aangemerkt hebben, dat de dienst van *Siva* bijna geheel zinnebeeldig is, en flechts weinige gefchiedkundige *avataren* bevat.

Deze aanmerkingen zijn van toepasfing op *Bheireva*. *Maha-Deva* (*de groote god*) is een der namen van *Siva*, doch een algemeene naam; welke hem in alle karakters gegeven wordt. *Bheireva* daarentegen beteekent *den verfchrikkelijke*. Dezen titel voert hij, volgens SONNERAT, voornamelijk „ als de god- „ heid, die op het einde der eeuwen de wereld zal komen ver- „ nielen (*a*)." Maar uit de meer doorwrochte verhandeling van PATERSON *over den oorfprong van den Indiaanfchen godsdienst*, zoo wel als uit de befchrijving, door ERSKINE gegeven, van een der voornaamfte beelden des grot-tempels te *Elephante* (befchrijving welke wij ftraks nader met ons beeld zullen vergelijken) blijkt het, dat *Bheireva* flechts een bijnaam, en dat de ei-

(*a*) *Voy. aux Indes Orient. I. p.* 326, 8°. — Uit de verfchillende fchrijfwijzen van *Vairevert* bij SONNERAT, *Bhairava* of *Bhyrava* (ook *Beeroo*, *Byroo* enz., volgens eene verkorte uitfpraak) bij de Engelfchen, en *Beirewa* bij VALENTYN, gisfen wij, dat *Bheireva* het naast bij de uitfpraak van het Sanskriet zal komen.

eigenlijke naam der verschrikkelijke godheid is *Maha-Kala*, dat is de *groote tijd*, de *eeuwigheid*, op het oogenblik van *Maha pralaja*, den *grooten afloop van alle zaken* (*a*). De Sanskrietsche taal zelve doet alle deze denkbeelden ineensmelten, door de oorspronkelijke beteekenis der woorden. *Kala*, zegt WILFORD, heet *zwart*, en, van het wortelwoord *Kal* afgeleid wordende, beteekent *Kala*, *verslindende*: en van daar *tijd* (*b*).

Eene meer bijzondere voorstelling van *Bheireva* is volgens SONNERAT: „dat hij uit *Siva's* adem geboren zoude zijn, om „den hoogmoed der *Deverkels* (of zuivere geesten (*c*)) en der „boetelingen te vernietigen, en *Brama* te vernederen, die zich „den grootsten van de drie goden genoemd had. *Bheireva* rukte „*Brama* een zijner drie hoofden af, en in den schedel vong hij „het bloed op der *Deverkels* en der boetelingen." Vele fabelen des Indischen geloofs zijn loutere zedekundige lessen, zinnebeeldig voorgesteld: en deze inderdaad heeft daarvan grootelijks het aanzien. Maar het zoude toch ook mogelijk zijn, dat hier achter eene ware geschiedenis van geloofs-twisten of oorlogen verborgen ware, ge-

(*a*) PATERSON *As. Res. VIII. p.* 58; ERSKINE in *Bombay Transf. I. p.* 229; en hunne uitschrijvers MOOR *p.* 49; en LANGLÈS *Monum. de l'Hind. II. p.* 160. — POLIER zegt voor *Maha-Pralaja*, *Mhaparlo I. p.* 161. Het beeld van *Elephante* is allereerst afgebeeld bij NIEBUHR *Reis naar Arab. II. D. plaat* 10.

(*b*) WILFORD *Asiat. Res. III.* 304; MOOR *p.* 155.

(*c*) Zie over deze SONNERAT *I. p.* 334; *II. p.* 161. *suiv.*

gevoerd tusſchen dezulken van de *kaste* der Bramienen, die zich vruchteloos tegen *Siva's* bloedige offeren, ja menſchen-offeren, of wel tegen den vuilen en de menschheid-onteerenden *lingam*-dienst verzet hadden, en tusſchen de vervolgzuchtige geestdrijvers van *Bheireva*, welke in dien twist de overhand behouden, en de zwakkere hervormers zelven aan hunne wraak hadden opgeofferd.

Een ander verhaal omtrent *Bheireva* treedt in meerdere bijzonderheden (*a*). *Daksja* namelijk, een *avataar* van *Brama*, was de ſchoonvader van *Siva*. Eens, dat *Daksja* eene plegtige offerande (eene *Jajnia*, *Jajna*, of *Jagam*) wilde verrigten, noodigde hij daartoe alle de goden, behalve zijnen ſchoonzoon *Siva*, dien hij, uit hoofde van zijne ongebondene zeden, te huis liet. Over deze beleediging nu geraakte *Siva's* vrouw, *Parvati* (dochter van *Daksja*), in woede, begaf zich naar de offerplaats, en, om het offer te verontreinigen, ſprong zij in het vuur, en liet zich verbranden. Hierop bragt *Siva* een vreesſelijk wezen, in ſommige legenden *Bheireva*, anders ook *Vira-Bhadra* (*b*) genoemd, ter wereld,

---

(*a*) A. ROGERIUS *Verborg. Heydend.* p. 115; WILFORD *Aſiat. Reſ.* V. p. 249, en VI. p. 477; PATERSON aldaar VIII. p. 79; SONNERAT I. p. 327; MOOR p. 105—110, en p. 177; POLIER I. p. 197; II. p. 382. N. MÜLLER *Glaub. der Hindus* I. ſ. 431, *folg.*; MAJER *Mythol. Lex.* v. *Bhagavadi* en v. *Bhadra-Kali*; p. 184; ook v. *Jagam*, en *Jagna*; (welk denkelijk hetzelfde is als *Juk* bij POLIER II. 363—372).

(*b*) Dat deze legende op beiden toegepast wordt, getuigen MOOR p. 178; en ERSKINE en SYKES in de beſchrijvingen der beelden van *Elephanta* en *Ellora*.

reld, welk, na een hevig gevecht, *Daksja* overmande en hem het hoofd afsloeg. Naderhand echter gaf *Siva* aan *Daksja* het leven terug, stellende op deszelfs romp, in plaats van het afgeslagene hoofd, dat niet weder te vinden was, eenen ramskop.

Dit verhaal, welk in de Indische boeken menigmalen voorkomt (*a*), vermeldt eenen bepaalden persoon, en heeft dus, nog meer dan het verhaal van SONNERAT omtrent *Bheireva*, het aanzien van op eene ware gebeurtenis betrekking te hebben. Er wordt ook, wel is waar, elders een *Daksja* genoemd, als vader van zeven en twintig dochters, die in den hemel geplaatst zijn, namelijk de zeven en twintig *maans woningen:* zinnebeeldige uitdrukking, waaruit men zoude opmaken, dat deze *Daksja* een sterrekundige was (*b*). Maar het is eene ware aanmerking van COLEBROOKE (*c*), dat het er verre af is, dat men de namen van Indiaansche heiligen, en vorsten, die dikwijls, ook met bijvoeging van denzelfden vaders-naam, terugkomen, altijd voor dezelfde personen zoude kunnen houden: daar het zelfs meermalen bewijsbaar is, dat zij tot geheel verschillende tijdperken behooren. Deze twee-

(*a*) MOOR *p.* 177.

(*b*) W. JONES *As. Res. II. p.* 305; BENTLEY ald. *VIII. p.* 230. Zijne berekening, dat *Daksja* ruim 2000 jaren voor Chr. zoude geleefd hebben (ald. en *p.* 238), op sterrekundige gronden steunende, kan ik niet beoordeelen.

(*c*) COLEBR. *on the Vedas, As. Res. p.* 449, 450; vgl. *p.* 446, *not.* *.

tweede *Daksja* doet dus niets ter zake; maar hij vermindert ook geenszins de waarſchijnlijkheid, dat zijn naamgenoot een geſchiedkundige perſoon zij. Het komt ons daarbij zeer geloofelijk voor, dat de ram, wiens hoofd aan *Daksja* gegeven werd, betrekking hebbe tot het aloude en nog heden beſtaande offer van eenen ram, in de ſtraks vermelde plegtigheid *Jajna*, *Jajnia*, *Jagam*, *Juk*, enz. genaamd, zijnde het eenige bloedige offer, welk de Bramienen in perſoon verrigten, en waarbij geene andere Kaste tegenwoordig mag wezen (*a*). De ram ſchijnt alhier in de plaats der afgeſchafte menſchen-offeren, of ten minſte der offeranden van edeler dieren, als een paard of olifant, getreden te zijn (*b*). Doch, indien al *Daksja* een persoon zij uit de geſchiedenis, de godheid *Bheireva* of *Vira-Badra* behoeft zulks niet te wezen: wij zien in dien naam niet anders, dan het zinnebeeld der *eeuwigheid*, der *verwoesting*, en der daarmede verbondene *bloedige* dieren- en menſchen-*offeren*: en in den ſtrijd tusſchen dat wezen, en *Daksja*, meenen wij wederom eenen oorlog te vinden, door zijne *priesters* en dweepende volgelingen met al te goeden uitſlag gevoerd tegen hunne tegenſtanders; insgelijks Bramienen, aan wier hoofd een perſoon, met name *Daksja*, zich geſteld ſchijnt te hebben. (*c*).

Ge-

(*a*) DUBOIS *India*, *Part II*. *Ch*. 31, *p*. 313 et *foll*., 376, 377.

(*b*) DUBOIS *p*. 438 is de ſchrijver, uit wien ik dit opmaak. Men zie ook de berigten der *Dsjainas* bij hem *p*. 550; en A. ROGERIUS *p*. 184, 188.

(*c*) Indien niet *Daksja* een zinnebeeld zij, uit de Sanskrietſche taal alleen verſtaanbaar, hetwelk ik niet kan onderzoeken.

Gelijk *Bheireva*, *den verschrikkelijke* beteekent, zoo gisfen wij, dat *Vira-Bhadra*, *de moedige kwade geest*, *de held uit de kwade geesten* zal heeten. *Vira* en *Virata* toch heeft onder de Maratten eene beteekenis van *heldenmoed* en *overwinning* (*a*). *Bhadra* is wel de fchrijfwijze, die wij hebben aangenomen als de meest gebruikelijke; maar ERSKINE en SYKES, in hunne befchrijvingen der grotten van *Ellore* en *Elephante*, ftraks te vermelden, fpellen altijd *Bhoedr*. Wij verftaan hierdoor *Boeda*, in de beteekenis van *kwaden geest*, welke dit woord, federt de affcheiding der Boedisten, bij de Bramienen bekomen heeft. De *oe* fchijnt een tongval te zijn voor de korte *a*; de *r* daarentegen is volgens eene vrij algemeene verkeerde uitfpraak tusfchengevoegd. Dit een en ander zij thans flechts in het voorbijgaan aangemerkt: wanneer wij, in § 7. van *deze afdeeling* over het opfchrift op ons beeld zullen handelen, zullen wij vele voorbeelden van beide gebruiken verzamelen, ter opheldering van de verfchillende vormen: *Sjaka*, *Sjakra* en *Sjoekra* (*b*).

De

(*a*) MOOR *p*. 179.

(*b*) Er is een perfoon der gefchiedenis geweest, en wel een vorst uit de 12e eeuw onzer jaartelling, *Vira-Bhadra* genaamd: WILFORD *Af. Ref. IX.* 77, 109. Deze heeft natuurlijk met de godheid niets gemeens, dan den naam. De goden-namen toch worden niet alleen door menfchen gedragen, maar worden ook aan landen, fteden en ftraten gegeven. Aldus is het bekende *Maifoer* (*Myfore*) eene verkorting van *Mahisjafoera* of *Maisjafoera*, den kwaden geest des buffels, door *Doerga* overwonnen. Vergl. MOOR *p*. 376, en LANGLÈS *I. p.* 20.

De groote tempelbeelden op *Elephante* en te *Ellore*, ftellen het wezen, dat dan eens *Bheireva*, dan eens *Vira-Bhadra* genoemd wordt, geheel zinnebeeldig voor. Kleinere beelden, misfchien allen van lateren tijd, doen hem in eene min zamengeftelde, en dus meer menfchelijke gedaante voorkomen, foms met bijvoeging van *Daksja*, met zijn ramshoofd. Dit fchijnen echter onbelangrijke afwijkingen te zijn, waarmede wij ons thans niet ophouden (*a*).

Het is aan den Indifchen godsdienst, gelijk wij vooraf vermeld hebben, maar vooral aan de fekte der *Sivisten* eigen, dat fommige onderdeelen dezer fekte den vrouwelijken vorm der godheid uitfluitend vereeren. Dit is ook voornamelijk het geval met *Maha-Kali*, de *fakti*, de vrouw van onzen *Bheireva* of *Maha-Kala*. Ook zij zal ons te ftade komen.

Wij hebben dan van bloedige offeren, en zelfs van menfchen-offeren gefproken. Inderdaad moeten er niet alleen oudtijds bij de fekte van *Siva* (*b*) menigvuldige menfchen-offeren plaats gehad hebben; maar deze fchijnen zelfs nog heden ten dage in verfcheiden kleine, min of meer onafhankelijke vorftendommen van het Indifche fchiereiland, zijnde veelal rooffaten en zeeroovers-nesten, niet geheel en al afgefchaft zijn (*c*).

On-

(*a*) Zie de volgende § 4.

(*b*) Polier *I. p.* 221, (1) en *II. p.* 371.

(*c*) Sonnerat *II. p.* 28; en verfchillende fchrijvers in de *Afiat. Ref.* als *I. p.* 265; *III. p.* 260; *IV. p.* 165; *VIII. p.* 58, en *p.* 438: waar

Onder anderen meent men, dat dezelve nog bestaan bij den *Karharaschen* stam in *Kokan* (*a.*) En de heimelijke offeranden van menschen aan *Kali*, de vrouw van *Bheireva*, uitgevoerd door de *Kurradi*-Bramienen, zijn eerst voor weinige jaren door den Peisjwa der Maratten, te *Poena*, ontdekt, en gestuit door de doodstraf der bedrijvers, en de verjaging der geheele sekte (*b*). Of dezelve op *Java* mede in gebruik geweest zijn, en dus *Bheireva* in alle zijne verschrikkelijkheid aldaar gediend zij geworden, is een vraagstuk, welks beantwoording, zoo ver zij ons mogelijk is, tot na de beschrijving der beelden kan worden uitgesteld. Thans moeten wij *Bheireva* eerst nemen, zoo als hem de eigenlijke Indische leer doet kennen, ten einde de zinnebeelden, waarmede ons beeld overladen is, zoo veel te beter te begrijpen.

Menschen-offeren kunnen uit verschillende wijzigingen van bijgeloof en dweeperij ontstaan zijn. PATERSON en MÜNTER willen daarin slechts eene verzinnelijking vinden van het beeld des alles ver-

---

waar tevens verslag wordt gegeven van een zinnebeeldig offer, welk voor het bovenstaande in de plaats is gekomen. Zie verder MOOR *p.* 145; MAURICE *Indian Antiquities II.* 45; en *V.* 469; POLIER *II.* 371; DUBOIS *India*, *p.* 346, 490; LANGLÈS *I.* 197; *II.* 143.

(*a*) Dit *Kokan*, *Konkan*, zal dezelfde streek zijn als *Konkin*, *Kemkem*, bij LANGLÈS *I. p.* 75, en verder: zijnde eene zeeroovers-kust.

(*b*) J. MALCOLM *Bomb. Trans. III. p.* 86.

verslindenden tijds (*a*). Doch even zeer kunnen dezelve ingesteld zijn om zich eene schrikbarende godheid in het algemeen goedgunstig te maken, — of wel om eenig bijzonder doel te bereiken, — of eindelijk zelfs, als toovermiddelen, om door bovennatuurlijke krachten zichzelven te bevoordeelen of eenen anderen te schaden.

De voornaamste bron (*b*), waaruit een schrijver, die de oorspronkelijke talen niet magtig is, de leer omtrent de menschenofferen aan *Bheireva* kan putten, is de *Roedira-djaja* of het *bloedige hoofdstuk* uit de *Kalika Poerana*, een der Indische heilige schriften (schoon door andere schriften en leerstellingen bestreden), van welk hoofdstuk door BLAQUIÈRE in de *Asiatick Researches* eene vertaling is geleverd (*c*). Geven wij een overzigt

(*a*) PATERSON *Asiat. Res. VIII.* 58; MÜNTER *Religion der Karthager* S. 18. (*Koppenh.* 1821. 4.)

(*b*) Het zij mij vergund, in de uitlegging van *Bheireva* merkelijk te verschillen van eenen der nieuwste behandelaars van dit onderwerp, NIKL. MÜLLER, *Glauben, Wissen und Kunst der Alten Hindus.* Deze toch noemt hem: (*S.* 431) „eenen vorm van *Siva*, als licht der kennis, harten„reiniger, straffer der kwade begeerten, des valschen hoogmoeds van boe„telingen, enz. enz." Op gelijke wijs spreekt hij over *Vira-Bhadra.* Ik vrees, dat hij zulks te zeer uit SONNERAT alleen opmaakt, zonder aan andere bronnen, vooral die der beeldende kunst, geput te hebben.

(*c*) *Asiat. Res. V.* 371—391. Aan deze vertaling maakt dezelfde NIKL. MÜLLER (die, in het algemeen, over de Engelschen een zeer eenzijdig

zigt van de plaatſen daarin voorkomende, welke met ons onderwerp in verband ſtaan.

Siva zelf rigt, in dit *hoofdſtuk*, het woord, onder anderen, aan twee *Bhairavă's* (wij willen hier de ſpelling van BLAQUIÈRE volgen) zijne zoonen, zijnde *Bhairăvă* en *Bhaịrăvă* (*p.* 369, 371, 376, 378 en 384) (*a*). Over deze zoonen heeft BLAQUIÈRE eene volledige verhandeling beloofd, welke ongelukkiger wijs is achtergebleven. Maar vermits het nu bekend is, dat *Bheireva* (*Bhairava*), even zeer als *Maha-Kala*, ſlechts een andere naam is voor *Siva* zelven (*b*), (eene betrekking, welke in dit geval door *avatara* niet zeer wel wordt uitgedrukt), zoo wel als *Bhairavi* voor de vrouw van *Siva* (*c*); en vermits er in dit *hoofdſtuk* ook *Bhairavi's* (*d*) vermeld worden, welligt *ſakti's* (*werkkrachten*

dig oordeel velt), in zijn *Glauben der Hindus ſ.* 31, het verwijt van ongetrouwheid. Jammer, dat hij dan de fouten niet heeft aangewezen, daar hij uit de *Roediradjaja* toch een klein uittrekſel geeft *ſ.* 289 *ff.* 324. Het kan niet dan bij eene ſchrijffout zijn, dat LANGLÈS *I. p.* 198, de vertaling aan COLEBROOKE toeſchrijft: elders *II. p.* 142, 143, geeft hij den regten naam op.

(*a*) Zoonen van *Siva* noemt ze MOOR ook: *p.* 49, *noot* ¹

(*b*) WILFORD, *Aſiat. Reſ. III.* 371; MOOR *p.* 45.

(*c*) MOOR *p.* 177.

(*d*) Eene klasſe van ontuchtige vrouwen, die met zekere Indiſche heiligen, *Brahmatsjaria's*, leven, heet ook *Bheirevi's* (LANGLÈS *II. p.* 140, *not.* 1, uit WARD) zijnde misſchien genoemd naar *Bheireva*: en welligt de-

ten of *vrouwen*) der *Bhairava's*; zoo is het waarſchijnlijk, dat die onbekende *Bhairava's* zelven ſlechts weinig verſchillende vormen zijn van den hoofdperſoon *Siva*. Zoo wordt ook, in dit *hoofdſtuk*, de uitdrukking gebruikt: „*Kamatsjija*, *Tsjandika* (twee „karakters van *Devi* (*a*)) en *Bhairava*, die *Siva's* vorm aanne„men." (*p*. 373).

Aan deze *Bhairava's* nu (*p*. 371), zoo wel als aan *Kali* (of *Maha-Kali*), worden niet alleen allerlei dieren, leeuwen, buffels, paarden enz., maar ook menſchen geofferd. De menschheid ijst bij het lezen der koelbloedige beſchrijving van de plegtigheden, welke er noodig waren, om zulk eene offerande op eene der godheid aangename wijze in te rigten.

Maar nog eenige plaatſen komen er voor in dit hoofdſtuk, welke toonen, hoezeer de naam *Bhairava* in deze geheele handeling was ingeweven.

Het menſchen-offer konde ſlechts of op eene plaats van eerdienst, of op eene openbare begraafplaats worden volbragt. „Die begraafplaats," zegt *Siva*, „ſtelt mij voor, en heet *Bhai*„*rava*." Verder moest de offerande geſchieden in de oostelijke af-

---

dezelfde als de *Linga-Basſivi*, of vrouwen van den *Lingam*, dat is van de ſekte des *lingams*, het zinnebeeld der *Sivisten*. Zoo heeft men ook de *Garoeda-Basſivi*, vrouwen van *Garoeda*, behoorende namelijk tot de ſekte van *Visjnoe*, wiens voertuig en zinnebeeld de arend *garoeda* is. (DUBOIS *p*. 72).

(*a*) MOOR *p*. 145 enz. Het is niet duidelijk, of deze naam *Kamatsjija* of *Kamak'hia* moet heeten.

afdeeling der begraafplaats, welke afdeeling aan *Bhairava* gewijd was: het hoofd moest der godheid aangeboden worden in de zuidelijke afdeeling, de bewaarplaats der schedelen, aan *Bhairava* geheiligd (*p.* 378).

Onder de offerdieren wordt ook vermeld een *Sarabha*, een fabelachtig woest dier, gezegd *acht* pooten te hebben, op het *Tsjandra-Bhaga*-gebergte te leven, en jagt te maken op de wilde zwijnen: dit dier wordt aldus aangesproken: „Gij die „*Bhairava* geheeten wordt" — (*p.* 372 *noot*, en *p.* 377).

Eindelijk wordt er een *Bhairava*-tekst vermeld, (*p.* 384) waarschijnlijk een der formulieren of litanijen, in dit bloedige hoofdstuk voorgeschreven.

Ten gevolge van dergelijke, onder het volk verspreide, denkbeelden, is dan ook *Bheireva's* voornaamste woonplaats op de kerkhoven en begraafplaatsen (*a*), te midden onder de *sjakals*, die de lijken al huilende komen opgraven en verslinden, en te midden onder de *pei:atsjes*, dat is kleine kwade geesten, welke *Siva* of *Bheireva* als hunnen heer erkennen, zijn gevolg uitmaken, en zich voornamelijk op de kerkhoven ophouden, om de levenden te plagen. Die dwergjes komen overeen met de *kaboutermannetjes* en *esprits lutins* van het Europeaansche gemeen: hun naam, *peisatsjes*, wordt door de Christen-Indianen gebruikt, om het denkbeeld van *duivel* uit te drukken. Zij zijn die kleine belag-che-

---

(*a*) ERSKINE *Bomb. Trans. I. p.* 219 onder aan; 227; DUBOIS *p.* 371.

chelijke figuurtjes, waarop *Siva* fteunt in de beeldwerken van *Elephanta*, bij NIEBUHR en bij ERSKINE afgebeeld (*a*).

In de *Malati-Mad'hava*, een beroemd Indisch drama, door COLEBROOKE hoogelijk geprezen, en gelijk gefteld met, zoo niet hooger dan de *Sakontala*, komt een dubbel fchrikbarend tooneel voor, overdreven en ongeloofelijk voor den Europeaanfchen beoordeelaar, maar uitmuntend dichterlijk, en tevens den aard der volksbegrippen over *Siva* duidelijker, dan eene prozaïfche befchrijving doen kan, leerende (*b*). *Mad'hava*, zoon van den minister des konings van *Viderbha*, is de minnaar en heimelijke verloofde van *Malati*. Deze zijne bruid wordt inmiddels aan eenen ouden gunfteling des konings toegezegd: en *Mad'hava*, in zijne wanhoop, gaat des nachts op een kerkhof, om het levende vleesch van zijn lijf aan de fchimmen en kwade geesten, de *peifatsjes*, te verkoopen, als een toovermiddel om hunnen bijftand te erlangen in het verhinderen van die gevreesde verbindtenis. Maar, terwijl hij aldaar rondwandelt, komt hem het angftige gefchreeuw zijner geliefde ter oore, welke door eenen toovenaar van beroep geroofd, en op het punt is van aan de meergenoemde godin *Kali* opgeofferd te worden. Hij vliegt naar den tempel, ontrukt zijne *Malati* aan den toovenaar, overwint en verflaat dien booswicht, en het ftuk eindigt, na vele andere tooneelen, met het huwelijk van *Mad'hava* en *Malati*.

De

(*a*) De naam van *peifatsjes*, wordt ook gegeven aan den brandendheeten landwind. *Magazin über Afien. I. p.* 110.

(*b*) COLEBROOKE, *on Sanskr. and Prakrit Poetry. Afiat: Ref. X.* 450.

De plaatfen, welke het meest voor ons oogmerk gefchikt zijn, luiden als volgt:

MAD'HAVA (*rond-dwalende*): „Menfchen-vleesch te koop! „Echt ongewond vleesch van de ledematen van een mensch! „Koopt, koopt!

„ Hoe overhaast vlugten de *peifatsjes*, hunne fchrikkelijke ge„ daante verlatende! Ach, wat zwakke wezens!

„ (*Hij wandelt verder*). De weg van dit kerkhof is in duis„ ternis gehuld. Hier, vóór mij, is de rivier, waaraan het grenst: „ verfchrikkend is het geklots van den ftroom, die zijne kanten „ afbrokkelt, terwijl de wateren tusfchen ftukken van bekkenee„ len opgehouden worden; en ijsfelijk weêrgalmen de oevers van „ het gehuil der *fjakals*,, en het gekras der uilen, die in de „ naaste bosfchen fchuiffelen."

Dichterlijk was het gewis, de *peifatsjes* te laten vlugten op het aanbod van zulk eene ftoutmoedige euveldaad. Ondertusfchen getuigt DUBOIS, dat de toover-formulieren voornamelijk aan de *peifatsjes*, en de *bhoeta's* (de elementen), zoo wel als aan *Kali* zelve, onder den naam van *Marana Devi* (*godin des doods*) worden gerigt: en dat men, om de grootstmogelijke uitwerking van deze middelen te zien, dezelve met een menfchen-offer, vooral van een jong meisje, bezegelt (*a*).

Laat ons thans bij de voornaamfte beelden van *Bheireva* of *Vira-Bhadra* een oogenblik verwijlen.

De

(*a*) DUBOIS, *India*, *p.* 345, *foll.*

De voornaamste *Bheireva* van *Elephanta*, reeds meermalen vermeld (*bl.* 38, en 39 noot *a*), heeft in den mond twee slagtanden, om het lijf eenen krans van menschenhoofden, en op het haar een bekkeneel, halve maan, en slang. Van zijne acht armen zijn de twee achterste bezig een gordijn over hem te trekken, en vier andere, nog bestaande handen houden een zwaard, een menschen-offer, eenen schotel om deszelfs bloed te vangen, en eene bel, bij alle godsdienstplegtigheden in gebruik: twee handen zijn afgebroken.

Hiermede komen de beelden te *Ellora*, door verschillende Bramienen dan eens *Bheireva*, dan eens *Vira-Bhadra* genoemd, op geringe uitzonderingen na, naauwkeurig overeen. Dezelve zijn eerst beschreven door *sir* CH. MALET in de *Asiatick Researches*; naderhand door eenen schilder WALES in DANIELL's *Views of Ellora*; maar onlangs meer oordeelkundig en met meer afzonderlijke teekeningen door den kapitein SYKES in het *III*e. *Deel* der *Bombay Transactions* (*a*). Het grootste beeld, door hem afgeteekend heeft geenen krans van menschen-hoofden, noch slagtanden; het houdt in plaats van de bel, eene slang in de hand; en in eene andere hand, een tweede menschen-offer. Een ander beeld heeft wel

(*a*) CH. MALET, *Asiat. Res. VI. p.* 402, 410; DANIELL, *Ellora*, *pl.* 9, 12. LANGLÈS, *II. p.* 94, 106; SYKES, *Bombay Trans. III.* 272, 279, 287, 288, 289, 296: met *plaat III.* daartoe betrekkelijk. Dit deel is in 1823 uitgekomen. Wij zullen, in § 4 van deze afdeeling, alle ons bekende beelden van *Bheireva* onder één oogpunt vereenigen.

wel den fchrikkelijken krans, maar in eene tweede hand, in plaats van de bel, een *damaroe* of kleine dubbele trom. Laat ons zien, hoe vele gelijkenis ons Javaanfche beeld heeft met die van *Ellora* en van *Elephanta*.

De ontelbare rijkdom der Indifche fabelkunde doet de afbeeldingen van dezelfde godheid ook in het oneindige verfchillen, meestal naar mate dat eenige bijkomende eigenfchap meer of min fterk moet worden uitgedrukt. Dit leert de ondervinding. Maar tevens oefent daarop de grootte der afbeelding, de hoedanigheid der grondftof, de rijkdom van den ondernemer, en de plaats dien het voorwerp beflaan moet, ontwijfelbaar grooten invloed.

De *Bheireva's* van *Elephanta* en *Ellora* hebben meestal *acht* armen, terwijl de onze er flechts *vier* heeft; maar gemelde beelden zijn ook, naar eene matige berekening, fomis bij de *zeven*, ja zelfs bij de *dertien* voeten hoog, terwijl het onze flechts 1 el 60 duim, dat is ruim *vijf* voeten, in hoogte haalt. Dezelfde beelden trekken met twee hunner armen eenen fluijer over het hoofd, eene fprekende voorftelling van de *duisternis*, waarmede het heelal zal overdekt zijn na de vernieling der wereld, en welke te gelijk door het woord *Kala* wordt uitgedrukt (*a*). Deze gedachte is *niet*

(*a*) PATERSON, *Afiat. Ref. VIII. p.* 58. — De godin, genaamd *de groote duisternis*, bij MALCOLM, *Bombay Trans. III.* 76, fchijnt ook dezelfde als *Maka-Kali* te zijn: want *Kala* is insgelijk *zwart*. Zie boven *bl.* 39.

niet aangeduid bij onzen *Bheireva*; maar het gemis van de helft der armen en van den fluijer is ook onder de beelden van grottempelen *niet* geheel vreemd, daar beide deze eigenfchappen aan eenen tweeden *Bheireva* op *Elephanta* ontbreken (*a*).

De gemelde grootere beelden hebben buitendien, ten teeken van den bloedigen dienst, dien zij vereifchen, een of twee menfchelijke wezens, die tot offer dienen, in de handen; en daarbij de offerbel, en offerfchaal. Soms worden deze menfchelijke wezens beftempeld met den naam van *Daksja*, of andere tegenftanders van den *Siva*-dienst. Wij gelooven niet, dat er, ten minfte oorfpronkelijk, meer *Daksja*, dan eenig ander mensch, mede gemeend zij geweest, dewijl nagenoeg alles in de beelden van *Siva* zinnebeeldig, en niet gefchiedkundig, fchijnt te wezen. Maar, bij ons beeld, wordt het gebrek van dergelijke ten offer bestemde ligchamen rijkelijk vergoed door de menigte van menfchen-fchedelen, waarin *Bheireva* zich, als het ware, fchijnt te baden (*b*). Wij willen elk *attribuut* afzonderlijk befchouwen, en zoo zullen de fchedelen, zoo wel als de wapenen, ons in de oogen vallen.

De *trifoela*, *drietand*, is een der kenmerken van *Siva* en van *Si-*

(*a*) Befchreven bij ERSKINE, *Bombay. Tranf. I.* 237, 238.

(*b*) Enkele menfchen-fchedelen brengen een beeld tot de fekte van *Siva* in het algemeen: zie boven, *bl.* 36, *noot a.* De grootere menigte van deze en andere teekenen der verwoesting bepaalt deszelfs bijzonder karakter.

Siva's avataren (*a*): deze wordt door ons beeld in de achterste regterhand gehouden. In de voorste regterhand heeft hij een kort zwaard of dolk in den vorm van eene kris, korter, doch anders van denzelfden aard als sommige der hedendaagsche krissen, die bij RAFFLES zijn afgebeeld (*b*), en in de achterste linkerhand een *damaroe*, of *dindima*, of dubbele trommel (*c*), alle insgelijks algemeene kenteekenen van *Siva*, van deszelfs vrouw, *Devi*, en van de *avataren* van die godheid, gelijk uit de aanhaling hier nevens der platen en tekst van het *Indische Pantheon* kan blijken.

De *trisoela*, die oorspronkelijk een wapen was, welligt aan den stam eigen, bij welken de dienst des *lingams* te huis behoorde, gelijk de oorlogschijf (*tsjakra*) bij de *Visjnoevisten*, wordt door den kolonel MACKENZIE in veel Javaansch beeldwerk voor eenen schep-

(*a*) PATERSON *Asiat. Res. VIII. p.* 56; MOOR, *p.* 36, 48. Zie ook bij denzelfden *pl.* 24, *n*°. 3; en *pl.* 47.

(*b*) *T. I. pl.* 11. Vgl. MOOR, *pl.* 40, *n*°. 3; RAFFL. *Java II. pl.* 3. *n*°. 6; en, bij LANGLÈS, eene der platen tegen over *bl.* 227 van het *I. D.*

(*c*) MOOR, *p.* 48, 53, 99; *pl.* 7, 14. W. JONES onderstelde, dat hetgeen wij eene dubbele trommel noemen, een zandlooper zij, als een zinnebeeld van den tijd; maar uit de noot van MOOR, *p.* 48 (*noot* ‖) moeten wij opmaken, dat het gebruik des zandloopers bij de Indianen, immers in ouden tijd, nog twijfelachtig is.

fchepter aangezien (*a*): eene onderftelling, die door den vorm der *trifoela* op een paar platen bij RAFFLES fchijnt onderfteund te worden (*b*). En waarom zoude zulks niet even mogelijk zijn als dat de eenvoudige fpeer bij de Grieken een koningsftaf is geworden (*c*)? Laten wij de *trifoela* dus ook hier voor een' fchepter aanzien. — Elders, bij voorbeeld in de beeldjes van *Doerga*, wordt de *trifoela* dadelijk als eene fpeer gebruikt (*d*); in een oud Javaansch handfchrift is dezelve onder de teekeningen des dierenriems te vinden als een gewone pijl op eenen boog (*e*); en in een Javaansch gedicht, de *Wiwaha*, wordt de *trifoela* ook een *pijl* genoemd (*f*): indien dat woord niet veelligt door den vertaler er bij is gevoegd. Aldus komen er ook in een handfchrift der *Ayin-Akberi*, of befchrijving van Indostan, op last van Keizer AKBAR gemaakt, krisfen of dolken voor, met twee en drie

(*a*) *Journey to Brambana*, *p.* 5: *Batav. Genootf. VII. Deel.*

(*b*) RAFFL. *II. pl.* 15, *N*°. 2; *pl.* 16, *N*°. 4.

(*c*) Deze aanmerking ben ik den hoogleeraar VAN LENNEP verfchuldigd. Dezelve komt mij zoo waar voor, dat ik ze naderhand, zonder mijzelven bewust te zijn, dat ze de mijne niet was, in den tekst heb ingelascht.

(*d*) MOOR, *pl.* 34, 35; zoo ook bij POLIER, *II. p.* 122.

(*e*) RAFFLES, *I. pl.* 29.

(*f*) *Ibid p.* 385.

drie punten (*a*). Ook wordt de *trisoela* wel eens eenvoudig *soela* genaamd (*b*) (waarschijnlijk hetzelfde woord, dat SONNERAT, volgens zijne gewoonte, *sjoelon* schrijft, en als een *attribuut* van *Bheireva* opgeeft); en van hier, dat *Soela* of *Sjoela* als een bijnaam van *Siva* zelven voorkomt (*d*).

Het bandje of wimpeltje, aan de *trisoela* hangende, is een bloot sieraad. Het is ook in eene hedendaagsche teekening bij MOOR (*e*), en veelligt elders, te vinden.

De dolk of *kris* in de voorste regterhand van *Bheireva*, door mij nog niet aan de bekende beelden van *Elephanta* of *Ellore* ontdekt, komt voor op een niet zeer oud koperen plaatje, *Bhavani* (*Devi*) voorstellende, dat bij MOOR is afgebeeld.

De *dubbele trommel*, met twee houten balletjes aan een ijzerdraad daaraan hangende (gelijk die van *Bheirevâ* ook verbeeld wordt, hoewel slechts met één balletje), is nog heden ten dage bij de waarzeggers in zwang (*f*). Ook dient in de tempelmu-

(*a*) LANGLES *I. p.* 227.

(*b*) MOOR *p.* 405, *N°.* 16; DUBOIS *p.* 437.

(*c*) SONNERAT *I. p.* 327: aldus schrijft hij *Caïlasson*, *Vaïcondon*, *Sorgon*, voor *Kailasa*, *Vaicontha*, *Soerga*: *I. p.* 269, 304, 314.

(*d*) MOOR *p.* 339.

(*e*) MOOR *pl.* 7. *N°.* 2.

(*f*) *Hindoostan in Miniature*, *III. p.* 33.

muzijk de trommel (ſchoon van eenigen anderen vorm) om de maat te ſlaan: en de perſoon hiermede belast, is de voornaamſte van den troep, en als eene ſoort van orchestmeester (*a*). Ik twijfel naauwelijks, of deze dubbele trommel is een bijzonder teeken geweest der *Sivisten*, gelijk de *Visjnoevisten* kennelijk zijn aan het blazen op den grooten zeehoorn, *tſjank* genaamd (*b*), welke derhalve ook het gewone *attribuut* is der beeldjes van hunne godheid.

Hetgeen nu ons beeld het meest tot eenen *Bheireva* of *Vira-Bhadra* maakt, is de overvloed van teekenen der verwoesting: de *ſcheurtanden*, de *krans van afgeſlagene menſchenhoofden*, de *bekkeneelen* welke hij in de hand houdt, welke zijne kroon uitmaken, zijne oorringen, halsſieraad, en armbanden verſieren, en den troon omgeven, waarop hij gezeten is; en eindelijk het viervoetige dier, hond of *ſjakal*, waarop hij, veelligt dronken, ſchijnt te rijden.

De ſcheurtanden in de bovenkaak heeft onze *Bheireva* gemeen met dien van *Elephanta*, volgens het uitdrukkelijk getuigenis van ERSKINE, ſchoon dezelve in zijne plaat niet geteekend zijn.

(*a*) DUBOIS *India p.* 404.

(*b*) DUBOIS *India p.* 52. Volgens den ſchrijver van *Hindoostan in Miniat.* (*III. p.* 27) en PATERSON (*Aſiat. Reſ. VIII. p.* 51) ſchijnt de zeehoorn ook bij andere ſekten in gebruik te zijn: misſchien door navolging van de *Visjnoevisten*. Althans de opgaaf van DUBOIS is zeer ſtellig omtrent de laatstgenoemden.

zijn. Dezelve worden ook, in een paar bronzen beeldjes, bij MOOR (*a*), aan de vrouwelijke *Maha-Kali* gegeven.

De krans van afgeslagene menschen-hoofden, *mund-mala* of *roe-mala* genaamd (*b*), schijnt tot de kleedij te behooren. Andere godheden dragen eenen afhangenden krans, met gouden platen en edele gesteenten voorzien. In de plaatjes van het werkje, *Hindoostan in miniature*, volgens de teekeningen van *Leger*, kan men zich daarvan het beste denkbeeld maken, omdat dezelve gekleurd zijn (*c*). De Leydsche *Brama*, even als *Bheireva*, van *Singa-Sari* afkomstig (zie boven *bl.* 31), is kostelijk met deze guirlande uitgedost. In plaats van dezelve, draagt *Siva's* vrouw, onder verscheidene karakters, eenen bloemenkrans, *poesjpa-mala* genaamd (*d*). *Mala* beteekent echter niet alleen *halsband*, *halsketting* (*collier*); maar ook *rozenkrans* (*rosaire*, *chapelet*) (*e*), welk voorwerp bij de aandachts-oefeningen der Indiërs in groot gebruik is (*f*). Bij de beelden van *Siva* is het gebruik twijfelachtig: dat

(*a*) MOOR *pl.* 27 en 28; *p.* 150, 159.

(*b*) MOOR *p.* 62. In het woord *mund* zal de beteekenis van *lijk*, of dergelijke, opgesloten liggen, gelijk wij zoo straks hopen aan te toonen.

(*c*) Zie de *Trimoerti* (welke afbeelding eigenlijk *Siva* moest heeten), *Brama*, *Ganesa*, en *Soepramania*.

(*d*) MOOR *p.* 99.

(*e*) MOOR *p.* 70; SYKES, *Bombay Trans. III. p.* 268, 274.

(*f*) MOOR *p.* 11.

dat deze krans tot enkele kleedij zoude behooren, hebben wij daarom niet volmondig durven zeggen. Maar, om verder te gaan, de *mundmala* van *Bheireva* bestaat uit *vijftien* hoofden; men moet echter vooronderstellen, dat er nog een of twee door de voorste linkerhand bedekt zijn, zoodat de krans met 16 of 17 hoofden zoude versierd zijn geweest. Dan de hoofden hebben nog eene merkwaardige omstandigheid dat namelijk het *eerste* aan de regterhand des beelds (aan des toeschouwers linkerhand) en het *vierde*, en verder het *dertiende* (of het *derde* zigtbare hoofd, van de andere zijde afgerekend), de tong uitsteken. Deze beweging, deze gest, indien wij dit woord hier mogen gebruiken, is de natuurlijke uitdrukking der ijzing, der krampachtige trekking van het afgehouwene, veelligt gewurgde en afgerukte hoofd: en komt als zoodanig ook voor, in de Grieksche kunst, bij de oudste voorbeelden van het *Medusa*-hoofd (*a*). Ook in andere Indische beeldjes vindt men die uitgestokene tong: bij den reus *Tripoera*, door *Siva* vertrapt, is dezelve denkelijk aan dezelfde oorzaak van ijzing, of krampachtige be-

(*a*) Zie GORI *Museum Etruscum II. pl.* 145; MILLIN *Galerie Mytholog. pl. XCV. N°.* 387, 387* (uit LANZI *Saggi di Lingua Etrusca. II.* 4. *N°. 6. en uit* MILLIN *Peintures de Vases*, *II.* 34); eene bronzen patera van TOWNLEY, bij MOSES *Antiq. Vases pl* 67; de kleine amuletten van gebakkene aarde bij CAYLUS *II. pl.* 26. *N°.* 1, en bij Lord ABERDEEN, achter CLARKE's *Cambridge marbles*; eindelijk vele der oudste Grieksche stedepenningen, bij MIONNET *Médailles Grecq. pl. XXXVI. N°.* 7; *XLI. N°.* 3; *L. N°.* 1; *LXII. N°.* 9.

beweging toe te schrijven (*a*). Bij *Kali* of *Devi* dient ze waarschijnlijk om het beeld te schrikkelijker en afzigtelijker te maken (*b*). De Indische vrouwen toch hebben de gewoonte om de tong uit te steken, wanneer haar iets onaangenaams voorkomt (*c*). Maar of nu hier de plaatsing van drie of vier zulke hoofden in den vreesselijken halsband, enkel het gevolg zij van eene *symmetrische* schikking, dan wel, of er eene diepere zinspeling achter schuile, dit durven wij niet beslissen. Veelligt heeft deze schikking eenige betrekking tot de fabelachtige tijdrekening: want de *mund-mala* wordt in het algemeen opgegeven als een zinnebeeld van den loop des alvernielenden tijds (*d*). Veelligt ook is daarin eene zinspeling op de viering van sommige feesten ter eere van *Maha-Kali:* aldus is er een feest van *Kali*, de *negen nachten*, *Now-Ratri*, genoemd, welk op den *tienden* dag door de woeste *Koerradi*-Bramienen met een menschen-offer wordt besloten; doch waarvan, bij de andere sekten, de tiende dag aan *Rama* heilig is, en welk dan ook met eenen anderen naam *Dasa-Ratri*

(of

(*a*) MOOR *pl.* 14.

(*b*) MOOR *pl.* 26, *N°.* 1, en vooral 27. Doch, bij het kolossale *Boeda*-beeld, *pl.* 73, zoude ik denken, dat het eene fout des teekenaars ware.

(*c*) *Hindoostan in Miniat. II. p.* 253, uit SOLVYNS.

(*d*) MOOR *p.* 37. en elders; PATERSON, *Asiat. Res. VIII. p.* 57.

(of, verkort, *Dasra*) genaamd wordt, de *tien nachten* (*a*). Het getal van deze nachten schijnt afkomstig te zijn van het getal vrouwelijke godinnen, *zeven* of *acht*, welke daarbij, te gelijk met *Ganesa*, en met onzen *Bheireva*, vereerd worden (*b*): deze negen of tien personen toch komen in het beeldwerk te *Ellore* dikwijls gezamenlijk voor, en wel insgelijks onder den naam van *Now-Ratri*. De bijzondere betrekking van dat feest tot *Bheireva* en *Kali* zoude den weg tot zulk eene uitlegging kunnen banen; tusschen het *vierde* en *dertiende* hoofd immers zijn er *acht* geplaatst zonder zigtbare tongen. Schoon nu deze gissing onbeduidend zij, gewis hebben de Indianen, gelijk andere bijgeloovige volkeren, of bijzondere personen, veel op met heilige getallen (*c*). De heer WILKINS betuigde insgelijks, in het korte gesprek, welk ik met hem over dit beeld gehouden heb, dat hij, ten minste op het eerste aanzien, van deze *symmetrische* schikking der hoofden met de tongen geene reden wist te geven.

Verder houdt het beeld, dat wij beschrijven, in de voorste linkerhand eenen menschenschedel, om uit te drinken: *kamundalum*

(*a*) MALCOLM, *Bomb. Trans. III. p.* 73, 74.

(*b*) SYKES, *Bomb. Trans. III. p.* 279, 291, 295; COLEBROOKE *Asiat. Res. VIII. p.* 82; MOOR *p.* 118.

(*c*) MOOR *p.* 203, 207, (*note* ||) *p.* 296, 298, 323, 379; DUBOIS *p.* 96. — Vooral ook, omtrent het getal der beziën aan eenen rozenkrans, POLIER *II. p.* 375, *not.* (1).

lum (*a*) of *kamundala:* welk woord mogelijk vermaagschapt is met *Chamunda* (het zij als *Tsjamunda*, het zij als *Kamunda* uit te spreken, en misschien op beide wijzen, naar mate van het verschil der tongvallen), een karakter of *avatâar* van *Devi*, welk voorgesteld wordt als staande op een *lijk*. *Kamundala* beteekent dus denkelijk niet eene *drinkschaal* in het algemeen (*b*); maar zal afgeleid zijn van de beteekenis van *lijk*, die in het wortelwoord opgesloten ligt. Hetzelfde zal ook het geval zijn met het kortere woord *mund-mala*, de *guirlande van schedelen*, boven vermeld. De schedel heeft bij *Bheireva*, volgens de Indische legenden bij SONNERAT, POLIER (*c*) en anderen, bijzondere betrekking op dien van *Brama*, door *Bheireva* afgerukt. Wij echter zien daarin wederom, even als bij *Kali*, slechts een algemeen zinnebeeld der wreedheid van den eerdienst.

De kroon van schedelen bekleedt bij ons beeld de plaats van de gouden kroonen van andere godheden. Hierover zullen wij straks bij de kleedij van het beeld meer zeggen. Een enkel bekkeneel is ook gestoken in het haar-tooisel van *Bheireva* te *Elephanta* en *Ellora*.

De overige bekkeneelen, aan alle lijfsieraden van het beeld gehecht, be-

---

(*a*) Zie de *Tsjandi-Path*, of *Doerga-Path*, dat is *de legende van Tsjandika* of *Doerga*, bij MALCOLM, *Bomb. Trans. III.* 77.

(*b*) Gelijk ERSKINE opgeeft, *Bomb. Trans. I. p.* 217.

(*c*) POLIER *I. p.* 214.

behoeven ons niet op te houden. Alleenlijk, wanneer men zich herinnert, dat *Siva* voornamelijk op begraafplaatsen tusschen de lijken woont, zoude men gissen, of de schedelen vóór deszelfs voeten deze zijne verblijfplaats ook aanduiden? Doch het is, bij eene oplettende beschouwing, zigtbaar, dat de schedelen, in *symmetrie*, rondom eenen troon geschikt zijn, en dus niet, dan in de verte, op een kerkhof kunnen zinspelen.

Eindelijk, het beeld is gezeten op een viervoetig dier: eene omstandigheid, welke medewerkt om *Bheireva* te doen herkennen. SONNERAT toch voegt, bij zijne beschrijving der beelden van die godheid, de aanmerking, dat dezelve op eenen *hond* gezeten is. Door mondelinge mededeelingen, nu, van onze medeleden uit de *eerste klasse*, hebben wij vernomen, dat het afgebeelde dier veel meer gelijkt naar eenen *sjakal* (*jakhals*), dan naar eenen hond. Inderdaad zoude het wel zeer mogelijk zijn, dat SONNERAT voor eenen hond had aangezien, hetgeen voor eenen *sjakal* gemeend was. Die reiziger, ja, was een natuurkenner; maar met slechte en in ruwen steen uitgevoerde, soms kleine, half bedekte, en in de tempelen enkel bij lamplicht verlichte afbeeldingen, is het zeer mogelijk geweest, dat hij zich vergist hebbe. Maar ook DUBOIS zegt in zijne *Beschrijving van het Indische volk* (*a*), dat de Indianen aan *honden*, onder den naam van *Vaira*, of *Bheireva*, eene soort van eerdienst bewijzen, en dat afbeeldingen van *honden* in verscheidene tempelen te zien zijn. Het kan, dunkt ons, niet

(*a*) DUBOIS, *p.* 113. *Vaira* (bij hem geschreven *Vahira*) is denkelijk vermaagtschapt met *Vira*, *Vira-Bhadra*.

niet anders wezen, of de omstandigheid, door DUBOIS vermeld, moet met de godheid *Bheireva* in eenig verband staan. Ook gaat *Bheireva*, in eene teekening bij MOOR, van eenen hond vergezeld (*a*). Dit is insgelijks het geval met *Kandi-Rao* (*b*), eene andere *avataar* van *Siva*, die met *Vira-Bhadra* en *Bheireva* naauw vermaagschapt schijnt te wezen.

Het komt ons voor, dat beiden, zoo wel *hond* als *sjakal*, schoon bij geenen der schrijvers over Indië regt opgehelderd, natuurlijke zinnebeelden zijn. *Siva* woont op de kerkhoven: en beschrijft niet *Mad'hava*, in het drama, dat naar hem *Malati-Mad'hava* genoemd is, het kerkhof, daar hij wandelt, als weergalmende van het gehuil der *sjakals* in de bijgelegene bosschen (*c*)? De *sjakal*, en evenzeer de hond, aast op lijken: de *sjakal* graaft die zelfs op. In de *Devi-Mahatmia* wordt *Tsjandika* (of *Kandika*), een karakter of *avataar* van *Devi* (*Kali*, *Maha-Kali*) beschreven, als „huilende gelijk honderd *sjakals* (*d*)," en de hond in de teekening van *Bheireva* bij MOOR, zoo even vermeld, is bezig het druipende bloed van een afgeslagen hoofd op te vangen.

De *sjakal* of *hond*, waarop onze *Bheireva* rijdt, heeft eenen hals-

---

(*a*) MOOR *pl.* 24, *N°.* 5; 47, *N°.* 2; vgl. *p.* 178.

(*b*) MOOR *p.* 423; *pl.* 23.

(*c*) Zie boven *bl.* 51.

(*d*) COLEBROOKE, *Asiat. Res. VIII. p.* 84; MOOR *p.* 118.

halsband, met een menfchen-hoofd gekenteekend. *Siva* is heer en overfte der *peifatsjes* of kwade geesten (*a*). Waarom zouden wij niet denken, dat hij, even zeer, eenen *fjakal* tot zijn gebruik heeft afgerigt, en dat deze, volgens den wilden dichterlijken geest des Indifchen kunftenaars, het kenmerk, het wapen van zijnen heer aan den halsband draagt?

Maar *Bheirtva* heeft, op zijn dier gezeten, zulk eene zonderlinge houding, dat wij, de veel meer natuurlijke ftelling van den *Ganefa*, en van de *Doerga* van *Singa-Sari* (in de plaat bij RAFFLES (*b*)) daarmede vergelijkende, op de gedachte gekomen zijn, of niet de godheid *dronken* verbeeldt wordt. Dronken en waggelende op zijnen ftier gezeten, en met allerlei teekenen van verfchrikking omgeven, vertoonde hij zich voor een oogenblik aan *Parvati*, die zijn huwelijk begeerd had (*c*). Bij vele der fchandelijkfte geheime godsdienftige plegtigheden, tot den dienst van de *fakti* of *joni* betrekking hebbende, zelfs, indien DUBOIS (*d*) wel onderrigt is, onder de *Visjnoevisten*, worden de ergfte buitenfporigheden aangezet door het gebruik van fterken drank; en in de *Kalika-Poerana* wordt geleerd, dat de goden, die

(*a*) Zie boven *bl.* 49.

(*b*) Boven vermeld *bl.* 22, en vervolgens.

(*c*) POLIER *I. p.* 214. Zie in het algemeen *p.* 194.

(*d*) DUBOIS *p.* 170.

die in menfchen-offers behagen fcheppen, niet minder genoegen hebben in het aanbod van *arrak*, *toddy* en *opium* (*a*).

Voor het overige zijn de meeste *Bheireva's*, te *Ellòra* en op *Elephante*, voorgefteld in de beweging van den woesten dans eens razenden, en zijner krachten wel bewusten, dollemans: een denkbeeld, dat zoo wel uitgedrukt wordt door het Latijnfche *exfultare*, en het daarmede dikwijls verbondene *infultare*; *beleedigen*.

Een voornaam *attribuut* is er nog, welk aan *Bheireva*, of, ten minfte, aan *Siva* bijzonder eigen fchijnt te wezen. Het is de gordel met zeven bellen om het lijf. Wel is waar, vindt zich deze gordel niet vermeld, noch in de platen, noch in de befchrijvingen der *Bheireva's* van *Elephanta* en *Ellore*. Maar aan de andere zijde laten zich dezelve ook in geene koftumen van andere goden weder vinden. SONNERAT zegt, dat aan *Bheireva* belletjes aan de voeten worden gegeven (*b*), en insgelijks worden de bedelende priesters, zoo wel van *Visjnoe*, als van *Siva*, bij DUBOIS befchreven (*c*) als met belletjes op hunne fchouderen, en aan de beenen uitgedost. Maar moet men hierdoor *kleine klokjes*, of liever *ronde belletjes*, zoo als die van eene Europeaanfche narren-muts, verftaan (*d*)? Dat de voorwerpen van den gordel van on-

(*a*) DUBOIS *p.* 492. Welke foort van fterken drank de *toddy* zij, heb ik niet kunnen uitvorfchen.

(*b*) SONNERAT *I. p.* 327.

(*c*) DUBOIS *p.* 52, 57.

(*d*) Veelligt geven de platen der uitgaaf van SONNERAT in 4°., welke ik niet te zien heb kunnen bekomen, eenig licht.

onzen *Bheireva* dergelijke *belletjes* (en niet veelligt eene soort van beziën of noten (*a*)) zijn, komt mij waarschijnlijk voor, omdat dezelve vele overeenkomst hebben met de sieraden om den hals van den stier (beeld *N°. III.*), die toch waarschijnlijk voor *bellen* doorgaan. Maar wat beteekent zulk een attribuut bij *Bheireva*? Is, veelligt, ook dit eene soort van muzijk bij den tempel in gebruik, boven en behalve de gewone klok-bellen, welke daarin eenen grooten rol spelen (*b*)? Het naast-denkelijke, dat mij voor den geest komt, is dit: jonge kinderen gaan tot hun zesde of zevende jaar geheel naakt; alleen dragen de meisjes een soort van metalen plaatje tot sieraad, en tot bedekking, om het midden, en de jongens eenen gordel met belletjes (*c*). Veelligt hebben dan ook, bij *Bheireva*, de bellen aan den gordel eene natuurlijke betrekking tot den opzettelijken staat van naaktheid, over welken wij straks een woord zullen zeggen.

Eindelijk moeten wij, om de beschrijving van het beeld volledig te maken, nog eenige min belangrijke omstandigheden van kleeding en sieraad vermelden. Het gewone hooge kapsel der bra-

(*a*) DUBOIS *p.* 57, geeft den bedelenden *Siva*-priesteren beziën, genaamd *Roedraksja*, om den hals; maar deze zijn van de grootte van eene muskaat-noot, en dus, dunkt mij, kleiner dan de voorwerpen, die ons bezig houden. *Roedraksja* beteekent *oogen van Roedra*, dat is *van Siva*: DUBOIS *p.* 362.

(*b*) MOOR *p.* 69; DUBOIS *p.* 400.

(*c*) DUBOIS *p.* 223.

bramiensche godheden schijnt te heeten *topi*, misschien hetzelfde als *toep*, *kirita*, en *moegoet*, dat elders voorkomt. Dit is met goud en edele steenen versierd (*a*), en wordt door de *Bheireva's* van *Ellore* en *Elephanta* gedragen. Doch het haar van den onzen is geenszins boven het hoofd tot die hoogte opgemaakt; het is slechts met eene soort van kroon van bekkeneelen omgeven, waarvan wij reeds gesproken hebben. Maar een gedeelte van dat haar hangt achter het hoofd los, in groote platte lokken, en schijnt door den wind bewogen te worden: eene soort van haartooisel, welke aan *Siva*, bij uitzondering van de groote goden, eigen is (*b*), en overeenkomt met de meer afzigtelijke en schrikbarende kapsels der min verhevene wezens, der kwade geesten, en der tempelwachteren, wier geheele aanzien schrik moet inboezemen. Ten minste, volgens het getuigenis van eenen bramien van het vaste land, die den Engelschen kapitein BAKER bij de tempelen van *Brambanan* op Java vergezelde, worden de geesten, *Moeni's*, wanneer zij in de gedaante van tempelwachteren voorkomen, altijd dus voorgesteld (*c*). Men

---

(*a*) Zie SYKES, *Bomb. Trans. III. p.* 297, 303; vergeleken met MOOR *p.* 27, 31.

(*b*) DUBOIS, *p.* 437.

(*c*) Bij RAFFLES *II. p.* 16, *pl.* 3. *n°.* 5, 7, 9; vgl. CRAWFURD, *Ind. Arch. II. pl.* 25. Maar wanneer ERSKINE (in de *Bombay Trans. p.* 244, 245) zegt, dat de *Moeni's* of *wijzen in den hemel* met een baard

 wor-

Men ziet zulks ook aan de afbeeldingen van den kwaden geest of de ondeugd, door *Doerga* overwonnen, welke (althans in het Javaansche beeldwerk) dikwijls met krullend, of gekroest haar, voorkomt (*a*). Men ziet zulks aan de kwade geesten van *Siva*, de *peisatsjes*, in den rotstempel van *Elephanta*: waaromtrent men meestal de uitdrukking gebruikt heeft, dat zij eene soort van paruiken dragen (*b*). Zeer waarschijnlijk draagt dan *Bheireva* dit kapsel, om hem aan de kwade geesten, wier overste hij is, gelijk te maken. Niettemin is hetzelve geheel verschillend van het kort gelokte of gekroeste haar der beelden van *Boeda*; maar of beide soorten van dragten in eenig meer verwijderd verband tot elkander gebragt kunnen worden, is eene vraag, in welke wij ons thans moeten verschoonen van in te treden, daar deze ons veel te ver van

---

worden afgebeeld, zonder van het hoofd-haar te spreken, is het duidelijk, dat hij andere *Moenis* hier onder verstaat.

(*a*) RAFFL. *II. pl.* 14, *en* 17 *n*°. 3. — Op *plaat* 18 *n*°. 3. trekt *Doerga* den kwaden geest het haar geheel af; doch, in vergelijking met eene andere voorstelling op dezelfde plaat (zie in *N*°. 1 den derden linkerarm), zoude deze omstandigheid eene vergissing des teekenaars kunnen wezen. — De naauwkeurigheid der twee andere voorbeelden, door ons uit RAFFLES aangehaald, wordt door verscheiden beelden van *Doerga*, en van tempelwachteren, in het Leydsche Museum, bewezen, van welke laatste wij een in plaat leveren.

(*b*). NIEBUHR, *pl.* 35, Nederd. vert.; HEEREN, *Ideen I.* 2. *p.* 345. Dat dit de dragt der *peisatsjes* zij, is ons eerst geleerd door ERSKINE, *Bomb. Trans. I. p.* 224, 226. enz.

van de hoofdzaak zoude doen afdwalen. Dat er eenig dergelijk verband mogelijk is, heeft ERSKINE te regt ingezien (*a*).

Er is nog een andere ſtijl van haardragt, insgelijks aan *Siva* eigen, en beſtaande insgelijks uit een hoog kapſel, doch waar om heen het lange haar zoodanig rond geſlingerd wordt, dat het van boven eene holte vormt. Deze dragt, in MOOR's *plaat* 14 niet zeer wel, maar beter in *plaat* 19 uitgedrukt, heet *dsjetta*, — en *Siva* bekomt van daar den naam van *Doerdsjati*. Het is de gewone dragt van *Siva's* boetelingen en bedel-priesteren, de *jogis* en *ſanniaſis* (*b*). Doch *Siva* zelf heeft, bovendien, de holte van dat haar dikwijls verſierd met het hoofdje van *Ganga*, de godin van den *Ganges*, welke gezegd wordt op *Siva's* hoofd te ontſpringen (*c*).

In het algemeen wordt het hooge kapſel, *topi*, verſchillend opgeſierd en gekroond volgens den verſcheidenen rang der perſonaadjen, en den aard der afbeeldingen: bij voorbeeld met kroonen, zoo het ſchijnt, enkel van parelen, in de meeste ongekleurde teekeningen bij MOOR; of van goud, juweelen en parelen, aan het groote beeld van *Brama*, en het fraaije beeld van *Poetri Dedel* (welke beide ſteenen beelden in het Muſeum te Leyden voorhanden zijn), en in de gekleurde tee-

(*a*) ERSKINE, *Bombay Trans. III. p.* 515.

(*b*) Vgl. de beſchrijving bij MOOR *p.* 54, 61; POLIER *I. p.* 213.

(*c*) MOOR, als boven: verder *pl.* 16, 23, 24. enz.

teekeningen van LEGER (*a*). Van deze oude inlandſche dragt zijn, op *Java*, de gouden platen of kroonen, *jamang*, welke door eenen bruidegom en bruid, en in de tooneel-vertooningen, nog gedragen worden (*b*), afkomſtig. Ja, in de Indiaanſche beeldende kunſten ſchijnt de zucht tot verſiering dier kroonen geene andere palen te kennen, dan die welke de meerdere of mindere grootte van het voorwerp den kunſtenaar ſtelt. Dit is te zien aan het reusachtige driedubbele hoofd van *Elephanta*, wiens kroon of kapſel, alléén vijf of zes voeten hoog (*c*), met eene overdaad van ſieraden beladen is, waarvan men zich waarſchijnlijk uit de fijne, uitgewerkte platen bij ERSKINE, ſlechts een ſlaauw denkbeeld moet kunnen vormen (*d*).

Men merkt nog, aan het beeld van *Bheireva*, eene menigte verſieringen, waarvan wij een algemeen overzigt willen nemen. Vooreerst ziet men, op de ſchouderen, afhangende haarbanden; dan, achter de ooren, bloemen; om den hals, eenen ringkraag, voorzien met afhangende ſnoeren paarlen; verder, dubbele armbanden bij den ſchouder, en andere bij het gewricht der hand, en eindelijk nog andere aan de enkelen der voeten. Slechts ſommige van deze ſieraden, niet alle, zijn

(*a*) Uitgegeven in *Hindoostan in Miniature*: *vol. I.*

(*b*) RAFFLES *T. I. pl.* 17, 18; *p.* 92.

(*c*) *Sir* W. OUSELEY, *Travels in the East. I. pl.* 5.

(*d*) ERSKINE, *pl. V*, *VI. p.* 214, 217.

zijn aan de Indifche beelden in MOOR's platen uitgedrukt: geen wonder, daar deze platen naar kleinere voorwerpen genomen zijn. Maar alle deze pracht, en nog meerdere, vooral in afhangende *garnituren* van *juweelen*, laat zich insgelijks vinden op het levensgrootte fteenen beeld van *Brama*, en het fraaije kleinere beeldje van *Poetri Dedes*, te Leyden, beiden reeds vermeld. De wijze van vasthechting der bloem- en blader-vlechten, en de bijzonderheden van de andere fieraden, zijn daaraan zeer gemakkelijk met het oog te volgen (*a*).

Om zich het een en ander nog duidelijker te maken, zoeke men de afhangende haarbanden, van welke wij echter den Indifchen naam nog niet ontdekt hebben, in verfcheidene bronzen beeldjes bij MOOR (*b*). De fnoeren van parelen en overige afhangende verfierfelen, bedekken gewoonlijk niet alleen den hals, maar ook de borst en den buik, en, bij het zitten, reiken zij zelfs tot over de beenen. Deze, zoo wel als de arm- en beenfieraden, laten zich nazien in een paar platen van *Hindoostan in Miniature*, en van het werk van LANGLÈS, vergeleken met de naauwkeurige befchrijvingen van ERSKINE en van SYKES (*c*). De metalen flang-

(*a*) Echter in onze kleine en voor een ander oogmerk hierbij gevoegde fchets van den *Brama*, *plaat VIII*, *n*°. 1, niet te onderkennen.

(*b*) MOOR, *pl.* 5; 11, *n*°. 1; 14; 25; 26; 28.

(*c*) LANGLÈS, *I. pl.* tegen over *p.* 198; *Hind. in Miniat. III. p.* 248; MOOR, vooral *p.* 70, in de befchrijving van het hedendaagfche koftuum van *plaat* 22: *vergel.* met *p.* 54; ERSKINE en SYKES, in de befchrijving van *Elephanta* en *Ellore*: *Bomb. Trans. I.* en *III.*

ſlangvormige ringen aan de beenen van *Bheireva*, zijn van alle deze ſieraden de eenige, die aan *Siva* eigen zijn (*a*). Voor het overige zijn alle de gemelde ſieraden voornamelijk de dragt van rijkeren, en van vorſten (*b*): van hier, dat zij ook aan goden worden toegekend. Soms mag dan ook dit ſieraad der goden naar het gebruik van bijzondere ſtammen gewijzigd zijn: gelijk, bij voorbeeld, de edele ſteen, welke, volgens MOOR (*c*), door *Visjnoe*, bijzonderlijk in ſommige karakters, op de borst gedragen wordt, onder den naam van *Brigoelitha:* in alle andere platen toch van MOOR wordt *Visjnoe* met dezelfde ſieraden, als elk der andere goden, aangetroffen (*d*).

Wat de bloemen betreft, bijna in alle platen van LEGER en van LANGLÈS vindt men de goden omgeven met guirlandes, wier beide einden loshangen. Maar het zal eene natuurlijke vraag wezen, welke de namen der voorgeſtelde bloemen en vruchten zijn? Wij kunnen niet anders zeggen, dan dat bij de goden-beelden, waarſchijnlijk, de kranſen en ſieraden altijd gemaakt zijn van die plant, welke aan de godheid bijzonder geheiligd is: en dat dit even zeer het geval is bij de perſonen, welke bezig zijn met eenig gedeelte van den eerdienst (*poedsja*). Aan *Siva* is onder anderen de *aſoka*-heeſter

(*a*) SYKES, *Bomb. Trans. III. p.* 269.

(*b*) DUBOIS *p.* 213; CRAUFURD, *Mann. and Cust. of Ind. II. p.* 143; CRAUFURD, *Indian Archipel., I. p.* 211.

(*c*) MOOR *p.* 27.

(*d*) MOOR *pl.* 48 tot 75.

ſter en de *bilva* toegewijd (*a*); maar of eene dezer planten aan onzen *Bheireva* bloemen geleverd hebbe, en of dezelve niet eenvoudige *lotus*-bloemen zijn, de voornaamſte heilige plant der Indiërs, moeten wij aan de beſliſsing van natuurkundigen overlaten. Alleen kunnen wij als hulpmiddel tot zulk eene naſporing, die bij *Ganeſa* ook te pas zal komen, de ſchriften van W. JONES, zoo wel als van FLEMING en ROXBURGH, over *Indiſche planten* (*b*), *de Indiſche oudheden* van MAURICE (*c*), en het werk van DUBOIS (*d*), maar voor-

---

(*a*) Zie over deze beide, HARRINGTON *Aſ. Reſ. III. p.* 254, 256; ROXBURGH, aldaar *IV. p.* 353; MOOR, *p.* 55.

(*b*) W. JONES, *Deſign of a treatiſe on the plants of India: Aſiat. Reſ. II.* 345; *Catalogue of Indian plants. IV.* 225; *Botanical Obſervations on ſelect Indian plants IV.* 231; J. FLEMING *Catal. of Indian Medicinal plants and drugs. XI.* 153; W. ROXBURGH *Monandrous plants of India. XI.* 318; HARDWICKE *Plants between Hurdwar and Sirinagur VI.* 348. Verder enkele aanmerkingen van W. JONES *III. p.* 261, en van HARRINGTON *III.* 254, 256; eindelijk verſchillende verhandelingen over enkele planten of *monographiën*: als over de *Mahwac* of *Mad'huca Vol. I.*; de *Baya*, en *Nardus V. II.*; *Mellori. V. III.*; *Kamfer* van Sumatra, *Morinda*, *Nardus*, *Joneſia*, *Proſopis Aculeata*, en een bijvoegſel over de *Nardus V. IV.*; *Launzan*, *Elastike gom* (twee verhandelingen) *Vol. V.*; *Basſia Butyracea Vol. V.*; *Olibanum* en *peper* van *Prince of Wales 's Island*, *V. IX.*; *colombo*-wortel *V. X.*; *Sumatraſche kamfer*, nog eens, en nieuw ſoort van *Sarcolobus*, *V. XII.*

(*c*) *Indian Antiquities*, *V. p.* 521.

(*d*) *Mann. and Customs in India. p.* 93, 453.

vooral dat van CRAUFURD *over Indië* (*a*), aanprijzen; bij welke men de voornaamste den godheden gewijde planten opgegeven zal vinden.

Over het algemeen is *Bheireva*, als *heer der verschrikking*, minder opgetooid, dan *Ganesa*, gelijk wij bij de beschrijving van dat beeld zullen zien.

Bheireva, eindelijk, is, tegen de gewoonte der Indische goden, geheel ongekleed; en zelfs op eene voor het oog hinderlijke wijs. Wel is waar, dat *Siva* somtijds slechts met eenig zoo gering kleed bedekt voorkomt, dat hetzelve aan naaktheid grenst (*b*): maar wanneer wij bedenken, dat de *Lingam*-dienst aan de sekte van den vernielenden *Siva* bijzonderlijk eigen is, en dat bepaaldelijk bij dezen dienst het Oostersche denkbeeld ten gronde ligt, dat in de natuur geene verwoesting, maar slechts ondergang, om onder eenen anderen vorm herboren te worden, plaats grijpt (*c*), en wanneer wij hiermede vergelijken het reeds beschrevene fraaije beeld van *Maha-Kala* of *Bheireva* (te *Elephanta*, namelijk), welk, volgens de plaat van NIEBUHR, zich even onbedekt vertoont; zoo rijst bij ons de gissing op, dat deze onverholene voorstelling der natuur welligt een opzettelijk kenmerk konde we-

(*a*) *Researches concern. anc. et modern India. I. p.* 145, 157 *etc.* Men voege er nog bij BOPP, *Nalus Carmen Sanscrit. not.* 110.

(*b*) MOOR, *pl.* 16.

(*c*) *Sir* W. JONES, *As. Res. I. p.* 250; MOOR *p.* 47.

wezen van den zinnebeeldigen perſoon der *eeuwigheid.* De beſchrijving, wel is waar, van de beelden te *Elephanta*, door ERSKINE, (met eene loffelijke betamelijkheid, maar voor de zaak zelve te weinig duidelijk, voorgedragen (*a*)), doet ons twijfelen, of de plaat van NIEBUHR, in dit opzigt, misſchien wel naauwkeurig zij. De *Bheireva* van *Ellore* is gewis op de gewone wijs bekleed. Er is ook nog eene eenige Bramienſche (*b*) godheid buitendien, die in eene ergerlijke naaktheid voorgeſteld wordt: *Narayana* (*de op het water bewegende*), zijnde, even als de god des *lingams*, een zinnebeeld der ſchepping (*c*). Bekend is, eindelijk, zelfs uit vroegere reizigers, bij voorbeeld uit TAVERNIER, welk ſoort van heiligen eerbied de geheel naakte boetelingen, meestal der ſekte van

---

(*a*) ERSKINE *p.* 241, 245. De reeds omſchrevene *plaat* van NIEBUHR is *N°. X.*

(*b*) *Bramienſche* zeggen wij. Immers er is nog eene ſoort van beelden, welke geheel naakt voorgeſteld worden. Deze worden aan de *Dsjaina's* bijzonderlijk toegeſchreven. (ERSKINE *Bomb. Tranſ. III. p.* 523). Zij zijn kenbaar aan het gebrek van alle *attributen*, en komen in zoo ver overeen met de *Boedisten*-beelden; maar deze laatſte dragen eenen doek dwars over den ſchouder en het lijf; hetgeen die der *Dsjaina's* niet hebben. Zie MOOR, *pl.* 73, 74; *Aſiat. Reſ. IX.* 256; SYKES, *Bomb. Trans. III. p.* 269, 308.

(*c*) MOOR, *pl.* 20, *n°.* 2; LANGLÈS *T. I. pl.* tegenover *pag.* 175. Vgl. DUBOIS *p.* 371.

van *Siva*, genieten (*a*). Alle deze overwegingen doen ons bij de voorgeftelde gisfing volharden.

Misfchien is deze befchrijving van een enkel beeld veel langer geworden, dan de meeste toegevendheid eens lezers ons veroorloofde. Maar een eerfte gefchrift over zulk een onderwerp, in onze taal, vereischte meerdere uitvoerigheid. Het berouwt ons dan ook geenszins, dat wij geene vergelijking van *Bheireva* of *Vira-Bhadra* met andere *avataren* van *Siva*, als *Kartikia*, *Soepramania*, of *Kandi-Rao*, hebben ondernomen, welke inderdaad overtollig fcheen. In eenen volgenden *paragraaf* echter een overzigt te geven van de ons bekende beelden van *Bheireva*, zal wel geoorloofd, en niet geheel te onpas wezen.

§ 4.

Overzigt van alle bekende beelden van Bheireva.

A. Op *Elephanta:*

1.) Het groote beeld met *acht* armen, meermalen aangehaald: op het plan der grot (bij NIEBUHR en bij ERSKINE,) *n°*. 9.

(Zie boven *bl.* 39 noot *a.*)

2.) Een gebroken beeld met *acht* armen (niet *zes*, zoo als NIEBUHR opgeeft), welk, volgens fommige befchrijvingen een *Bheireva* fchijnt geweest te zijn: op het plan als boven. *n°*. 11.

(NIE-

(*a*) TAVERNIER, *Voyages*, (Paris 1679, 12°.) *II. Part. p.* 423; SONNERAT, *II. p.* 123, 124.

(NIEBUHR, *bl.* 36; MOOR, *p.* 242; ERSKINE, *p.* 233; LANGLÈS *T. II. p.* 162.)

Doch mijne gisſing is twijfelachtig, wegens de andere daarbijgevoegde beelden.

3.) Een beeld met *vier* armen: op het plan *n*°. 17.

(NIEB. *bl.* 39; ERSKINE *p.* 237; LANGLÈS, *T. II. p.* 164.)

B. Te *Ellora:*

Hier volgen wij de latere en betere uitleggingen van SYKES, en halen daarbij de andere ſlechts ter vergelijking aan.

1.) In de grot, genaamd *Doemar Leina*, het groote beeld met *acht* armen: op het plan (bij DANIELL, *Ellora*, *pl.* B; en bij LANGLÈS *T. II. pl.* 45). *n*°. 11.

(Zie MALET, *Aſiat. Reſ. VI. p.* 396; LANGLÈS *II. p.* 83; SYKES, *Bombay Trans. III. p.* 272; en afgebeeld aldaar, *plaat* 3.)

2.) In de grot, genaamd *Ramiswara:*

a. Een beeld niet bijzonder beſchreven: op het plan, (bij DANIELL, *Ellor. plan* C; bij LANGLÈS, *T. II. pl.* 49.) *n*°. 8.

(Zie MALET *p.* 402; LANGLÈS, *II. p.* 94, *n*°. 8; SYKES *p.* 279.)

b. In de groep van *Now-Ratri*, of *de negen nachten* (namelijk die van het feest *Dasra*, ter eere van *Kali*, welke voorge-

gesteld worden door *zeven Sakti's*, vrouwelijke godinnen met *Ganesa* aan het hoofd: (zie boven *bl.* 62), komt *Bheireva* als *negende* persoon voor: op het plan, *n°.* 7. Van deze groep zijn drie voorbeelden te *Ellora*; maar in geen van allen is *Bheireva* verder omschreven.

(MALET *p.* 402, noemt de groep *Now-Tsjunda*; LANGLÈS *II. p.* 93, 94. *n°.* 7; SYKES, *p.* 279.)

3.) In de grotten, *Keilasa* geheeten, en wel in de *oostelijke* galerij (de *linker*-galerij, volgens MALET):

a. Een beeld met *vier* armen, zoo het schijnt: op het plan (bij LANGLE *T. II. plaat* 53,) *n°.* 14 *in de galerijen.* (NB. op de plannen bij MALET zelven, en bij DANIELL, *plan* D., zijn de bijzondere vakken der galerijen niet genommerd).

(Zie MALET *p.* 410. *n°.* 14; LANGLES *II. p.* 106. *n°.* 14; SYKES *p.* 287, 2*d. compartment.*)

b. Een beeld, met ledige handen, *Mahadeva* genoemd wordende en aan de voeten eenen ram hebbende, zoo SYKES wèl gezien heeft, is veelligt een *Bheireva*, wiens *ram* op de legende van *Daksja* zinspeelt: op het plan, (als boven) *n°.* 24.

(MALET en LANGLES, als boven N°. 24; SYKES, 12*th. compartment*).

c. Eene reeks van *zeven* beelden, in even zoo vele verschillende vakken, *Usjt-Bheireva*, de *acht Bheireva's* genoemd. Waarom *acht*, zie ik niet, ten zij er het laatstbeschrevene worde bijgevoegd. Allen hebben verschillende bijnamen, doch die zon-

der

der uitlegging, en nadere beschrijving, niet verstaanbaar zijn. Op het plan (als boven) N°. 25 tot 31.

(MALET en LANGLÈS, als boven, *n°*. 25 – 31; SYKES 13*th*.—19*th*. *compartment*.)

d. Een *Bheireva*, denkelijk, schoon niet uitdrukkelijk genoemd, onder de *Now-Ratri*: op het *plan* (als boven), in eene der grotten *ten westen van n°*. 24. Het aantal van deze grotten komt in het plan niet overeen met de beschrijvingen, zoo dat de juiste plaatsing der *Now-Ratri* niet nader op te geven is.

(MALET *p*. 413; LANGLÈS *p*. 111; SYKES, *p*. 291.)

Andere beelden, door MALET, en door de schrijvers der *Dänische Missions-Berichten* (bij LANGLÈS) met den naam van *Bheireva* of *Vira-Bhadra* bestempeld, doch waaromtrent het, uit de nieuwere beschrijving van SYKES, niet blijkt, dat daarbij het zinnebeeld des *alvernielenden tijds* ten grondslag ligt, gaan wij met stilzwijgen voorbij. (De lezer kan dezelve vinden bij MALET *p*. 410, *n°*. 12, 17, 19 en 20; LANGLÈS *II*. *p*. 105, 106 op dezelfde *n°s*; en bij SYKES, *p*. 286. 12*th*. *comp*.; 288. 5, 7, 8*th*. *compartment*).

Voor aan den ingang van *Keilasa*, ter linkerhand, is nog eene *Devi* met *acht* armen, maar te zeer verminkt en te weinig duidelijk omschreven, om te kunnen zeggen, of dezelve in het karakter van *Maha-Kali* voorkome.

(Afgebeeld bij DANIELL, *Ellora*, *pl*. 12; LANGLÈS *T*. *II*. *pl*. 50. Zie MALET, *p*. 405; LANGLÈS *II*. *p*. 99.)

4.) In den grot-tempel *Ravan-Ki-Kaie*, de *offerplaats van Ravana*, anders *de asch van Ravana*, genoemd.

a. Een *Bheireva*, onder de *Now-Ratri* (zie *n*°. 2. *Ramiswara.*): op het plan (bij DANIELL, *plan* E.; bij LANGLÈS *II. pl.* 57.) *naast n°.* 5, *ten Oosten.*

(SYKES *p.* 295, 5*th*. *compartment.*)

b. Een *Bheireva*, niet genoegzaam beschreven: op het plan (als boven) *n*°. 11.

(Zie DANIELL's beschrijving van zijn plan, *n*°. 11; LANGLÈS *II. p.* 120, *n*°. 11; SYKES, *p.* 296. 5*th*. *compartment.*)

In het binnenste heiligdom van dezen tempel (op het plan, *n*°. 8.) heeft DANIELL een ter aarde geworpen beeld van *Devi* gezien: onzeker wederom, of het veelligt eene *Maha-Kali* zij.

(DANIELL's beschrijving, bij *n*°. 8; LANGLÈS *II. p.* 119, *n*°. 8; door SYKES niet vermeld.)

C. Bij MOOR, *Hindu Pantheon.*

Men zal zich herinneren, dat wij in de beschrijving van den aard van *Bheireva* of *Vira-Bhadra* aangetoond hebben (*a*), dat er welligt, in de legenden der Indianen omtrent deze wezens, sporen van geloofs-twisten tusschen de volgers van den bloedigen *Siva*-dienst, en eene tegenpartij van hervormers, te herkennen

(*a*) *Bladz.* 39.

nen zijn. Het aanzien van sommige beeldjes, bij MOOR afgebeeld of beschreven, en *Bhaireva* of *Vira-Bhadra* genoemd, had ons dan ook, bij eene eerste behandeling van het onderwerp, tot de gedachte gebragt, dat dergelijke beeldjes veelligt eenen vorst uit de bloedige sekte voorstelden, die de hervormers overwonnen en uitgeroeid had, en dat dus de persoon der geschiedenis met de zinnebeeldige godheid ineengesmolten ware. Deze beeldjes toch zijn veelal gekleed en gewapend op eene zeer menschelijke, en zelfs hedendaagsche wijs. ja sommige derzelve zitten te paard. Maar, indien het al waar zij, dat de meeste *avataren* van *Visjnoe* geschiedkundige personen zijn, wier leven en daden, met meerdere of mindere volledigheid en geloofbaarheid uit de oudste heldengeschiedenissen der Indiers, de *Poeranas*, den *Ramayana* en *Mahabharat*, op te maken is; schijnt echter geene of bijna geene *avataar* van *Siva* op eenigen persoon uit de geschiedenis toepasselijk te wezen. De meest echte en belangrijke beeldwerken, te *Elephanta* en te *Ellora*, zoo wel als de volledigste legenden en godsdienst-boeken leiden ons tot de gedachte, dat *Siva's* karakter geheel zinnebeeldig is: en dit brengt ons terug van die vroegere gissing.

De meeste der beeldjes bij MOOR, waarover wij spreken, schijnen van lateren tijd; sommige zelfs zijn van aller-ruwsten arbeid. Dezelve moeten het voortbrengsel zijn van eenen nog onbeschaafderen en nog veel meer zinnelijken en plompen geest, dan de beelden van *Ellora* en *Elephanta*, van eenen geest, die, geen genoegen nemende met de lang gevestigde zinnebeelden, omdat ze door verloop van tijd hare kracht verloren hebben, dezelve ver-

 vangt

vangt door ruwere zinnebeelden uit zijn eigen dagelijkſche leven. Dit is het denkbeeld, dat ik mij maak van die kleinere beeldjes, voorzien met een ſchild en krom zwaard, welk laatſte het eigenlijk Indiſche, zoowel als Mahomedaanſche wapen is; ook van die, welke te paard gezeten zijn. Het ſchijnt dat de ruwe kunſtenaar geene andere uitdrukking van ſchrik en vernieling aan een beeldje van de verdelgende godheid wist te geven, dan door hetzelve te vormen, zoo als hij zich den vijandelijken ruiter verbeeldt, die zijnen oogst komt vernielen, en zijn huisgezin in ſlavernij dompelen. Trouwens ook gelijk de naam van *Bheireva*, de *verſchrikkelijke*, meer zinnebeeldig is, zoo ſchijnt die van *Vira-Bhadra* meer zinnelijk te wezen: wij hebben dit laatſte hier voren (*a*) *den held uit de kwade geesten* vertaald; doch geven de vertaling zoo wel als de uitlegging ſlechts als gisſingen.

Voor het overige zij zulks alleen gezegd van de beeldjes, welke dadelijk *te paard zitten*. Die, welke een *los paard* bij zich hebben (dat dan ook veelal kleiner is), zijn geworte, ſchoon dikwijls ſlechte voorſtellingen van *Bheireva:* als waarin de bijvoeging van dat dier betrekking ſchijnt te hebben tot de reeds vermelde (*b*) afgeſchafte offeranden van hetzelve in de *jajna*: omſtandigheid, waartoe ik ook den *ram* heb gebragt, die aanleiding gaf tot de fabel van *Daksja* (*c*).

Naar

(*a*) Zie boven *bl.* 42.

(*b*) Zie boven, *dezelfde bladzijde.*

(*c*) In ſommige der gemelde afbeeldingen is *Bheireva* met eene vrouw ver-

Naar mijn denkbeeld zouden dus de volgende platen van MOOR *Bheireva* of *Vira-Bhadra* voorstellen: *plaat* 24, *n*°. 3, — 25; — 26; — 41, *n*°. 1, 3; — 42, *n*°. 1, 2, 3; — 43, *n*°. 1, 4; — 47, *n*°. 2; — 95, *n*°. 2; — 99, *n*°. 4, 11; — 100, *n*°. 1—4; — 101, *n*°. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9. Veelligt ook de afbeelding bij CAYLUS, *Recueil d'Antiquités*, *T. VII. pl.* 10, *n*°. 4. (Zie Aanhangsel *n*°. *IV.*)

Dit getal zoude veel grooter kunnen worden, indien wij *Kandi Rao* met *Bheireva* wilden ineensmelten. Dan bepalen wij ons tot ons onderwerp, dat buitendien rijk genoeg is.

D. Op *Java* of van daar afkomstig.

1.) Onder de bronzen beeldjes uit Java naar Engeland gebragt, en

---

eenigd, *Joegasiri* (bij voorb. *pl.* 42, *n*°. 2.) Ook hierin meende ik te voren een bewijs te vinden, dat er, in zulke gevallen, door *Bheireva* een persoon uit de geschiedenis, en niet de *eeuwigheid*, de *vernieling van al het geschapene*, bedoeld werd. Ik dacht, dat de *eeuwigheid* als eenen man met zijne vrouw voor te stellen, al te ongerijmd was. Nader onderzoek heeft mij anders doen oordeelen. Vooreerst staat de Indische verbeelding voor geenerlei denkbeeld, hoe ongerijmd ook, stil. Ten andere, kan men zich *Bheireva* evenzeer als den *vernieler* voorstellen; deze verklaring ten minste laat eene vereeniging met eenen tweeden persoon toe. Veelligt is in den naam van *Joegasiri* ook de *eeuw* (of het tijdperk) de *Joeg* opgesloten. De tegenwoordige eeuw heet de *Kali-joeg*, naar *Kali*. Eindelijk, en dit doet alles af, is *Bheireva* te *Ellora*, in de grot *Doemar Leina*, van zijne vrouw vergezeld.

en door RAFFLES afgebeeld, zijn er twee op ééne plaat (*a*), welke hij voor *Brama* aanziet, omdat dezelve vier hoofden hebben. Gelijk dit nu omtrent het tweede dier stukjes ontwijfelbaar is, wegens de vreedzame houding, en de bijgevoegde gans of zwaan; zoo zal het eerste van beide, met scheurtanden voorzien en met acht armen, die gedeeltelijk gewapend schijnen geweest te zijn, en, in de houding van eenen woesten dans, geplaatst op een mannelijk en een vrouwelijk lijk, een *Bheireva* wezen. De vier hoofden, waarmede *Bheireva* prijkt, zullen denkelijk die van *Brama* zijn: hij zal hier de natuur van *Brama* met de zijne vereenigd hebben, als een bewijs zijner overmagt. Zoo komt de *lingam* ook wel voor, omgeven met *vier* hoofden (*b*).

2.) In het *museum te Leyden* bevindt zich een klein beeldje, afkomstig uit *Java*: zijnde een zittende man, met twee armen, en met een zwaard dreigende (afgebeeld in onze *plaat VII. n°.* 2). Wegens den bijgevoegden ram vóór de voeten, is hetzelve waarschijnlijk *Bheireva* of *Vira-Bhadra*.

Wat *Maha-Kali*, den vrouwelijken vorm van *Bheireva*, betreft, deze schijnt ons, behalve in de beschrevene *platen* van MOOR, nog

(*a*) RAFFLES *T. II. pl.* 26, *n°.* 1, 4.

(*b*) MOOR *pl.* 83, *n°.* 1. Ook schijnt *n°.* 3. *vier* hoofden te hebben, schoon MOOR's beschrijving in het voorbijgaan van *vijf* spreke. (*p.*388.) Hetzelfde is ook veelligt het geval in den tempel van *Mandeswara*, te *Tsjeinpoer*, in *Behar*: DANIELL *Orient. Scen. V. pl.* 22.

nog eenige andere platen te herkennen te zijn, waar zij niet met dien bijzonderen naam vermeld is. Deze zijn *plaat* 36, *no.* 2, 3; — *pl.* 38, *no.* 2; — *pl.* 39, *no.* 2. Een der bronzen beeldjes, *pl.* 38, is bijzonder duidelijk. Onder de kleinere steenen beelden van het *Leydsche Museum* komt dezelfde *Maha-Kali* drie malen voor: twee malen met *twee*, en in het derde voorbeeld, met *acht* armen, omhangen met bekkeneelen, en vele wapenen benevens een menschenhoofd vasthoudende: in alle drie de gevallen zittende op een menschelijk lijk. Het laatstgenoemde hebben wij voorgesteld op *plaat VII. no.* 1. Zij moeten alle uit het *Malangsche*, of uit *Bezoeki*, afkomstig wezen.

§ 5.

Verklaring van het beeld No. 2, Ganesa.

Dat het beeld *No.* 2. (*plaat IV.* en *V.*) voorzien met een olifantshoofd, *Ganesa* in de Indische fabelleer genoemdt wordt, is thans algemeen bekend, en boven (*bl.* 22.) ook reeds gezegd. En welken rang *Ganesa* in die fabelleer bekleedt, als zoon van *Siva*, als godheid der wijsheid, en der voorzigtigheid, waarvan het olifantshoofd het zinnebeeld moet wezen, en dus als godheid, welke bij het begin van alle ondernemingen, bij voorbeeld, huwelijken, bouwen van huizen, schrijven van boeken enz., aangeroepen, en zelfs eenigermate als huisgod vereerd wordt, is uit SONNERAT, (die hem *Pollear* noemt (*a*)), en zelfs eenigzins uit

NIE-

(*a*) SONNERAT, *I. p.* 323: zoo ook DUBOIS, *p.* 94 enz.

NIEBUHR (*a*), die anders geene zeer voldoende berigten over de Indische leer had verzameld, kortom uit alle schrijvers over *Indie*, te leeren. Het is dan ook, om die Indische gewoonte te verzinnelijken, dat, zoo wel MOOR, als RAFFLES, *Ganesa* tot *titelplaat* van hunne beschrijvingen der Indische oudheden en godenleer hebben verkoren (*b*).

Aan *Ganesa* valt terstond, even als aan *Bheireva*, de menigvuldigheid der doodshoofden op te merken, welke, het zij tot ondersteuning van zijnen troon, het zij tot versiering des kapsels, en der ooren, het zij in de beide regterhanden als drinkschalen geplaatst zijn.

Maar er zijn ons nog niet anders dan onder de Javaansche oudheden, een paar voorbeelden van doodshoofden aan *Ganesa* beelden voorgekomen; namelijk aan een beeldje van *Brambanan* (*c*) bij RAFFLES, en aan een ander uit *Java* in het Museum te Leyden, welke beeldjes dat doodshoofd op een half maantje aan het hoofddeksel dragen. MOOR heeft hiervan volstrekt geene voorbeelden; maar de ondervinding toont aan, dat er veel bestaat, hetwelk MOOR niet heeft voorgesteld. Hoogstwaarschijnlijk hebben alle deze bekkeneelen slechts ten oogmerk om het *Ganesa*-beeld, dat in eenen *Sivisten* tempel stond, als eenen persoon behoorende tot het bloedig *Siva*-stelsel, de kenteekenen van deszelfs stamvader mede te deelen.

Wij

(*a*) NIEB. *Reis naar Arab. II. bl.* 38.

(*b*) Wij hebben getracht aan te toonen (*bl.* 24.), dat de titelplaat van RAFFLES (*II. D.*) ons beeld voorstelt.

(*c*) RAFFLES *II. pl.* 17.

Wij willen thans verder de voorwerpen, die het beeld in de handen houdt, en dan de kleeding en overige bijkomende omstandigheden, behandelen. Indien *Ganesa* somtijds met de *tsjank* en *tsjakra* (*a*) voorkomt, wapenen van *Visjnoe*, wij gisfen, dat zulks het gevolg is van den algemeenen eerdienst, waarmede *Ganesa*, onafhankelijk van het onderscheid van sekten, vereerd wordt. Indien men konde bewijzen, dat de sekten van *Siva* en *Visjnoe* uit twee verschillende bronnen zijn ontsproten, en slechts bij wijze van verzoening ineengesmolten, zouden wij daarbij de gedachte opperen, of niet *Ganesa* eenen derden afzonderlijken oorsprong had. Inderdaad heeft *Ganesa*, even als *Soerja*, de zon, boven en behalve hunne vereering van de zijde van andere geloovigen, eene bijzondere sekte: en *Ganesa* verschilt ook hierin van de overige goden, dat hij nooit onder eene vrouwelijke gedaante wordt geëerd, met andere woorden, dat hij zelf geene vrouw heeft, waarvoor de Indische overleveringen, gelijk in alle dergelijke gevallen, eene dichterlijke reden hebben uitgevonden. Indien *Ganesa* een van het zinnebeeldige stelsel van *Siva* en *Visjnoe* onafhankelijk, en vandaar een door beide sekten geëerd personaadje is, dan is het niet onnatuurlijk, dat (even als zulks met *Narayana*, den

---

(*a*) Bijv. bij MOOR *pl.* 44, *n°.* 2, 3. De *tsjank* is een *hoorn*: van de *tsjakra* vinden wij straks, *bl.* 92, gelegenheid om meer te zeggen: het is eene schijf, die tot wapentuig dient.

den *geest der godheid in de schepping*, plaats heeft (*a*)) ook *Ganesa*, door zijne kenteekenen, dan aan de sekte van *Visjnoe*, dan aan die van *Siva*, soms aan beide gelijk, schijnt toegeëigend te worden. Elke sekte toch stelt gewoonlijk alle overige godheden voor, als onderworpen aan de hare.

Achter die regterhand, waarin *Ganesa* een bekkeneel vast houdt, vertoont zich nog eene tweede hand, gewapend met de strijd-bijl, *gadha* of *parasja*, welke meermalen aan *Siva* wordt gegeven (*b*): twee der overige Javaansche *Ganesa's* door RAFFLES afgebeeld, alsmede de drie Leijdsche, houden hetzelfde wapentuig (*c*). In de voorste linkerhand heeft hij een doodshoofd, waaruit hij, als uit eene schaal, met den snuit iets schijnt te slurpen. Bij *Kali*, hebben wij gezien, dient hetzelve om bloed te drinken (*d*). Bij *Ganesa* zal het welligt in dit geval, overeenkomstig met de andere kenteekenen der verwoesting, waarmede hij prijkt, tot hetzelfde einde dienen; maar ook anders houdt hij gewoonlijk eene drinkschaal of schoteltje vast. Het is toch, bij deze godheid, merkwaardig, te zien hoe de beeldende kunsten op de fabelleer, waaruit zij ontstaan zijn, terug werken. Om op het menschenbeeld een olifantshoofd te doen passen, moest het ligchaam, vooral de buik,

(*a*) MOOR, *p*. 72, *en verv.*

(*b*) MOOR, *pl.* 5, *p.* 37; *pl.* 16, 17 enz. *p.* 62.

(*c*) RAFFL. *Vol. II. pl.* 17.

(*d*) Boven *bl.* 62.

buik, onnatuurlijk zwaar (*a*) en gedrongen gemaakt worden. Uit deze vereenigde menschen- en olifanten-natuur ontstond nu de fabel van *Ganesa's* onverzadelijkheid, welke door onzen BALDÆUS (*b*) omstandig verhaald wordt: en vermits olifanten bijzonder op zoetigheden gesteld zijn, is het, in gekleurde teekeningen, somtijds te onderkennen, dat de kunstenaar in het schaaltje eenig suikergebak heeft voorgesteld (*c*). Dezelfde aanmerking geldt eenigermate omtrent de olifanten-haak, *ankasa* of *ankasja*, waarmede *Ganesa* menigmalen (*d*), doch in geen der uitgegevene Javaansche beeldwerken, voorzien is.

Welk het voorwerp zij, dat men in de achterste linkerhand ontwaar wordt, en hetwelk ook bij drie der Javaansche (*e*), en bij een der Leydsche *Ganesa*-beelden voorkomt, is eene vraag, die mij lang heeft bezig gehouden, en die nog met zekerheid te beantwoorden blijft. De hoogleeraar VAN LENNEP giste, dat het een armring was. Schoon nu noch

(*a*) Met een *pot-belly*, zoo als de Engelsche schrijvers aan *Ganesa* geven.

(*b*) *Bl.* 23, overgenomen, uit de Duitsche vertaling, in MAJERS *Mythologisches Lexikon*, die zijn artikel uit BALDÆUS, *fra* PAOLINO en SONNERAT heeft zamen gesteld. BALDÆUS geeft aan *Ganesa*, volgens de verschillende *legenden* over zijne geboorte, drie namen: *Quenavady*, *Cuexi Quabady* en *Egasourubam*, welk laatste *de ware god* beteekent, en dus slechts een titel is.

(*c*) Aldus bij MOOR *pl.* 20. *p.* 67.

(*d*) MOOR *p.* 67.

(*e*) RAFFL. *II. pl.* 3. *n°.* 2; *pl.* 17.

noch MOOR, noch eenig ander schrijver, ergens eenen armring in de *handen* van een godenbeeld heeft aangewezen, geloof ik wel, dat deze uitlegging vele waarschijnlijkheid voor zich heeft. In de fabelen omtrent *Visjnoe* komt, als een van deszelfs *attributen* en wapentuigen, de ring *Soedarsoen* voor: deze wonderring, als het ware een levend wezen, wordt door hem onder de vijandelijke legers geworpen, doodt den genen, tegen wien dezelve uitgaat, of geeft hem genade, naar mate het noodig is, en keert dan van zelf naar zijnen meester terug (*a*). Dat *Ganesa* een *attribuut* van *Visjnoe* zoude kunnen dragen, behoeft, na al het gezegde omtrent deszelfs natuur, geen nader bewijs. Doch er is meer zwarigheid hierin gelegen, dat POLIER door dezen ring den *tsjakra* van *Visjnoë* verstaat, te weten deszelfs zeer bekend wapen, dat geheel anders gevormd is, en wel als eene schijf, die horizontaal op de vingeren naar het doel wordt geslingerd. Dat de *soedarsoen*, tegen de meening van POLIER, een eigenlijke ring zoude zijn, geheel verschillend van den schijf *tsjakra* (*b*), is waarschijnlijk eene al te stoute gissing; maar naar eenen armring gelijkt ons *attribuut* nog het meest.

Geene soort van fabelen, misschien, is moeijelijker voor den onderzoeker, die geen natuurkenner van beroep is, dan de gene, wel-

---

(*a*) POLIER, *I.* 232, 237, 618; *II.* 7, 11; HEEREN, *Ideen I.* 2. *p.* 514.

(*b*) Mij is ook wel in de gedachte gekomen, of ons *attribuut* een *Gebet-rädlein* zijn konde, gelijk aan dat, welk KLAPROTH (*Leben des Budda* in zijne *Asia Polyglotta*, *p.* 133) aan *Boeda* toeschrijft: veelligt in plaats van den rozen-krans.

welke op ſterrekundige waarnemingen of ſterrekundig bijgeloof zinſpelen. Het is bekend, dat het derde, regtop ſtaande oog in het voorhoofd van *Siva* de *zon* voorſtelt, met welke godheid *Siva* in zekere opzigten tot éénen en denzelfden perſoon wordt gemaakt (*a*). Dat *Siva* eene halve maan op het hoofd, of, in gekleurde teekeningen, op het voorhoofd draagt, of wel eene *antelope*, het zinnebeeld der maan, in de hand houdt, wordt uitgelegd als eene aanduiding van den *tijd*, waarvan de maansveranderingen de gemakkelijkſte maatſtaf uitmaken (*b*): en om die zelfde reden, zegt men, draagt *Maha-Kali* (en dus ook *Bheireva*) geene halve maan, vermits bij de eeuwigheid geene berekening van tijd meer te pas komt (*c*). Van die maantjes op het hoofd van *Siva* wordt reden gegeven in zekere hoogstbuitenſporige fabel, waaromtrent wij naar de leerboeken der Indiſche fabelleer verwijzen, en de oorſprong dezer fabel zelve wordt, door de Indiſche wijsgeeren, door middel van fijn geſponnene redeneringen, toegeſchreven aan zekere plaatſelijke waarnemingen omtrent het gemelde hemel-ligchaam (*d*). Maar wij gelooven liever, in het algemeen, dat, na de ontaarding van den zuiveren *Veda*-dienst, *Siva*, de god des *lingams*, of, in een ander op-

(*a*) MOOR *p.* 36, 38 *onder aan*, 408.

(*b*) WILFORD, *Aſiat. Res. III. p.* 384; MOOR, *p.* 36, 37, 290; LANGLÈS, *I. p.* 192.

(*c*) PATERSON, *Aſiat. Res. VIII. p.* 57.

(*d*) Zie de aangeh. plaats der *Aſiat. Res.*; en MOOR, *p.* 296.

opzigt, de god der eeuwigheid, der verwoesting en der voortbrenging, de voornaamste der andere goden als het ware verzwolgen en met zich vereenigd heeft, en, ten gevolge van die vermenging, thans *zon* en *maan* onder zijne *attributen* telt. Hierdoor kan tevens uitgelegd worden, dat hij die attributen niet in alle karakters draagt, of dat dezelve soms met andere verwisseld, of, zonder bijzondere reden, geheel weggelaten worden. Wij gelooven dan ook, dat het niet mogelijk zal zijn, van de maantjes onder een doodshoofd, welke bij onzen *Ganesa* voorkomen, vóór aan het kapsel, en als versieringen van de stoffe des onderkleeds, eene andere reden te geven, dan deze algemeene, dat *Ganesa* met de kenteekenen van *Siva* wordt voorgesteld, even als het met de doodshoofden zelve het geval is.

Mogten er echter meer bijzondere sterrekundige zinspelingen in gelegen zijn, deze zullen bij ons tegenwoordig gebrek aan nadere Indische of Javaansche overleveringen, moeijelijk uit te vorschen wezen, en zouden nog aan het oordeel van Europeaansche sterrekundigen moeten onderworpen worden. Reeds hebben wij vermeld, dat een *Ganesa* van *Brambanan* en een andere te Leyden ook met een half maantje onder het doodshoofd van zijn hoofdhulsel voorzien is (*a*): ook die van MOOR's *titelplaat* draagt een half maantje.

Wat

(*a*) Men zoude zeggen, dat ook *Brama*, *Visjnoe* en *Siva* bij MOOR *pl.* 5., *n°*. 123, met halve maantjes op hunne onder-kleederen versierd zijn. Vgl. mede *p.* 39, *boven aan*.

Wat de ſieraden van *Ganeſa* betreft, wij kunnen ons daaromtrent houden bij hetgeen, *bl.* 69, ter gelegenheid van *Bheireva*, gezegd is. Het hooge kapſel, *topi*, met deszelfs kroon, is aan alle godenbeelden eigen. De langs beide de ſchouderen afhangende haarbanden zijn met haarvlechten verſierd, terwijl dezelve bij *Bheireva* eenvoudig waren. In het haar, achter de ooren, zitten *lotus*-bloemen, eene plant, waarover wij ſtraks meer zullen zeggen. Om den hals, ter wederzijde van de borst, hangen de einden van eene *guirlande* van bladeren. Aan alle opper- en onderarmen, boven de knieën, en om de wreef der voeten, zijn ringen en verſierde banden: ook duimringen aan alle hand- en voet-duimen (*a*). Dit alles is veel overdadiger, gelijk wij reeds opmerkten, alhier dan bij *Bheireva*.

De hartjes, op de meeste der genoemde ringen en banden waar te nemen, ſtellen gewis of edele ſteenen, of borduurwerk in den vorm van edele ſteenen, voor. Het gebruik van dergelijke juweelen is aan de beelden van *Brama* en *Poetri Dedes* te Leyden ontwijfelbaar te herkennen.

Het is verder niet onwaarſchijnlijk, dat de bovenſte top van de kroon of het kapſel van *Ganeſa*, welke ook uit een juweel ſchijnt te beſtaan, met opzet in de gedaante van eenen *lingam* geſneden zij (*b*). Bekend is het, hoe de geloovige Indiaan, vooral de *Si-*

vist,

(*a*) Op de plaat van RAFFLES is de ring aan den duim des linker-voets vergeten.

(*b*) Zie bij V. MOOR, *pl.* 82, *n°.* 1, op het bovenſte der hoofden. Vgl. *p.* 396; ook *pl.* 83, *n°.* 3, *p.* 388.

vist, of *Saiva*, dit beeld van de herleving der natuur onder eenen onkenbaren; min onbetamelijken vorm daarſtelt, en dan ook, in alle eenigzins overeenkomende gedaanten, den *lingam* zinnebeeldig weet te herkennen (*a*).

Eindelijk, indien wij ons niet vergisſen, is *Ganeſa* omhangen met het heilige koord der Bramienen, welk echter ook door de overige hoogere kasten wordt gedragen. In verſchillende voorbeelden is het, even als hier, twijfelachtig, of de band niet eene ſlang zij; een gewoon kenteeken der *Sivisten*. Zoo is het gelegen met drie *Ganeſa's* van Leyden, en met de *Doerga* van *Singa-Sari* (*b*). Veelligt was, even als de armbanden van *Siva*, ook deze band met opzet in de gedaante van zulk een dier gevormd (*c*). Met dezen band, meestal *zennaar*, echter in andere tongvallen ook anders genoemd (*d*), zijn veelal de Indiſche godenbeelden, zoo wel op het vasteland, als op Java, voorzien (*e*). Maar welke de reden zij, dat *Ganeſa*, in alle Javaanſche beelden ons bekend, daar onder de drie van het Leydſche Muſeum, den

(*a*) MOOR, *p.* 399. enz.

(*b*) RAFFL. *II. pl.* 14.

(*c*) Zie boven *bl.* 74.

(*d*) Zie de beſchrijving van dien band, en van alles wat daartoe behoort, bij MOOR, *p.* 40. *not.* †; *p.* 50, 54, 379; vooral ook bij DUBOIS, *p.* 91—99; en bij ERSKINE, *Bomb. Trans. I. p.* 224.

(*e*) MOOR, *op vele plaatſen*; RAFFL. *II, pl.* 15—18.

den *zennaar* drage, en *Bheireva* niet, kunnen wij niet zeggen. Misschien heeft men aan *Ganesa* meer de teekenen van uiterlijken eerdienst willen geven, gelijk ook soms *Siva* met den rozenkrans en *zennaar* voorzien is, en gelijk *Ganesa* zelf wel eens voorgesteld wordt als eerdienst bewijzende aan *Siva* (*a*).

Wij komen thans aan een moeijelijk gedeelte onzer beschrijving, maar welk misschien over den ouderdom van ons beeld, en hierdoor veelligt van het geheele stel, indien alle de zes beelden bij elkander behoord hebben, eenig licht kan verspreiden: het is de kleeding. Uit alle meer omstandige beschrijvingen van het kostuum van beelden, welke MOOR en RAFFLES, maar vooral ERSKINE, bij voorkomende gelegenheden opgeteekend hebben, komt het ons voor, dat onze *Ganesa* drie stukken van kleeding aan heeft. Hetgeen echter voor den Europeaan, die het Indische schier-eiland bewoond heeft, veelligt uit de nog bestaande gebruiken met een' opslag van het oog te bevatten is, ditzelfde is voor anderen dikwijls moeijelijk te ontcijferen; en zoo kunnen ook wij veelligt grovelijk mistasten. Van gemelde drie kleedingstukken is vooreerst het duidelijkste, dunkt ons, de lange broek, *tsjoelna*. De drie slippen vervolgens, welke tusschen en over de beenen, vooral over het linker been hangen, benevens de twee, welke tot sieraad achter boven het hoofd uitsteken (gelijk mede in andere beelden het geval is

(*a*) MOOR, *pl.* 18, 20.

is (*a*)), schijnen te behooren tot een en hetzelfde stuk kleedij. De *lungota*, elders gespeld *langoti*, het voornaamste deel der echt Indische kleeding, is een lange lap stof, welke rondom de lendenen, en dan onder het lijf door, vastgeknoopt wordt, zoodat deszelfs einden, voor en achter, zoo het schijnt naar goedvinden, het zij ingestoken worden, het zij afhangen. Maar wij twijfelen, of hetgeen wij om den buik zien zitten, niet zoo zeer de *lungota* zelf zij, als eene soort van breeden riem, welke wat hooger dan de *lungota* zitten, of wel een gedeelte daarvan bedekken moet, genaamd *kammerbanda*, of *kacsha* (*b*). Deze kam-

(*a*) MOOR, *pl.* 91, *n*°. 1; RAFFL. *II. pl.* 18, *n*°. 6.

(*b*) Zie de beschrijving van deze drie stukken bij MOOR, *p.* 54, ter gelegenheid van *plaat* 14; bij ERSKINE in zijne algemeene aanmerkingen over de beelden van *Elephanta: Bomb. Trans. I. p.* 244, en de beschrijving der *lungota* bij RAFFLES *II. p.* 9, 16, bij gelegenheid van het vermelden der tempelwachters van *Tsjandie Kobon Dalam* en van *Tsjandie Sewoe*, beide te *Brambanan*, *pl.* 3, *n*°. 7: vergeleken met CRAWFURD *Ind. Arch. II. pl.* 25. De *lungota* schijnt te zijn het kleedingstuk, beschreven bij DUBOIS *p.* 204; en gedragen door twee Fakiers, die afgebeeld zijn in *Asiat. Res. V. p.* 37, 49, en *Hindoostan in Miniature*, *II. p.* 210, 212. De *Dhoter*, door ERSKINE vermeld, insgelijks als een kleed voor de onderdeelen des ligchaams, kunnen wij niet juist aanwijzen. Veelligt is dit het ruimere kleed in de gedaante van een vrouwen rok, dat men ziet aan de beelden bij RAFFLES, *pl.* 15, *n*°. 2; *pl.* 16, *n*°. 3, 4, 5. *Pitamber* is de naam van een der onderkleederen, wanneer hetzelve geel gekleurd is: MOOR, *p.* 67: misschien van de *lungota* zelve; maar wordt ook van vrouwen kleeding gebruikt bij MOOR, *p.* 79.

kammerbanda wordt door ERSKINE (*a*) als een *fjerp* van ruim doek befchreven. Welligt ook komt de benaming van *fjela, kleedje*, hier te pas (*b*). De kleedij fchijnt dus niet alleen bij de Griekfche en Romeinfche oudheid, maar ook bij de Indifche, een der moeijelijkfte punten te zijn.

Eene omftandigheid, waarvan wij geene reden kunnen uitdenken, is dat de borst van dit beeld geheel bedekt is. Zulk eene dragt is bij de mannen, en bij alle bekende mannelijke beelden, geheel ongewoon: flechts vrouwen, en van daar ook fommige vrij nieuwe godinnen beeldjes (*c*), hebben den boezem bedekt. Heeft men *Ganefa* met opzet een vrouwelijk aanzien willen geven, gelijk aan *Siva Ardha-Nari*, — *half man, half vrouw*? Maar dit zoude op eene vrij minder dubbelzinnige wijs uit te drukken geweest zijn: de borst is volftrekt niet vrouwelijk.

Nog hangt er dwars van den linker fchouder tot onder den regter arm een breede platte band met zoomen: even als bij den Leydfchen *Brama*, doch bij naam ons niet bekend.

Maar

(*a*) ERSKINE, *als boven*, *p.* 219.

(*b*) *Sjela; a robe.* ERSKINE, *Bomb. Trans. I. p.* 224, 227 onder aan, 229, 244.

(*c*) MOOR, *pl.* 27, 30, 40. Men zie verder *Hindoostan in Miniature* enz.

Maar het allereerst genoemde gedeelte der kleeding kan eene belangrijke aanmerking omtrent den ouderdom der beelden doen geboren worden. Indien wij ten minste op ERSKINE vertrouwen mogen, zoude de broek, *tsjoelna*, eene Mahomedaansche dragt zijn, door de Indianen overgenomen, en aan de beelden van *Elephanta* niet gevonden wordende: gelijk ook MALET, die gemeend heeft dezelve aan de beelden van *Ellora* te ontdekken, daarin door den nieuweren beschrijver SYKES is tegengesproken (*a*). Inderdaad ook de oorspronkelijke stukken, waar naar de platen van MOOR (*b*) zijn uitgevoerd, bij welke soms die *tsjoelna* gezien wordt, zijn, voor verre het grootste getal, teekeningen op papier, die wel het oude kostuum behouden, maar van hedendaagsch maaksel zijn: en verder bronzen beeldjes van zeer verschillenden ouderdom. Het gevolg, dat men hier uit zoude mogen afleiden, zoude dit zijn: dat onze beelden, schoon aan de eene zijde hoogstwaarschijnlijk niet gemaakt na de vestiging van den Mahomedaanschen godsdienst, welke met den val van het rijk van *Madjapyt* in het jaar 1478 (*c*) heeft plaats gehad, echter vervaardigd zijn na dat, door middel van menigvuldigen omgang met Mahomedanen, of met niet-Indi-

sche

(*a*) MALET, *Asiat. Res. VI. p.* 391, 397; LANGLÈS, *II. p.* 76; SYKES, *Bomb. Trans. III. p.* 307.

(*b*) MOOR, *pl.* 14, 25, 26. *n*°. 2, 3, enz.

(*c*) Het jaar 1400 der Javaansche tijdrekening.

ſche ſtammen, de kleeding des volks reeds verandering had ondergaan. — En inderdaad de geſchiedenis van *Java*, in een tijdperk waarin dezelve zich van het omhulſel van fabelen reeds grootendeels ontdaan heeft, geeft ons ruimte genoeg om eenen vrij langdurigen ſtaat van aanraking tusſchen Indiſche en Mahomedaanſche leer en zeden te onderſtellen: vermits er van de vroegſte pogingen der Mahomedanen, om aanhangelingen op Java te winnen, tot aan den val van *Madjapyt* toe, bijna twee eeuwen zijn verloopen (*a*). Het inlasſchen dezer, niet ter regter plaatſe voorgeſtelde gisſing, vergeve men ons; wij zullen naderhand alles, wat wij over den ouderdom der beelden konden opſporen, onder één gezigtspunt vereenigen. Thans zij er nog bijgevoegd, dat de *tsjoelna*, die de oorzaak is van onzen uitſtap, ook op *Java* nog heden, onder den naam van *tsjelana*, door de hoogere klasſen in krijgs- en hof-koſtuum tot aan de enkels wordt gedragen (*b*). Wanneer dus CRAWFURD aanmerkt (*c*), dat de kleeding der Javaanſche beelden (waarmede hij voornamelijk die van

(*a*) RAFFLES *II. Chapt. X:* vooral *p.* 113—134.

(*b*) RAFFLES, *I. p.* 87, 90, 91. De mindere klasſe draagt eene broek, tot even boven of onder de knie, *panji-panji* genoemd: RAFFL. en CRAWF. *Ind. Archip. I. p.* 209.

(*c*) *Ind. Archip. II. p.* 204.

58161

van *Brambanan* en *Boro-Bodor* schijnt te bedoelen) overeenkomt met die van het vasteland van Indië, en geenszins met de inlandsche der Javanen; dan vreezen wij, dat deze aanmerking onjuist, en de lijn van afscheiding niet zoo gemakkelijk te trekken zij; daar de oudere Javaansche dragten niet schijnen van die van het vaste land verschild te hebben. Misschien is hetzelfde te zeggen van des schrijvers aanmerking over het niet voorkomen van echt Javaansche wapenen, waarvan hij ten voorbeelde geeft de speer, de kris, en de blaaspijp voor vergiftige pijlen: terwijl wij de speer en kris, althans, niet minder in Javaansche, dan in Indiaansche beeldwerken meenen te herkennen (*a*). Maar zoo lang dergelijke kleinigheden niet met opzet en geduld nagespoord en onderzocht worden, is het gevaarlijk eenig algemeen besluit te trekken. Ook de vroegere beschrijvers der grot van *Elephanta* hielden de kleeding der aldaar afgebeelde goden voor een geheel verouderd kostuum, terwijl ERSKINE (*b*), op nieuwer onderzoek en met eene meer volledige kennis van Indië, aangetoond heeft, dat die kleeding de oorspronkelijke en nog niet afgeschafte dragten der inlanders voorstelt.

Aan de regterhand van het beeld bevindt zich eene fraai gewerk-

(*a*) Zie MOOR *pl.* 79 *boven*; RAFFL. *T. II. pl.* 3, *n°.* 6; *pl.* 18, *n°.* 1, 3; en hetgeen wij boven van den kris of dolk van *Bheirava* hebben aangemerkt.

(*b*) *Bomb. Trans. p.* 243.

13182

werkte, zoo wij meenen, *lotus*-plant. Welken rol de heilige *lotus* (*pedma* of *kamal*) in de Indische leer speelt, is, en op zich zelf, en uit de vergelijkingen met den Aegyptischen godsdienst, welke daaruit dikwijls opgemaakt zijn, overbekend. Deze plant wordt niet alleen aan *Visjnoe* en *Laksjmi*, bij welken dezelve meer bijzonder behoort, maar ook aan andere goden toegevoegd: aldus zitten, bij MOOR, *Ganesa* en *Devi* (een naam van *Parvati*, vrouw van *Siva*) op *lotus*-troonen (*a*). Welligt ook heeft dezelve bij onzen *Ganesa* geene bijzondere beduiding, maar is slechts een gevolg van den reeds opgemerkten invloed der beeldende kunst op de fabelleer, en is ontstaan uit het verlangen des kunstenaars om een zoo groot vak van den steen niet ledig te laten. Wanneer wij echter bedenken; dat in de bouwvallen van *Jagoe*, omtrent een uur van *Malang* verwijderd, *Parvati*, in het karakter van *Pracriti* of *Prithivi* (*b*) (*de natuur*), voorkomt, met bloemen en planten omgeven, waaronder een dergelijke groote *lotus* te zien is (*c*); dat dezelfde godin, in het karakter van *Doerga*, of *de deugd in strijd met de ondeugd*, in een der beelden van den heer ENGELHARDT (*d*), welk bij onze drie beelden van *Singa-Sari* behoord heeft, toen hetzelve nog ongeschonden was, naast zich eene *lotus*-plant gehad heeft, en in twee

(*a*) MOOR, *pl.* 45 en 30.

(*b*) MOOR, *p.* 36, 385; LANGL. *I. p.* 179.

(*c*) RAFFL. *II. pl.* 15, n°. 3 en 4.

(*d*) RAFFL. *II. pl.* 14.

twee harer armen bloemen droeg, waarop vogels kwamen aanvliegen (*a*) (gelijk blijkt uit de teekening, welke de heer REINWARDT heeft medegebragt); dat de groote *lotus*-steng en bloem insgelijks voorkomt naast den *Siva* en den *tempelwachter*, dien wij meenen onder de verzameling van den heer ENGELHARDT te behooren, en eindelijk naast den *Siva*, die thans nog te *Singa-Sari* staat, en den *Brama* van diezelfde plaats, thans te Leyden (*b*): dan komt het ons voor, dat men in het geheele stel van beelden, de *Bheireva* en *Doerga* niet uitgezonderd, de verschillende eigenschappen der godheid, niet alleen als *verwoester* in het karakter van *Maha-Kala*, maar ook als god der *natuur*, heeft willen aantoonen, en de uitdrukking van dit denkbeeld in elk der beelden, welke hetzij verschillende karakters van den oppersten *Siva*; hetzij den hem ondergeschikten *Brama* voorstellen, heeft volgehouden. Wij hebben het voorbeeld van eene naastbij gelegene plaats, *Jagoe*, er bij genomen, omdat de sekte van *Siva*, gelijk reeds door CRAWFURD (*c*) is aangeteekend, in het algemeen in deze omstreken de overhand schijnt gehad te hebben; en dezelfde voorstelling dus ook te *Jagoe* zal uitgedrukt zijn geweest.

De

(*a*) Gelijk zich ook laat zien in twee Javaansche *Doerga's*, van onbekende plaatsen afkomstig, bij RAFFL. *II. pl.* 17, *n°.* 1, 3.

(*b*) RAFFL. *II. pl.* 15, *n°.* 1, 2, en onze schets *pl. VIII. n°.* 1.

(*c*) *Indian Archip. II. p.* 208.

De twee platte bollen met ſtralen (*a*) ter wederzijde van het beeld, tegen den ſteen aan, zijn zeer waarſchijnlijk *zonnen*. Op een hedendaagsch vaandel, bij LANGLÈS, vindt men dezelfde figuur afgebeeld (*b*). De uitdrukkelijke beſchrijving van dergelijk een zinnebeeld heb ik nog nergens gevonden; doch zoodanige, hetzij dubbele, hetzij driedubbele zonnen, gelijk op een paar bronzen ſtukjes bij MOOR (*pl.* 43), komen mij voor, een ſieraad te zijn, de goddelijke natuur beteekenend.

§ 6.

Verklaring van het beeld N°. 3, Nandi.

Uit dezelfde verzameling van den heer ENGELHARDT, uit welke de *Bheireva* en de *Ganeſa* afkomſtig zijn, hebben wij ook den liggenden ſtier, *N°*. 3, ontvangen. Een ſtier, en, wanneer er kleuren te pas komen, een witte ſtier, is het voertuig van *Siva*, gelijk aan *Visjnoe* een arend, of arend-mensch, *Garoeda*, en aan *Brama* eene gans wordt gegeven. Gewoonlijk is zulk een ſtier voor de tempelen van *Siva*, even als *Garoeda* voor die van *Visjnoe* geplaatst (*c*): van welke gewoonte de kolosſale porfieren ſtier

(*a*) Veel te rond en verheven uitgedrukt op de titelplaat van RAFFLES.

(*b*) LANGLÈS, *I. pl. en regard de la p.* 226: *éléphant portant un haudah.*

(*c*) VALENTYN, *Choromandel*, *bl.* 95, *b*; SONNERAT, *II. p.* 49.

ſtier van *Tanjouwer* op het vasteland van Indië, een der ſprekendſte bewijzen oplevert (*a*).

Zoo wel de vergoding van het rundvee, als die van de *lotus*-plant, hebben tot punten van vergelijking tusſchen Aegypte en Indië gediend. Wij gelooven niet toe te geven aan ijdele beſpiegelingen, wanneer wij met DUBOIS (*b*) en anderen ſtellen, dat bij beide volkeren de eerbied voor het rundbeest een natuurlijk gevolg is van de uitnemende nuttigheid van dit dier, welk als het ware des menſchen naaste gezel in werkzaamheden, en naaste middel van beſtaan is. De in Griekſche en Latijnſche oudheid eenigzins geoefende lezer zal hier van de voorbeelden niet ver te zoeken hebben. De vergoding der nog levende koe, en het verbod om haar te ſlachten of haar vleesch te eten, waarvan CRAWFURD nog bij de hedendaagſche Mahomedaanſche Javanen een merkwaardig overblijfſel gezien heeft (*c*), is een gevolg van deze ſoort van dankbaarheid.

In ſommige ſtreken deelt de os in dezen eerbied meer, in andere minder. In het Zuidelijk *Karnatiſche* is de os eene levende godheid; maar, zoodra men ten Noorden der rivier de *Kaveri* komt,

(*a*) DANIELL, *Oriental Scenery*, *II. pl.* 22; LANGLÈS, *II. p.* 18, *pl.* 10.

(*b*) DUBOIS, *p.* 447.

(*c*) *Ind. Archip. II. p.* 271.

komt, is dezelve slechts een heilig dier. Doch nergens wordt zijn vleesch gegeten (*a*).

Maar dat dezelve tot voertuig aan *Siva* wordt gegeven, schijnt desniettemin uit eene geheel verschillende oorzaak te ontstaan, en schijnt een zinnebeeld te zijn, genomen van den zachten aard van het rundvee in vergelijking van den buffel. Men ziet dit uit verschillende plaatsen der schrijveren, die de Indische godenleer behandelen, maar die niet altijd op eene even oordeelkundige wijze hunne berigten ziften. *Baswa* toch, of *vrisja* (*b*), de *stier*, wordt genoemd een zinnebeeld van *Dherma*, de regtvaardigheid, en wordt ook gezegd, als zoodanig de drager, de *nandi*, of *vahan*, te zijn van *Siva* (*c*). Daarentegen is de buffel, *maisa* of *maisja*, het welgepaste zinnebeeld der kwaadaardigheid (*d*), en komt derhalve voor als het gedrocht, met hetwelk, of met welks kwaden geest (*asoera*), *Doerga*, de vrouw van *Siva*, strijd voert.

Dit gedrocht (*Maisjasoera*, met een zamengesteld woord, genoemd)

(*a*) MARSDEN op M. POLO, *noot* 1284, en 2290. Zie ook BALDÆUS *Ind. Afgod. bl.* 173, *a.*

(*b*) *Baswa* bij VALENTYN en DUBOIS; *Vrisja* bij MOOR *p.* 58.

(*c*) PATERSON, *As. Res. VIII. p.* 81; MOOR, *p.* 91, 343. Of *nandi* voertuig in het algemeen, of *Siva's* voertuig in het bijzonder beteekene, weet MOOR zelf niet op te geven: *p.* 58.

(*d*) PATERSON, *als boven p.* 75; MOOR, *p.* 152.

noemd) wordt soms afgebeeld als een mensch met eenen buffelskop (*a*), doch meestal als een buffel, uit wiens gewonden of afgeslagen nek een menschelijk wezen ontspringt. Van dien aard is de groote *Doerga* van *Singa-Sari*, in plaats van welke het beeld van *Bheireva* naar het vaderland is opgezonden (*b*): en schoon het, in beeldwerk, wel eens aan twijfel onderworpen is, of *Doerga* sta op den verslagenen buffel, dan wel op den stier (*c*), het voertuig van haren gemaal *Siva*, op welk zij zelve ook somtijds rijdende wordt voorgesteld; zouden wij in alle ons bekende voorbeelden liever den gedooden *maisja*, of buffel, herkennen. Even gelijk nu de *Maisjasoera* soms een mensch met een buffelshoofd is, zoo komt ook de *Nandi* soms voor als een mensch met een stierenhoofd. Aldus ten minste leg ik een Javaansch beeldje bij RAFFLES (*d*) uit. En waarschijnlijk maakt SONNERAT eene niet noodzakelijke onderscheiding tusschen *Siva's stier der regtvaardig-*

(*a*) Zie de plaat bij PATERSON ter aangehaalde plaats: hoogstdenkelijk een basrelief van *Mavelipoeram* voorstellende, gelijk wij elders hopen aan te toonen.

(*b*) Boven, *bl.* 70, hebben wij van het kapsel van den *asoera* gesproken, RAFFL. *II. pl.* 14. Alle beelden van *Doerga* bij MOOR en RAFFLES zijn insgelijks van dien aard: zie ook het plaatje van LEGER: *Hindoost. in Miniat. I. p.* 38.

(*c*) Aldus twijfelt MACKENZIE aan het beeld van *Brambanan*, afgebeeld bij RAFFL. *II. pl.* 3, *n°.* 6; MACK. *Journ. to Bramb. p.* 1, *Bat. Genootſ. VII. D.*

(*d*) RAFFLES, *II. pl.* 19, *n°.* 1.

digheid, *Dhermadeve*, en den portier van *Siva's* paradijs, het *kailasa*, genaamd *Nandiguesſoerer*, een mensch met een ſtierenhoofd. In den naam zelven toch ligt *nandi* en *ſoera*, een goede geest, te zeer opgeſloten, om niet aan den *nandi* van *Siva* te denken (*a*).

Welke de juiste ſoort-naam zij van dezen voorgeſtelden bultdragenden ſtier, kunnen wij wel niet zeggen, maar het is buiten twijfel een der gewone Aſiatiſche tamme runderen. Reeds in de westerſche oudheidkunde is dit gebulte dier bekend als een kenmerk van *Aſie*, hoedanig hetzelve op de penningen van klein-Aſie (*b*), op het *basrelief der vergoding van Homerus*, en elders voorkomt. Eene nadere opgaaf van natuurkundigen kan echter niet dan welkom zijn: dat zich in de *Aſiatick Reſearches* eene beſchrijving van den *gayal*, een eenigzins bultig runddier, doch van eene ongewone ſoort, bevindt, zal niet behoeven aangewezen te worden. Verſchillende ſoorten van bultdragend rundvee, als de *jak* van Tartarije enz., worden ook meermalen door M. POLO en deszelfs laatſten geleerden uitgever MARSDEN beſchreven (*c*).

Wat

(*a*) De uitgang *er* is eigen aan den tongval, welken SONNERAT heeft gebruikt: denkelijk den Karnatiſchen (MOOR, *p*. 274.) *Garoeda* noemt hij *Garoedin* of *Garoeder*, *I. p*. 329, 335.

(*b*) ECKHEL, *Doctr. Num. III. p*. 106.

(*c*) M. POLO, *I*. 14, *p*. 86, *noot* 192. Zie ook *noot* 813, 879, 883, enz. Uit de haren van den ſtaart van den *jak* worden de vliegenwaijers *Tsjawri* of *Tsjamara* gemaakt. LANGLÈS, *II. p*. 88 en 133. *not*. 3.

Wat het tuig van dit dier betreft, niemand zal van ons daaromtrent wijdloopige aanmerkingen verwachten. Dat de ſtier voor *Siva*, even als een aardsch lastdier voor zijnen meester, een dek en eenig tooiſel draagt, is niet meer, dan hetgeen natuurlijker wijs van de verbeelding van den kunſtenaar konde gewacht worden: dat dezelve ook enkele ſieraden draagt, die een kenmerk van zijne heilige beſtemming uitmaken, laat zich even zeer begrijpen. Bellen om den hals draagt ook een *nandi* bij MOOR (*a*). Eene ſchel voor aan de borst, zoo als ook in den tweeden *nandi* van *Singa-Sari* bij RAFFLES gezien wordt (*b*), is eene gewone dragt van weidend en last-vee, echter in andere landen meer dan bij ons: bijzonder ook in Indië (*c*). Wij behoeven dus hier niet te denken aan derzelver dagelijksch gebruik bij den Indiſchen eerdienst (*d*). In eene der gekleurde teekeningen van MOOR is het tuig van *nandi* met groen, rood en goud afgezet (*e*). Bij bronzen-beeldjes, van denzelfden, zijn ook de hoornen als het ware met eene kap of *capuchon* verſierd (*f*). De onze heeft op

(*a*) MOOR, *pl.* 84, *n°.* 1. Vgl. boven, *bl.* 68.

(*b*) RAFFL. *II. pl.* 15, *n°.* 5.

(*c*) Zie, in *Hindoostan in Miniat.*, de titelplaten van het *Ie.* en *VIe.* deeltje.

(*d*) MOOR, *p.* 69.

(*e*) MOOR, *pl.* 19: *p.* 67.

(*f*) MOOR, *pl.* 84.

op het dek, zoowel als boven op het hoofd, eenen bloem, allerdenkelijkst weder den gewijden *lotus*.

Toen dit zware beeld te Amsterdam kwam, droegen deszelfs kop en oogen eenige sporen van witte en roode verw. Wij zouden gissen, dat dit veelligt nog een overblijfsel ware van eerdienst, aan hetzelve door de reeds Mahomedaansche Javanen bewezen. Sporen van dat gebruik zijn door NIEBUHR, door W. OUSELEY (*a*) en anderen op het vaste land gezien en aangeteekend. Verscheiden der kleinere beelden, thans in het Leydsche Museum geplaatst, waren, bij hunne aankomst, opgehaald met witte kalk; dan of dit aan dezelfde oorzaak, of wel aan baldadigheid toe te schrijven zij, is ons nog niet mogelijk geweest om met zekerheid op te sporen.

§ 7.

Opschrift op het beeld N°. 1.

In menige gevallen mijn gebrek aan kennis der oorspronkelijke talen, en het gemis van beoefening derzelve in ons geheele vaderland betreurende, heb ik meer regtstreeks, met opzigt tot de *inscriptie* op het beeld van *Bheireva*, de grootte van dat gemis gevoeld. Ik zoude dan ook in geenerlei ontcijfering van dien naam geslaagd zijn, indien ik niet, bij gelegenheid van ee-

(*a*) NIEBUHR, *Reize naar Arab. II. bl.* 38; *Sir* W. OUSELEY, *Travels I. p.* 88.

eenen kleinen uitstap naar Engeland, ondernomen met het bijzondere oogmerk om meer geschriften, plaatwerken en berigten over *Indië* te verzamelen, en wel bij het meer vermelde korte gesprek met den heer WILKINS over ons beeld, het genoegen gehad had, van dien geleerde te vernemen, dat het opschrift, hetwelk Sankrietsch is, zich zeer gemakkelijk laat lezen: *tsjakra, tsjakra* (*a*). Maar in welk verband die woorden tot ons beeld staan, was dien geleerde op dat oogenblik niet duidelijk. Indien ik thans welligt eenige niet onwaarschijnlijke gissing durf voor te dragen, hij houde mij zulks ten goede: het is slechts na een langdurig onderzoek.

Het is, vooreerst, vrij zeker, dat de verdubbeling van dit woord eenen aanroep aan de godheid aanduidt: andere voorbeelden bewijzen zulks. *Hara, Hara!* is eene gewone aanroeping van *Mahadeya*, en wordt gevonden in den tekst van een opschrift te *Ekvera* tusschen *Bombay* en *Poena* (*b*). *Ram, Ram!* daarentegen is de uitroeping en aanbidding gebruikt door de *Visjnoevisten* der sekte van *Rama* (*c*).

De beteekenis nu van dezen aanroep onderzoekende, komt ons vooreerst, onwillekeurig, de meestbekende voor den geest, welke wij dan ook met een woord moeten aanstippen, schoon denkelijk zonder eenig verder nut. *Tsjakra* is een aloud wapentuig, dat, vol-

(*a*) Zie *plaat III.*

(*b*) WILFORD, *Asiat. Res. V. p.* 137; DUBOIS *p.* 165.

(*c*) POLIER, *II.* 381; MOOR, *p.* 196. — Deze vorm van aanroeping sluit alle denkbeeld uit, dat het de naam eens bedevaart-gangers zoude wezen: gelijk soms gebeurt. (Zie SYKES, *Bomb. Trans. III.* 283.)

volgens min zekere berigten, nog hier en daar in gebruik zoude zijn (*a*); maar thans eigenlijk in de fabelwereld te huis behoort. Het is eene metalen schijf, *discus*, met scherpe kanten, welke, op de vingers, of op eenen stok, horizontaal geslingerd en geworpen zijnde, alles doorsnijdt, waartegen dezelve raakt. Het is een der gewone kenmerken van *Visjnoe* (*b*).

Wij hebben hiervoren (*bl.* 43) *Vira Bhadra* uitgelegd, als het ware *Vira Boeda: de moedige kwade geest.* Thans biedt zich tevens de gelegenheid aan, om de drie punten, waar het op aankomt, zijnde de beteekenis van *Boeda* voor *kwaden geest*; het gebruik der *oe* voor de *a*, en de invoeging van de *r*, op te helderen, en, zoo mogelijk, met bewijzen te staven.

Tsjakra en *Sakra*, *Tsjoekra* en *Soekra* schijnen alle slechts verschillende uitspraken van hetzelfde woord te zijn (*c*). De *tsja*

sja

(*a*) VALENTYN geeft dezelve ergens in plaat. Zie ook DUBOIS, *p.* 545. Ook vindt men er eene soort van geschiedkundige melding van, in de Maleidsche jaarboeken (*Malay Annals*) door D[r]. LEYDEN vertaald, en na zijnen dood door RAFFLES uitgegeven te *Londen* 1821. 8. — *p.* 9. *onder aan.*

(*b*) Zie, bij v., de *Brata Joedha*, bij RAFFLES, *Java*, *T. II. p.* 447, *laatste reg.*; 451. Zie verder MOOR, *passim*; POLIER, *II.* 246; DUBOIS, *p.* 443. Doch als zoodanig voegen er de dichters en kunstenaars nog vlammen bij, welke de geslingerde schijf rondsom van zich werpt.

(*c*) *Tsjakra* of *Sakra*, RAFFL. *I. p.* 376; *Sakra* of *Soekra*, MOOR *p.* 187; en deze *Soekra* wordt weder bij SONNERAT *Tsjoekryn* genoemd. *I. p.* 333, *noot* (*a*): vergeleken met deszelfs beschrijving bij LANGLÈS, *I. p.* 121. Dat *tsja* en *sa* in vele Indische tongvallen verwisseld worden, getuigt LANGLÈS, *II.* 77, *not.* (1). *Tsjank* en *Sank* bij MOOR, *p.* 213, en DUBOIS *p.* 52, 443.

ſja en *ſa* worden in vele Indiſche tongvallen verwisſeld: aldus is ook *tsjank*, *ſjank*, en *ſank*, in gebruik voor den zeehoorn van *Visjnoe* en van zijne priesteren. De *oe* daarentegen ſchijnt ſoms een verſchillende tongval, en ſomtijds eene verſchillende Europeaanſche ſchrijfwijze voor de korte *ă*, eigen aan het Sanskrietsch. Deze korte *ă* toch is ſlechts een ingevoegde korte klank, een ademtogt, dienende in plaats van eenen klinker, tot uitſpraak der lettergrepen, die uit enkele medeklinkers beſtaan. Het is deze zelfde korte klank, zoo ik wel zie, welke door verſchillende ſchrijveren, door middel van *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *oe*, enz. uitgedrukt wordt in *Brama*, *Breme*, *Birma*, *Burma*, *Broema*, *Bromo*, in *Krisjna* en *Krisjno* (*a*), en in eene menigte van andere woorden, denkelijk ook in *Bhadra* en *Bhoedra*. De *o* is de algemeene ſchrijfwijze van onzen landgenoot HAAFNER, in zijnen *Ramayana*.

Tsjakra, zoo zullen wij eens vooral, het woord ſpellen, is, als goddelijke bijnaam, het meest bekend voor *Indra*, *den hemel*, of *het uitſpanſel* (*b*). MOOR voegt er bij, dat zulks vooral het geval is, wanneer *Indra* voorkomt als eene kwaaddoende godheid.

Op

(*a*) Zie de bewijzen, in de voorgaande *noot* aangehaald omtrent *Soekra*: Over den genoemden klank: W. JONES, *Orthogr. of Aſiatick words: Aſiat. Reſ. I. p.* 13; WILKINS, *Sanskrita Grammar*, *p.* 4; — *Brama* is bij SONNERAT *Brouma*, bij POLIER *Birmah* enz. Vgl. SONNERAT *I. p.* 268, en de klagten van HEEREN over deze verwarring, *Ideen*, *I.* 2 *p.* 512, *not.* 5. 3e. *Ausg.*

(*b*) Zie MOOR, voornamelijk *p.* 187, 272.

Op andere plaatfen is *Tsjakra: leermeester der kwade geesten:* ook wel: *leermeester van Boeda* (*a*). Deze beide omfchrijvingen laten zich zeer wel te zamen paren. Wij hebben het toch reeds gezegd: federt de fcheiding der *Boedisten* van de *Bramienen*, is *Boeda* door de laatften als een *kwade geest* befchreven geworden, en het is denkelijk, dat de algemeene benaming van *Boeta* bij de Bramienfchen voor dergelijke kwaaddoende wezens, fchoon bijzonder op de hoofdftoffen, of *elementen*, toegepast, hetzelfde woord zij, als *Boeda*. Trouwens, wat den uitgang met eene *t* betreft, ook in andere *Boedisten* landen wordt de heilige zelf *Boet*, *Pot* enz. genoemd. Wilden wij echter ftrengelijk deze overeenkomst bewijzen, wij zouden eene geheele verhandeling moeten fchrijven, vermits fommige geleerden den Bramienfchen *Boeda* niet voor eenen en dezelfden perfoon met het hoofd der *Boedisten* fekte willen erkennen; anderen de *Boedisten* voor ouder dan de verfchillende *Bramienfche* fekten houden, en dus beiden de voorgeftelde afleiding van het woord meer of min verre verwerpen. Ik voor mij houde echter de zaak voor genoegzaam waarfchijnlijk, om dezelve voor dit oogenblik met het aanhalen der voornaamfte fchrijveren te kunnen afdoen (*b*).

Ein-

(*a*) POLIER, *I. p.* 265; *II. p.* 206; LANGLÈS, *II. p.* 121.

(*b*) POLIER, *II. p.* 160, 166; MOOR, vooral *p.* 235. (uit WILFORD, *Afiat. Res. III. p.* 409 en volg.) en 239; BUCHANAN, *Af. Res. VI.* 258, 260; ERSKINE, *on the remains of the Bouddhists in India: Bomb. Trans. III. p.* 501, 528. — Over de *Boeta*, als kwade geesten, DUBOIS, *p.* 451.

Eindelijk is *Tsjakra* de godheid der planeet *Venus:* en van den *Vrijdag* (*a*), en is als zoodanig verfchillend van *Boeda*, welke god van den *Woensdag* is. De *Vrijdag* is, althans bij de *Birmans*, die *Boedisten* zijn, een zeer ongelukkige dag, waarop men niets zal ondernemen (*b*). *Tsjakra* wordt ook wel zoon van *Briegoe* genaamd: die waarfchijnlijk een aloude fterrekundige zal geweest zijn, even als dit gegist wordt omtrent *Daksja*, den vader der zeven-en-twintig *maan-woningen* (*c*).

Maar *Tsjakra* is eigenlijk flechts een bijnaam: en indien men op de naauwkeurigheid der opgaaf van WILFORD en van BOPP vertrouwen mag, beteekent dezelve *magtigen vorst*, of flechts *den magtige* (*d*). Hoogstwaarfchijnlijk ftaat dat woord dus op het beeld, hetwelk ons bezig houdt, als eene gewone aanroeping van *Bheirevá*: *Magtige*, *Magtige!* Inderdaad die aanroeping zal bij *Bheireva* zoo veel te meer toepasfelijk wezen, indien het waar is, dat *Tsjakra*, ook in de overige voorbeelden, voornamelijk van een kwaaddoend wezen, of een hoofd van kwade geesten gebruikt wordt. Wij hebben toch *Bheireva* als heer

(*a*) MOOR, *p.* 285; LANGLES, *II. p.* 121; POLIER, *II. p.* 251: en de afbeeldingen in de *Afiat. Res. II. p.* 303; en MOOR, *pl.* 88. Zie ook MOOR, *p.* 187.

(*b*) BUCHANAN, *Afiat. Res. VI. p.* 172, 297.

(*c*) LANGLÈS, *als boven.* Over *Daksja*, zie hier boven *bl.* 41, en de plaats van BENTLEY, aldaar, *noot* (*b*), aangehaald.

(*d*) WILFORD, *Afiat. Res. IX. p.* 143; BOPP, *Nalus. not.* 34.

heer der *Peisatsjes*, der kleine plaag-geesten, reeds leeren kennen: ook de *Raksjasa's*, kwaaddoende geesten, ter bevrediging van welken de menschen-offeren gedeeltelijk moeten dienen, ja, eigenlijk, alles wat in de geesten-wereld boos is, behoort onder de heerschappij van deze zelfde godheid (*a*).

Het bevreemde niemand, dat wij ondernemen eenen bijnaam, aan eenen *Bramienschen*, en eenen, ten minste, halven *Boedisten*-god eigen, op eigen gezag nog aan eene derde godheid, insgelijk eene *Bramiensche*, mede te deelen. Die bijnamen toch, welke enkel titels zijn, worden door alle, ook de meest tegenovergestelde sekten, evenzeer voor haren opper-god nagejaagd. *Bhagavat* bij voorbeeld, *de heilige*, *de zalige* (*b*), heet *Visj-*

(*a*) *Bheireva* als heer der *Raksjasa's* bij VALENTYN, *Choromandel*, *bl.* 93, *b.* Dit woord wordt zeer verschillend gespeld. De Malabaren zeggen *Racxada*, volgens BALDÆUS *bl.* 28, 149; (uit te spreken *Raksjada*). SONNERAT zegt somwijlen *Raatsjader*: bij v. *I.* 337; *II.* 13. Zie over dezelven MOOR, *p.* 94. 96, 332; VALENTYN, *bl.* 73 *b.*, 78 *b.* — Over de betrekking der *Raksjasa's* tot de menschen-offeren, zie de *Roediradjaja*: *Asiat. Res. V.* 380; en SYKES, *Bomb. Trans. III.* 280. Daar de *Raksjasa's* in den *Ramayana*, *Mahabharat* en Javaansche plaatselijke gedichten, wel, als kwade geesten voorkomen, maar onder dezelve baarblijkelijk de vijandige sekten en krijgslieden te verstaan zijn, had ik te voren gedacht, dat *Bheireva*, als heer derzelven, een geschiedkundig persoon konde wezen; doch ik kom van deze gissing geheel en al terug.

(*b*) MAJER, *Myth. Lex. V. Bhagavadi*, *p.* 194.

Visjnoe allermeest: van daar de *Bhagavat-Cita* en *Sri-Bhagavata* (*a*), gedichten aan de geschiedenis van *Krisjna* gewijd. *Bhagavat* wordt niet minder *Visjnoe's* tegenpartij, *Siva*, genoemd (*b*): en de *Boedisten* hebben mede *Bhagavat* voor eenen der titels van *Boeda* verkozen (*c*). *Nila-Kantha* (*de blaauw-hals*, titel waarschijnlijk zinspelende op de blaauwe wolken waarmede de *Himalaya*-bergen onder den top omgeven zijn (*d*)) wordt van *Siva* (*e*), en wordt niet minder van *Visjnoe* (*f*) gezegd. Hetzelfde is het geval met *Dsjaga-natha* (*heer des heelals*), titel meest aan *Visjnoe* gegeven (*g*), doch van *Siva* niet geheel ongebruikelijk (*h*). Zoo wordt de hoedanigheid van *Narayana* (*de op het water bewegende: — de geest der schepping*); zoo wordt het geven van den oorsprong aan den *Ganges*, dan aan *Siva* toegeschreven, en dan aan *Visjnoe* (*i*). Thans moeten wij den naam van *Tsjakra* verder bewijzen.

Bij

(*a*) Moor, *p.* 200.

(*b*) Polier, *I. p.* 208. Vgl. *p.* 240.

(*c*) Colebr., *As. Res. IX.* 303.

(*d*) Paterson, *As. Res. VIII. p.* 61.

(*e*) Paterson, *als boven*; wilf. *As. Res. XI.* 145.

(*f*) Sonnerat, *I. p.* 282.

(*g*) Moor, *p.* 212.

(*h*) Crawfurd, *Ind. Archip. II. p.* 219.

(*i*) Moor, *p.* 72; en *p.* 40.

Bij de ongeloofelijke verfcheidenheid der Indifche fabelleer is het geen wonder, dat er eene menigte van bijnamen en bijzondere legenden nog dagelijks opgefpoord worden, waarvan men te voren geene kennis had: even gelijk er eene menigte van bijnamen federt lang opgegeven is, waarvan men den oorfprong, beteekenis en legende nog heden niet kent. Van het eerfte geval geven ons de *drie* deelen der *Bombay Transactions*, waarmede federt weinige jaren de Indifche letterkunde verrijkt is, — van het laatfte geven de lange naamlijsten der goden in DOW's *History of Hindostan* doorflaande bewijzen. De bijnaam van *Tsjakra*, aan *Mahadeva* of *Bheireva* gegeven, is door mij, fchoon met vele moeite nagezocht, nog niet dan in een paar verwijderde voorbeelden gevonden. ANQUETIL DU PERRON, namelijk, zoo als ik uit eene aanhaling van LANGLÈS befpeur (*a*), noemt *Vira Bhadra*: „ *Sjaker* (dat is, *knecht*) *van Mahadeva*." *Knecht*, gelijk LANGLÈS wel aanmerkt, zal het woord wel niet beteekenen; maar ik gis, dat ANQUETIL deze beteekenis opmaakt uit eenig fabelachtig verhaal: bij v., dat *Vira Bhadra*, bij zijne geboorte, de orders van zijnen vader *Mahadeva* zoude gevraagd, en in last zoude gekregen hebben om *Daksja* te vernielen (*b*). Maar het blijkt dan toch, dat ANQUETIL aan *Vira Bhadra* of *Bheireva* den

---

(*a*) ANQUETIL, *Zend-Avesta*, *I. p. CCLVII.* aangehaald bij LANGLÈS, *Mon. de l'Hind. II. p.* 83, *not.* (1).

(*b*) Dit is de uitdrukking van A. ROGERIUS, *Verborg. Heydendom*, *bl.* 115, denkelijk aldus uit den mond van zijnen Indifchen leermeester opgefchreven.

den titel van *Sjaker* heeft hooren geven. Het doet mij leed, de aanhaling niet te kunnen naslaan.

Ik twijfel, ten tweede, naauwelijks, of het woord *Tsjakra* is herkenbaar aan *Sjaka-Nada*, eenen titel van *Mahadeva*, en *Sjakalingam*, een bijnaam van deszelfs *lingam*, beiden aan de kust van *Malabaar* gebruikelijk (*a*). De *r* toch uit te laten, of bij te voegen, is eene bijzonderheid, aan vele takken der Indische talen eigen. Dit is het tweede punt, dat wij ons voornamen aan te toonen.

Ten Zuid-Oosten van de *Ganges*-landen ligt *Arakan*, een onderhoorig gewest van het groote rijk der *Birmanen* (of *Bramanen*, eigenlijk) aan den *Bengaalschen* golf, vlak bij den mond van den *Ganges*. De hoofdtrek van de taal van dit land, welke een oudere tongval is van de taal der *Birmanen*, bestaat in het menigvuldige gebruik der letter *r*: gelijk de eigenschap van de laatstgemelde taal bestaat in het veranderen van die letter in eene *i*. Zoo zeggen de *Birmanen* voor *Brama*, *Biamma*. Deze aanmerking is gemaakt door Dr. BUCHANAN, maar vooral herhaalde reizen door Dr. LEYDEN, in zijne verhandeling over een onderwerp, waarvan hij zijne hoofdstudie maakte, de *Indo-Chinesche talen* (*b*).

Ook in andere tongvallen van eigenlijk Indie wordt dit menigvuldige gebruik der *r* opgemerkt. In *Bengale* wordt de *d* uit-

(*a*) LANGLÈS, *II*. *p*. 6. *Nada* is misschien hetzelfde als *Natha*: in dat geval zoude het beteekenen: *meester*. LANGLÈS, *II*. *p*. 121, *not*. (2). Te zamen, *magtige heer*, of *meester*.

(*b*) BUCHANAN, *on the Burmans*: *Asiat. Res. VI*. *p*. 248, *not*. (*). en *p*. 300; LEYDEN, ald. *T*. *X*. *p*. 223, 230, 237, 273. — *Biamma*; zie BUCHANAN, *p*. 164, 246, 253.

uitgesproken als eene doffe *r* volgens de ſpraakkunst van WILKINS (*a*): dit zelfde moet, volgens LANGLÈS (*b*), ook met de taal der Maratten, en andere, het geval zijn. Daarentegen merkt WILFORD (*c*), in het algemeen aan, omtrent de gemeene Indiaanſche tongvallen, dat de *r* daarin gewoonlijk wordt uitgelaten. Verdere voorbeelden heeft men in de namen der rivieren *Ner Boedar*, *Sone Boedar*, *Toenge Boedar*, welke anders *Ner Boeda*, enz. genoemd worden (*d*); en in den naam der ſtad *Boeder-Gaya* in plaats van *Boeda-Gaya*, in Bengale (*e*): alle welke namen van *Boeda* afkomen. Het is mij ook niet twijfelachtig, of de naam des beroemden Boedisten-tempels op Java, *Boro-Boedor* of *Boro-Boeder* is eene gelijke, bedorvene uitſpraak voor *Boeda* (*f*); en hetzelfde heb ik durven toepasſen op den naam van *Vira-Bhadra*, als eigenlijk *Vira-Boeda* zijnde. Dit gebruik is evenwel

(*a*) WILKINS, *Sanskr. Gramm. p.* 8.

(*b*) LANGLÈS, *II. p.* 134.

(*c*) WILFORD, *Aſ. Res. IX. p.* 76.

(*d*) Aanmerking van RENNELL, *Déscript. Hist. et Géogr. de l'Indostan, III. p.* 53, *not.* (*). (*Paris, an VII.* 3 *vol.* 8).

(*e*) Aldus geſpeld door SALT, *Bomb. Trans. I. p.* 50, *not.* (*).

(*f*) Deze aanmerkingen zullen veelligt de zwarigheid van CRAWFURD oplosſen, die, in zijne nieuwſte beſchrijving van dien tempel, van eene zoodanige naamverbastering geene reden wist te geven. *Bomb. Trans. II. p.* 164.

wel geenszins tot den naam van *Boeda* bepaald. *Dsjanagor*. noemt HAAFNER eenen *Raja*, of vorst, in den *Ramayana* voorkomende, die anders *Dsjaneka* heet (*a*): *Krisjna* en *Kistna* is bijna evenzeer gewoon voor den naam des helds van *Madoera*, de achtste *avataar* van *Visjnoe* (*b*): en dezelfde heeft den bijnaam van *Dsjaga-natha*, *heer des heelals*, welke naam bij vele schrijvers, en ook bij onze zeelieden, gewoonlijk luidt *Jaggrenaat* of *Jaggernaat*.

Een laatste en veel afdoende voorbeeld zullen wij vinden in hetzelfde, of ten minste zeer na vermaagschapte woord *Saka*. Dit toch, welk de tijdrekening van *Salivahana* beteekent, die 78 jaren na CHRISTUS begint, en op het vaste land vrij algemeen, en evenzeer op *Java* aangenomen is, heet op *Ceylon* niet alleen *Saka*, maar ook *Sakra* (*c*).

Het *Tsjakra* van ons beeld van *Bheireva* zal dan geen willekeurige titel zijn, maar een bekende bijnaam van *Mahadeva*: zijnde zoowel door ANQUETIL DU PERRON vermeld, als op de kust van *Malabaar* in gebruik, onder den vorm van *Sjaka*. In alle die gevallen zal deze bijnaam *den magtigen* beteekenen.

Ik

(*a*) HAAFNER, *Ramayana*, *bl.* 5, *noot* §; MOOR schrijft *Dsjaneka*, (denkelijk gelijk de Calcuttasche uitgaaf.) *p.* 195.

(*b*) BALDÆUS, bij v., schrijft altijd *Kisna*, anderen *Kistna*.

(*c*) MAHONY, *on Ceylon*, *As. Res. VII. p.* 52. Ik zal bij deze verhandeling een aanhangsel voegen, over de verschillende beteekenissen van *Sakra*, in verband met de *Boedisten*.

Ik gevoel, en ben doordrongen van de overtuiging, dat ik hiermede omtrent het opschrift, voor den beginner en den oppervlakkigen lezer, genoeg, ja meer dan te veel, gezegd heb. Maar de grondige onderzoeker zal van mij nog verdere rekenschap vragen, hoe het komt, dat dezelfde naam onder de *Boedisten*, ten minste onder die van *Ceylon*, nog zoo dikwijls voorkomt, zonder op *Boeda* toepasselijk te wezen? Of deze omstandigheid niet van eene vermenging van beide de Indische hoofd-sekten, der *Bramienschen* en der *Boedisten*, getuigt? en of deze vermenging dan niet even zeer ten opzigte van ons Javaansche beeld kan plaats hebben gegrepen?

Ik antwoord:

1°. dat er, wel is waar, op *Ceylon* sporen bestaan van vermenging van de *Bramiensche* goden met de *Boedisten* heiligen;

2°. dat de *Tsjakra* in het bijzonder, die in het *Boedisten*-stelsel der *Singalezen* (inwoners van Ceylon) ingevlochten is, meerendeels tot de *Bramiensche* leer behoort;

3°. maar dat het opschrift, op ons beeld, van *Bramienschen* oorsprong is, zonder inmengsel van *Boedisten* invloed.

Vooreerst, dat er op *Ceylon* overblijfselen zijn van den *Bramienschen* godsdienst, ziet men duidelijk bij het doorloopen der berigten door MACKENZIE, MAHONY en JOINVILLE over dat eiland in de *Asiatick Researches*, *deel VI* en *VII*, medegedeeld. Een der goden, aldaar vereerd, is *Skanda Koemara*, dezelfde als *Soebramania*, of *Kartikia* (dikwijls genoemd de *god des oorlogs*) een bekend karakter van *Siva*, en misschien wel hetzelfde als *Bhaireva* of *Vira Bhadra*. Deze zelfde godheid wordt op het vaste land,

op vele plaatsen, vereerd, en deze, of liever deszelfs *Sakti* of vrouwelijke voorstelling, is (om zulks in het voorbijgaan te zeggen) de godheid, aan welke de naastbij gelegene Kaap *Komoryn* haren naam te danken heeft: omstandigheid reeds aan den Griekschen schrijver van den *Periplus maris Erythræi* bekend, en door later onderzoek bevestigd (*a*). Dat nu op *Ceylon* de naam van

(*a*) *Periplus*, *p.* 109 *ed.* VINC.; en VINCENT zelf, *Commerce of the Ancients*, *II. p.* 486, uit PAULLINUS A. S. BARTHOLOMÆO. — De legenden van dezen *Skanda-Koemara* zijn gewis vervat in de *Koemarika-Khanda*, eene afdeeling der *Skanda-Poerana*, vermeld bij WILF. *Asiat. Res. IX.* 144. Een dichtstuk over de geboorte, zoo het schijnt, van denzelfden *Koemara-Sambhava* wordt aangehaald door COLEBROOKE, *As. Res. X.* 426, 428. Zeer dikwijls komt de naam van *Koemara*, *Koemaria*, voor, in de Ceylonsche overleveringen, als bijnaam der oudste Koningen, wier geschiedenis allerverwardst is bij MAHONY, *Asiat. Res. VII.* 45, enz.; JOINVILLE, *ald. p.* 416 enz.; VALENTIA, *Travels I. appendix VIII. p.* 435; 438, *ed.* 8; maar eigenlijk veel beter bij onzen VALENTYN, *Ve. Deel*, *Ceylon bl.* 61, 210. Het is echter vrij gewis, dat dit slechts een menschelijke bijnaam dier vorsten is, die met den god *Skanda-Koemara* niets verders gemeens heeft, dan dat deze denzelfden naam, als eertitel draagt. *Koemara* toch is *Vorst van den bloede*, *Erf-Vorst*, *Koninklyke Vorst*, en wordt nog heden, op *Ceylon*, in die beteekenis gebruikt (JOINV., *p.* 421 en 422): even gelijk *Saka-Raja-Koemara* bij de *Dsjainas* beteekent *Koninklijke nakomelingen van Saka*, (WILF. *As. Res. IX.* 221.) en *Koemari*, *dochter*, of *Koninklyke dochter*, in de verzen uit den *Mahabharat*, aangehaald door BOPP, *Nalus. Præf. p. VI. VII.*

Te

van *Koemara* geene bloote *Bramiensche* legende is, slechts op *Boeda* toegepast, gelijk anders meermalen gebeurt, maar wezenlijk dezelfde godheid als op het vasteland, blijkt uit deszelfs beeldtenis, welke beschreven wordt, als hebbende zes hoofden en twaalf handen, en gezeten op een paauw, geheel verschillend van eenen *Boeda*, maar volstrekt overeenkomstig met den *Sivisten Kartikia*. Ook staat dit beeld in even groote achting bij de *Bramienschen* als bij de *Boedisten:* de eerstgenoemden doen lange bedevaarten uit het vasteland, om hetzelve te komen aanbidden: de geschiedenis niet alleen heeft daarvan een voorbeeld bewaard uit de 12de eeuw van onze tijdrekening, maar onze tijdgenooten zien zulks ook nog jaarlijks gebeuren (*a*).

Een

Te meermalen komt de naam ook voor in de heldengeschiedenis. *Komala-Indra-Dewi* heet de gemalin van den erfvorst van Lanka *Indra-Aditja*, in den *Ramayana*, volgens het Maleische fragment bij MARSDEN, in zijne *Maleische Spraakkunst*, vertaald door mijnen vriend ELOUT. (*Haarlem*, bij ENSCHEDÉ, 1824, 4°. *p.* 301). In den *Mahabharat* heet een der Pandoes, *Komar* (POLIER, *I.* 532); en de zoon van deszelfs oudsten broeder, *Joedisjtir*, is *Pahtsja Koemara*, volgens het *Kawi*-fragment bij RAFFLES (*Java*, *I. p.* 413). — In de *Veda's* eindelijk komt ook een heilige voor, *Sanat-Koemara* (COLEBR. *Asiat. Res. VIII.* 380, 462.): misschien een heilige Koning, gelijk dikwijls in deze schriften. — Voor het overige kan men, over *Skanda-Koemara*, MOOR, *p.* 176, met *p.* 119, SONNERAT, *I. p.* 325, en LANGLÈS, *II. p.* 89, nazien, en eene noot *Asiat. Res. VII. p.* 343 vergelijken.

(*a*) Het berigt over den Ceylonschen *Skanda Koemara* is te vinden bij MAHONY, *As. Res. VII.* 52; en over de bedevaarten, aldaar *bl.* 53; en bij WILFORD, *As. Res. IX. p.* 77, 109.

Een ander Ceylonsch berigt leert ons, dat het eiland aan vier hoeken door vier goden bewaakt wordt: *Visjnoe*, *Samana*, (dat is *Boeda* (*a*)); *Rande Koemarea*, (gewis den vermelden *Skanda* of *Kanda Koemara*); en *Ajenaike*, wiens naam ik nog niet heb kunnen ontcijferen. Zulks zal denkelijk beeten, dat er, op die vier punten, tempelen van die goden bestaan of weleer bestaan hebben: gelijk ten minste die van *Koemara* uitdrukkelijk daarbij genoemd wordt (*b*), en MACKENZIE meent de overblijfselen van een *Sivisten*-tempelgebouw op *Ceylon* ontdekt te hebben (*c*). De vermelding van *Visjnoe* is een bewijs voor het bestaan des *Bramienschen* stelsels.

Wij behoeven hierbij nu naauwelijks de vele namen van dat zelfde stelsel te vermelden, welke in de Ceylonsche overleveringen, te herkennen zijn. *Brama*, de berg *Meroe*, en andere, spelen daarin eene rol, welke vrij onbeduidend zijnde, hoogstwaarschijnlijk slechts eene navolging of overlevering van de vroegere *Bramiensche* sekte zal wezen (*d*).

Wat

(*a*) JOINV., *As. Res. VII.* 398, 413; COLEBROOKE, *IX. p.* 292. Van dit woord *Samana*, met *Gautama*, eenen anderen bijnaam van *Boeda*, komt zijne Siamsche benaming *Sommonakaddom*; gelijk die geleerden hebben aangemerkt.

(*b*) JOINV. *As. Res. VII.* 408.

(*c*) MACKENZ. *As. Res. VI. p.* 441. In die jaren was de Koning van Kandy ook een Bramiensche Vorst; doch van buitenslands afkomstig, *p.* 450, *not.* (*).

(*d*) *Meroe*, bij JOINV., als boven p. 406; vgl. de Birmansche legenden bij BUCHANAN, *As. Res. VI. p.* 175; *Brama*, JOINV. *p.* 402, 413, en MAHONY, *p.* 34. Over den ouderdom der sekte van *Boeda* in vergelijking met die der *Bramienen*, zie men boven *bl.* 115.

Wat het *tweede punt* nu betreft: gewis is er een *Tsjakra* vermengd met de Ceylonsche *Boedisten* verdichtselen; een wezen, waarin zoo wel de kenteekenen van *Bheireva* of *Siva*, als die van *Indra*, op te merken zijn. Ondergeschikt aan *Boeda* toch wordt *Brama*, en ondergeschikt aan *Brama* wordt *Tsjakra* (gespeld *Sekkereh*, *Sekkero*, *Sakreja*, enz.) vermeld, als bestuurder der verschillende gedeelten des heelals. Op de eene plaats is zijn volle naam *Tsjakre-Deve-Indria* (*a*): zoo dat hij dezelfde zoude zijn als de Bramiensche *Indra*; doch elders heet het dat deze *Tsjakra* tot vijand heeft eenen kwaden geest *Wepetsjitti-Asoer-Indria*, in welken naam insgelijks *Indra* duidelijk te herkennen is, zoodat *Tsjakra* alsdan niet dezelfde als *Indra* schijnt te kunnen wezen. Tegen dien kwaden geest wordt *Tsjakra* bewaakt door vier andere ondergeschikte geesten, welke verschillende legeren van slangen, van vogelen (*Goeroelasf*), van duivelen, en van reusachtige kwade geesten tot hunne beschikking hebben. Deze, hoezeer verwarde beschrijving heeft wederom veel van de kenteekenen der *Sivisten*, ten minste wat de drie punten van *slangen*, *duivelen* en *kwade geesten* betreft; de *Goeroelasf*, welligt de *Garoeda*, de arend van *Visjnoe*, schijnt slechts door vermenging van denkbeelden gevoegd bij een *Sivisten* gezelschap, waarbij hij niet behoorde (*b*). Ook vind ik, in het *Mythologisches Lexikon* van

(*a*) Behalve de aanhalingen, die de volgende noot zal bevatten, zie men dit bevestigd door de woorden van JOINVILLE, *As. Res. VII. p.* 50.

(*b*) Men zie MAHONY, *Asiat. Res. VII.* 37; JOINVILLE, *ib.* 399, 406, 410, 413.

van FR. MAJER, een berigt, geput uit bronnen, die ik thans niet onmiddelijk kan onderzoeken: dat er eene godheid aan de kust van *Malabaar*, onder den naam van *Tsjardhava*, en op *Ceylon*, onder den naam van *Tsjaka*, *den vuurspuwer*, wordt aangebeden, die, naar alle zijne *attributen* van verschrikking te oordeelen, een karakter van *Siva* moet wezen (*a*). Dit duidt wederom *Tsjakra-Bheireva* aan, hetzij vermengd met *Boeda*, hetzij afzonderlijk vereerd.'

Reeds ten tijde van de aankomst der eerste volkplanting, waarvan de *Ceylonsche* verhalen gewagen, moet aldaar een *Tsjakra* als godheid vereerd zijn geweest. Dit ziet men vrij duidelijk uit de fabelachtige berigten. (*b*).

Nu is er ook een *Tsjakra* op *Ceylon*, waarvan bij JOINVILLE zekere onkiesche geschiedenis verhaald wordt, die ik den lezer bespaar: deze zelfde geschiedenis intusschen schijnt op het vasteland, volgens het verhaal van onzen ABR. ROGERIUS, op den naam van *Indra* door te gaan. Aldus hebben wij *Tsjakra* beide voor *Bheireva* en voor *Indra*. Eindelijk, in de legenden der *Dsjainas* van het

(*a*) MAJER, in *V. Ciaka* en *Ciardhâva*, uit de *Darstellung der Brahm. Indischen Götterlehre. f.* 39, en PAULLINI *Syst. Brahm. Tab. IV.*

(*b*) MAHONY, *p.* 50, en JOINVILLE, *p.* 417: vgl. VALENTYN, *Ceylon*, *bl.* 368. BUCHANAN, schoon bekennende, dat de Singalezen eenige Bramiensche godheden aanbidden, wil echter dat zulks niet bij den oorspronkelijken landaard plaats heeft gehad. *Asiat. Res. VI. p.* 296, en 169. Misschien vergist hij zich in dit puut.

het vasteland zijn vele *Indra's, Tsjakra's*, bekend, gedeeltelijk navolgingen van den *Bramienſchen* god van dien naam (*a*).

Tot dus verre had ik mijn onderzoek gebragt ten tijde dat deze verhandeling ter perse werd overgegeven. Omſtandigheden, onafhankelijk van mij, noodzaakten mij om zulks vroeger te doen, dan mijn perſoonlijk verlangen medebragt. Ik heb ſedert nog twee nieuwe bronnen voor den *Ceylonſchen* godsdienst leeren kennen, en gebruikt: zijnde de *Raadsjevali* of Singaleeſche *geſchiedenis van Ceylon*, uitgegeven in de *Annals of Oriental Litterature* (*b*), en DAVY's *Account of the interior of Ceylon* (*c*). Dezelve bevestigen het reeds geſtelde ten volle. DAVY zelf is geheel en al overtuigd (*d*) van de verbinding en zelfs ineenſmelting, op *Ceylon*, van het *Boedisten* met het *Bramienſche* ſtelſel, en bevestigt deze omſtandigheid met dergelijke voorbeelden op het vaste land van Indie, van welke ook wij zoo ſtraks zullen gewagen. Zoo wel zijne berigten, als de *Raadsjevali*, maken gewag van het ook door ons

(*a*) JOINVILLE, *Aſ. Res. VII.* 427; ROGERIUS, *Verb. Heydendom*, *p.* 166: over de *Dsjainaſche Tsjakra's* en *Indra's*, COLEBROOKE, *Aſiat. Res. IX.* 311, *not.* (*) en *p.* 320. Een *Dsjaina*-beeld, bij *Bellygola*, ſtaat op eenen berg *Indradsjiri* genaamd: MACKENZIE, *Aſ. Res. IX.* 268.

(*b*) *London* 1820, *P. III. p.* 385.

(*c*) *London* 1821, 4°.

(*d*) DAVY, *p.* 227, 233.

ons opgegevene getal van vier of zelfs van meer goden, die *Ceylon* beschermen, doch wier bijnamen telkens verschillen (*a*). Ook *Visjnoe* wordt met name aangehaald, en de beschrijving van bestaande beelden van dien god gegeven (*b*). Maar merkwaardig is het, dat *Boeda* bij beide schrijveren gezegd wordt, bij zijnen dood het bestuur des eilands aan *Sakria* (*Tsjakra* (*c*), welke aldaar *Indra* schijnt te wezen) overgedaan te hebben: hetgeen denkelijk eene vrijwillige toenadering van den stichter der *Boedisten*-sekte tot het *Bramiensche* geloof aanduidt, welk geloof misschien voornamelijk bij de Malabaarsche volkplantelingen van het eiland te huis behoorde (*d*). Elders schijnt, in dezelfde berigten, de naam van *Tsjakra* of *Indra*) welke naam ook hier somtijds *Tsjakra-Deve-Indra* heet, zoo als boven vermeld is) aan *Boeda* zelven gegeven te worden (*e*).

Eindelijk moet ik hierbij voegen, dat hetzelfde onderzoek ons, in de uitlegging van *Bhadra*, als van gelijke beteekenis met *Boeda* zijnde, heeft versterkt. De tegenwoordige *kalpa* toch, tijdvak of eeuw, wordt genoemd *Maha-Bhadra-Kalpa*, „omdat dezelve „(zegt de vertaler) *vijf Boeda's* voortbrengt." *Maha* beteekent

groot:

(*a*) *Raadsjevali*, *p.* 404, 412, 418, 431; DAVY, *p.* 227, 470.
(*b*) *Raadsjev.*, *p.* 440; DAVY, *p.* 233, *not.* (*), 471, 472.
(*c*) *Raadsjev.*, *p.* 401; DAVY, *p.* 215.
(*d*) *Raadsjev.*, *p.* 420, 442, 444, onder aan, 449 enz.
(*e*) *Raadsjev.*, *p.* 385, 405, 406, 408, 424, 428, 435; DAVY, *p.* 209.

groot: dus zal *Bhadra* of een naamval, of een meervoudige vorm van *Boeda* wezen(*a*); *de groote eeuw van Boeda*, of *der Boeda's*.

Het *derde* voorgeſtelde vraagpunt is nu om te weten, of het ſtellen van den naam van *Tsjakra* op ons beeld, het werk zij van eene vermengde *Boedist-Sivisten* - ſekte? Ik heb zulks durven ontkennen.

Het is wel niet twijfelachtig, of de *Boedisten*-ſekte heeft ook op *Java* vasten voet gehad, en zelfs in eene naauwe betrekking tot de *Sivisten* geſtaan. Te *Brambanan*, bij voorbeeld, vlak bij den *Siva*-tempel, genaamd *Tsjandi-Lorro Jongrang*, beſtaat eene uitgeſtrekte reeks tempelgebouwen, genaamd *Tsjandi Sewoe*, van *Boedisten* oorſprong, en het niet min prachtige gebouw van *Borro Boedor* is daarvan, zoo het ſchijnt, geene dagreize verwijderd. Maar welke is die betrekking geweest? Hebben beide ſekten te zamen vreedzaam en in zekere vereeniging geleefd, of heeft de eene ſekte de andere verdreven en vervangen, en derzelver tempelen verwoest, of tot haren eigenen dienst ingerigt?

Het gezamenlijke vreedzaam beſtaan kan men eenigzins opmaken uit de kleinere *basreliefs* en ander beeldhouwkundig ſieraad des tempels van *Borro Boedor*. De *bouwkundige* inrigting van dit geſticht is, in het algemeen, die van eenen *Boedisten* tempel; deze beſtemming bewijzen tevens alle *beelden*. De *basreliefs* daarentegen zijn uit *Visjnoe's* en *Siva's* eerdienst genomen; gelijk uit de plaat-

(*a*) *Raadsjevali*, *p.* 388, *not.* (*x*).

plaatjes bij CRAWFURD blijkbaar is (*a*). Ook vind ik noch in de oude Javaansche legenden, noch in de overblijffelen der tempel-gebouwen zelve, zoo ver die ons bekend zijn geworden, eenige fporen van andere godsdienst-oorlogen, dan die der Mahomedanen.

Het vaste land van *Indië* levert hetzelfde geval op: namelijk, *Boedisten*-beelden in *Bramiensche* grot-tempelen en zelfs beiderlei grot-tempelen te zamen verbonden, op *Elephanta*, maar vooral te *Ellora* (*b*). Onzeker dus, waaraan mij te houden, vermits de hoogst-onvolmaakte befchrijving van deze laatfte uitgeftrekte grotten door MALET en WALES, en hunne karige afteekening der beelden, den lezer geenerlei duidelijk denkbeeld van de mogelijke beteekenis der gedenkftukken mededeelen, — en daarbij het menigvuldige gebruik van den naam van *Tsjakra* op *Ceylon* onder de *Boedisten*-geloofsbelijders bedenkende, — had ik mij, een jaar geleden, bij de duistere gisfing bepaald, dat welligt ook op onzen *Bheireva* het woord *Tsjakra* zijnen oorfprong aan *Boedisten* of *Dsjainas* te danken had.

Dan de federt uitgekomene meer oordeelkundige befchrijvingen, verrijkt met te voren onbekende afbeeldingen der grotten van *Ellora* door SYKES, zoowel als de verhandeling *over de gedenkftukken der Boedis-*

(*a*) Wij zullen hierachter, *Aanhangfel III*, eene verklaring van de moeijelijkfte derzelve beproeven.

(*b*) MALET, *Afiat. Res. VI.*; WALES en DANIELL'S, *Views of Ellora.*

disten door ERSKINE, (allen in het *IIIe.* *Deel* der *Bombay Transactions*), hebben mij in dat groote vraagpunt, niet alleen voor het vaste land, maar ook voor *Ceylon*, veel licht verschaft.

Het was reeds eenigermate vooruit te gevoelen, dat een geoefend onpartijdig kenner der Indische fabelleer, en vooral der Indische beeldende kunst, verscheiden enkele beelden anders zoude kunnen uitleggen, dan de onkundige en partijdige Bramienen gewoon zijn zulks te doen. De uitkomst heeft ook dát, en nog meer, bewezen. Niet eenige enkele stukken, maar geheele verzamelingen, geheele tempelen, waren verkeerd benoemd, waaruit eene ongeloofelijke wijfeling en verwarring ontstond in de uitlegging van elk beeld en van deszelfs *attributen*. Dan, aan de Europeaansche oordeelkunde onderworpen, zijn dezelve gebleken in volmaakte overeenstemming te staan met andere bekende afbeeldingen.

Er bestaan, wel is waar, verscheiden beelden van eenen gemengden aard, *Boedist*, en *Bramiensch*, te zamen; maar de grenzen der wederzijdsche betrekking zijn zoo naauwkeurig bekend, en zoo stipt aan te duiden, als men redelijker wijs kan verlangen. Een *Boedisten* beeld is altijd kenbaar aan zijne eenvoudigheid en zijn gebrek aan *attributen*, behalve het gekroest haar en zijne bespiegelende houding: ook zelfs dan, wanneer het door Bramiensche beelden omringd is. Somtijds dragen de beelden, die als wachters rondom het voorname *Boeda*-beeld geplaatst zijn, een *Bramiensch* kapsel: dit is veelligt het eenige, doch zeldzaam voorkomende punt van overeenkomst. De grondregel, in den aard der zaak gelegen, is door de ondervinding ook hier bevestigd: dat, welke ook de volkslegenden, en zelfs de priester-legenden

omtrent eenige godheid zijn mogen, de oordeelkundige befchouwing alleen van het beeld en van deszelfs algemeene kenteekenen ons de afftamming der godheid en derzelver eigenlijken aard leert inzien. Deze zelfde regel is het, dien wij bij de *Ceylonfche* leerftelfelen hebben aangewend tot fchifting van den *Bramienfchen Tsjakra*, en andere *Bramienfche* goden, uit het heer der *Boedisten* heiligen.

Indien wij dan op nieuw deze aanmerkingen op onzen *Bheireya* toepasfen, dan zal het, dunkt ons, niet mogelijk zijn een oogenblik te twijfelen, of het beeld is geheel en al een *Sivisten*-beeld: het was toch in eenen ontwijfelbaar *Sivisten* tempel, buiten alle *Boedisten* nabuurfchap, geplaatst: en het kan dus zelfs niet zulk eene *Sivisten* voorftelling zijn, die (zoo als foms gebeurt (*a*)) als dienaar of mindere perfoon bij een voornaam beeld van *Boeda* gefteld wordt.

Het beeld is geheel en al een *Sivisten*-beeld, zeiden wij, en wij moeten òf de kennis aan de *Boedisten*- en *Dsjaina*-beelden, zoo als wij die zoo even befchreven hebben, vooronderftellen; of den lezer verzoeken, dezelve bij MOOR na te flaan, van *plaat* 68 tot 74: de *Dsjaina*-beelden fchijnen van de *Boedisten* enkel door hare geheele naaktheid te verfchillen (*b*). Ons beeld van *Bheireya* is vol *attributen*, en alle zijn tot *Siva* behoorende. De eenige ver-

---

(*a*) MACKENZIE, *Afiat. Res. VI. p.* 436, 452. Vgl. MOOR, *p.* 230.

(*b*) Zie boven *bl.* 77, *noot* (*b*).

verre gelijkheid met de *Dsjaina's* zoude bestaan in deszelfs krullend haar, en gebrek aan bedekking; maar wij hebben aangetoond, dat beide omstandigheden geheel andere oorzaken hebben: ook is *krullend* haar niet hetzelfde als *gekroest*, en gebrek aan bedekking is geene volslagene naaktheid, vermits er althans geen gebrek is aan ligchaamlijke sieraden.

Wat deszelfs steenen naburen betreft, wij zijn in het begin dezer verhandeling breedvoerig geweest in het opsommen der *Sivisten*-beelden, welke tot denzelfden tempel moeten behoord hebben, en binnen in den tempel stond denkelijk een *lingam*. Wilde men echter eens vooronderstellen, dat de omgekeerde steen, daarin gevonden, niet tot eenen *lingam*, maar tot eene *dhagope*, of *mausoleum* van *Boeda* (*a*), zoude kunnen behoord hebben, geenerlei ander Boedisten-beeld of *attribuut*, daarbij of daaromtrent bestaande, zoude ons daartoe magtigen. Er is dan ook geene reden voor de buitendien onwaarschijnlijke gedachte, dat onze *Sivisten*-beelden, zoo menigvuldig in aantal, zoo groot, en zoo rijk bewerkt, slechts tot gezelschap van eenen *Boedisten*-heilige zouden gediend hebben.

Eindelijk zoude zich iemand nog met de gissing kunnen behelpen, dat het opschrift niet van gelijken ouderdom was, als de beelden, maar naderhand door *Boedisten*, bij eene geheele versto-

(*a*) Het gewone kenmerk van eenen *Boedisten*-tempel, waarbinnen of waarbij hetzelve geplaatst is. Het wordt gezegd, eenige kleine *reliquien* van eenen *Boedisten*-heilige te bevatten. MACKENZIE, *Asiat. Res. VI.* 450, 451; ERSKINE, *Bomb. Trans. I. p.* 201; *III.* 508; enz. Denkelijk diende de hoogste, thans ingestorte top des tempels van *Borro Boedor*, op *Java*, tot zulk een gebruik.

ſtoring van den *Siva*-dienst daarop geſteld ware, om het beeld als het ware in hunnen godenkring op te nemen. Er zijn nog twee andere beelden van *Singaſari* bij RAFFLES voorgeſteld, die met Sanskrietſche opſchriften prijken (*a*): ongelukkig zijn dezelve nog niet verklaard. Maar het is luttel waarſchijnlijk, dat zoo vele, en zoo baarblijkelijk en buitengemeen bloeddorſtige *Bramienſche* godheden, enkel door opschriften op eenige derzelve geſteld, in de zacht-aardige, bloed-ſchuwende, beſpiegelende ſekte der *Boedisten* konden ingelijfd worden. Had men dan niet veel liever alle die wreede voorſtellingen verbroken, en een of meer *Boeda*-beelden in een of ander gedeelte des tempels in de plaats geſteld? Maar neen: noch opzettelijke ſchending der *Siva*-beelden, noch in de plaats aangebragte *Boedisten* overblijfſelen, zijn er opgemerkt. *Tsjakra, Tsjakra!* is, als *Hara, Hara!* een aanroep van *Siva*, en wij durven beſluiten, dat er tot nog toe geene reden is, om dezen aanroep aan den bijtel eens *Boedisten* toe te ſchrijven.

Ten ſlotte moeten wij aanmerken, dat wij uit de taal geen bewijs hebben willen trekken. De eigenlijke en meer algemeen verſpreide heilige *Boedisten*-taal is het *Pali*, waarover wij in het *Ve Aanhangſel* meer zullen zeggen; het gebruik der Sanskrietſche taal zoude dus voor een kenteeken der *Bramienſche* ſekten kunnen genomen worden. Maar het *Pali* ſchijnt op *Java* nog niet gevonden te zijn, en wij weten nog niet, of het *Kawi* of *oud-Javaansch* daarmede eenigzins is vermaagſchapt. Aan eene

(*a*) RAFFLES, *Java II. pl. pl.* 10, *n*°. 1; *pl.* 15. *n*°. 2; *p.* 58.

eene andere zijde is ook het *Sanskrietsch*, de heilige taal der *Bramienen* somtijds in *Boedisten* opschriften gebruikt geworden (*a*): zoodat hetzelve, in ons geval, niets voor, noch tegen de *Bramiensche* afkomst kan bewijzen.

De *Javaansche* legenden hebben het oorspronkelijke karakter van *Tsjakra*, zoo wel als van *Kala*, bewaard, maar meest in die gevallen, wanneer *Tsjakra* als een bijnaam van *Indra*, of van den *Indischen* regent der planeet *Venus*, en dergelijken, voorkomt De geboorte van *Kala*, van *Kali-Doerga*, van *Maha-Pralaya* en van *Tsjakra*, alle afzonderlijke personen (gelijk soms ook bij de *Indiërs*), wordt verhaald in de *Kanda*, eene der godsdienstige legenden in de *Javaansche* taal (*b*). *Tsjakra* is aldaar broeder van *Indra*, en beiden zijn zoonen van *Nareda*, eenen ouden sterrekundige (*c*), even gelijk *Tsjakra* bij de *Indiërs* zoon is van eenen sterrekundige *Bhrigoe* (*d*). Maar soms schijnt ook *Sakra* een en dezelfde persoon te zijn met zijnen vader *Nareda*, den raadgever en boodschapper der goden: welken post *Nareda* ook in

(*a*) Eene *inscriptie* te *Boeda Gaya* (*As. Res. I. p.* 286); eene andere, gevonden bij *Benares* (*ald. V. p.* 131); twee andere korte, te *Ellora* (*ald. p.* 138. *n. II*, *VI*).

(*b*) RAFFLES, *I. p.* 375 enz.

(*c*) MOOR, *p.* 91, 94 enz., 204 enz.

(*d*) Zie boven, *bl.* 116.

in den hemel van het *Indische* vasteland bekleedt (*a*). De regenten der planeten zelve vind ik bij de *Javanen* wel niet bekend; maar *Soekra* is aldaar, evenzeer als elders, de god van den *Vrijdag* (*b*), en wordt, om zijne afkomst van het vasteland, zelfs ook in andere beteekenissen van het woord *Soekra*, of *Tsjakra*, niet te verloochenen, bij zijne geboorte beschreven als *kort* en *sterk* (*c*). Immers wordt insgelijks zekere fabelachtige koning *Saka* in Indië, één der hoofden van den stam der *Saka's*, gezegd *sterk en schoon* ter wereld gekomen te zijn (*d*). Beide beschrijvingen zijn denkelijk eenvoudig ontstaan uit den bijnaam *Saka*, of *Tsjakra*, — *magtige*.

§ 8.

Onderzoek naar den aard van den voormaligen Siva-*dienst op Java.*

Bij het beschouwen van alle teekenen van vernieling, waarmede *Bheireva*, en nog meer in zijne soort *Ganesa*, rijkelijk zijn uitgedoscht, doet zich natuurlijk de vraag op, of ook deze beelden ooit door *menschen-offeren* zouden gediend zijn geweest. Deze vraag

(*a*) Zie RAFFL. *I. p.* 376, uit de *Kanda*, en *p.* 384 enz., uit de *Wiwaha*. — Over *Nareda*, MOOR *p.* 267 *not.* (*).

(*b*) RAFFL. *I. p.* 475, CRAWF. *Archip. I. p.* 292.

(*c*) In de *Kanda*, bij RAFFL. *I. p.* 376.

(*d*) WILFORD, *As. Res. XI. p.* 62.

vraag zal in het bijzonder die onzer landslieden, welke in *Java* belang stellen, eenigzins ter harte gaan.

Hoe gaarne ik ook tot het antwoord *neen* zal komen, indien zulks bewijsbaar is, geloof ik echter onpartijdig genoeg te zijn, om ook het tegenovergestelde, indien mij zulks waarschijnlijker voorkwam, aan te nemen. Maar vooruit moet gezegd worden, dat men den lezer weinig anders dan gissingen kan aanbieden.

Op het vasteland zelf is die wreedheid, voor zoo ver dezelve grond had in de godsdienstige wetten, zoo veel mogelijk afgeschaft. Het schijnt niet te wezen, dan in kleine rooverstaten, die niet ligt ten onder te brengen zijn, dat dezelve nog bestaat. Heeft men echter aan de eene zijde een nog jong voorbeeld van opoffering van een vrijwillig menschen-offer, aan de andere zijde ziet men, dat de *Peisjwa* van *Poena* de niet vrijwillige offeren strengelijk uitroeide (*a*).

Maar gelijk in *Indie* de teekenen van vernieling, die zulken godsdienstigen mooid schijnen aan te duiden, eigenlijk niet anders zijn dan zinnebeelden des *alvernielenden tijds*, en gelijk het zelfs mogelijk is, dat menig beeld, met menschen-schedelen voorzien, nooit anders dan met dierenbloed besprenkeld is geweest, zoo passen wij deze aanmerking ook bijzonder op *Java* toe. Dit is zoo veel te meer waar, omdat deze eilanders niet ligt eenige be-lang-

(*a*) Zie boven *bl.* 44, 45: met de plaatsen van POLIER, in *noot* (*b*) aangehaald.

langrijke volksgewoonte bij enkele nabootſing van hunne naaste buren kunnen overnemen, daar zij geene naaste buren hebben. Nieuwe zeden ſchijnen bij hen niet anders wortel te kunnen vatten, dan wanneer dezelve door vreemde aankomelingen worden medegebragt en gevestigd.

De menigvuldigheid der teekenen van vernieling, aan onzen *Bheireva* en *Ganeſa* te beſpeuren, behoeven dan niet anders te zijn dan zinnebeelden. Een ruw *basrelief* van den tempel van *Soekoe*, dat een menſchen-offer ter eere van *Kali* voorſtelt (*a*), is, gelijk wij in *Aanhangſel III.* zullen toonen, een onderwerp uit het heldendicht, den *Ramayana.* In alle door ons geraadpleegde Javaänſche geſchriften, en berigten over dat eiland, met name die in het *Bataviaasch Genootſchap* en bij RAFFLES en CRAWFURD zijn uitgegeven, vinden wij geen ſpoor van het vorige beſtaan der opzettelijke menſchen-offeren. Eene enkele overlevering, wel is waar, van de bewoneren van het romaneske *Tingerſche* gebergte, in de nabijheid van *Malang*, welke de eenige overgeblevene belijders zijn van den Indiſchen godsdienst, brengt mede, dat de ſtichter van hunnen ſtam een zijner kinderen, volgens gedane gelofte, in den vuurkolk van den berg *Dasſar* hebbe geworpen. Doch, toen het Nederlandſche bewind, in den jare 1785, op een (denkelijk verkeerd opgevat) berigt: „dat er *nog onlangs* bij „dat volk een mensch zoude opgeofferd geworden zijn;" naar de zaak

(*a*) RAFFLES, *II. pl.* 12, n°. 1.

zaak opzettelijk onderzoek heeft laten doen, bevond men, dat die omstandigheid niet alleen onwaar was, maar dat de inwoneren zich boven alle overige *Javanen* in opregtheid van inborst, zuiverheid van zeden, en zachtheid en regtvaardigheid van hun aartsvaderlijk bestuur, ten voordeeligste onderscheidden: en dit komt overeen met de beschrijving, welke RAFFLES, als ooggetuige, van dezen volksstam heeft medegedeeld (*a*). Het schijnt dus, dat gemelde overlevering meer aan te merken zij als een gering overblijfsel der wreede fabelen van de *Sivisten*-sekte, dan als een spoor van de mogelijkheid of waarschijnlijkheid van zulk eene gebeurtenis in het gebied der ware geschiedenis. Had het wreede bijgeloof en de dwingelandij der menschen-offeren bij de Javaansche *Bramienen* bestaan, dit zoude denkelijk, in het karakter van die afgezonderde bergbewoneren, diepere en meer in het oog loopende groeven hebben nagelaten.

Bij gissingen moetende blijven, kunnen wij er nog deze bijvoegen, dat het Javaansche karakter te zacht (*b*), en te beschaafd schijnt te zijn, om ligt een dergelijk wreed gebruik overgenomen te hebben. Ook heden, Mahomedanen zijnde, hebben zij, in het volgen der gebruiken van hunne nieuwe sekte de ui-

---

(*a*) A. V. RYCK, *Berigt wegens de opgezetenen van den berg Brama: Batav. Genootſ. VII. D.*; RAFFL., *Java I. p.* 329.

(*b*) RAFFLES, *I. p.* 249; CRAWFURD, *I. p.* 51.

uiterften vermeden: zij fchijnen flechts halve Mahomedanen te wezen (*a*).

Nader onderzoek naar volksverhalen en naar de mondelinge gefchiedenis, om mij zoo uit te drukken, zoude echter meer licht over dit vraagpunt kunnen verfpreiden: en eene nadere kennis met het naastgelegene eiland *Bali*, dat grootendeels met *Javaanfche* vlugtelingen, door den Mahomedaanfchen godsdienst verdreven, bevolkt is, en dat den *Indifchen* godsdienst heeft behouden, zoude even belangrijke uitkomften kunnen opleveren.

(*a*) Crawfurd, *II. p.* 261.

TWEE-

TWEEDE AFDEELING.

AANMERKINGEN OMTRENT DEN OUDERDOM EN DE KUNSTWAARDE DER BEELDEN.

§ 1.

Ouderdom.

Eene groote behoefte voor de kennis der geheele *Javaansche* oudheid, en voor de daarvan afhangende uitlegging van enkele ſtukken, zal eerlang vervuld worden. De buitengemeene vriendelijkheid van den hoogleeraar REINWARDT heeft den ſchrijver reeds in ſtaat gesteld, om met eigen oogen te zien wat er gedaan is, en wat (dit belooft de heer REINWARDT) ter algemeene kennis zal gebragt worden. Vele en uitvoerige teekeningen van *Brambanan*, *Boro-Boedor*, en andere tempel-gebouwen, zijn in deszelfs handen: en zoo lang deze niet verſchenen zijn, zoo lang het *dertiende* deel der *Aſiatick Reſearches*, waarin CRAWFURD eene beſchrijving van *Brambanan* heeft geplaatst, niet tot ons zal zijn gekomen, en zelfs zoo lang er geene grondteekeningen der gebouwen van *Singha-Sari* en van het geheele *Malangſche* en omſtreken zullen vervaardigd en uitgegeven wezen;

zen; zoo lang zal alle uitvorſching van den verſchillenden ouderdom, en daarmede zamenhangenden kunstſtijl der gedenkſtukken, met de middelen die wij thans hebben, een hoogst onvolledige arbeid wezen.

Eenige losſe aanmerkingen echter zullen veelligt niet onaangenaam zijn.

In het algemeen is het vrij uitgemaakt dat deze oudheden, als behoorende tot eenen uitgebreiden aanleg, niet jonger kunnen zijn dan het tijdſtip der verdrijving van het *Indiſche* geloof uit *Java*, welke plaats heeft gehad met de verwoesting van *Madjapyt* in het jaar 1400 der *Javaanſche* tijdrekening (die 78 jaren bij de onze ten achteren is). Het is verder aangenomen, dat alle berigten omtrent Indiſche volkplantingen, in de *vier* of *vijf eerſte* eeuwen van die tijdrekening, te fabelachtig zijn, om daaraan zekerheid te hechten, ſchoon een nader onderzoek altijd aan te raden zal wezen. De *Javaanſche* overlevering maakt eerst melding van werklieden in ijzer (eenen bijzonder geëerden ſtand, en allernoodzakelijkst voor den bouwmeester van ſteenen tempelen, en voor den beeldhouwer in ſteen) in de *elfde* eeuw (*a*). De ruw bewerkte *Sivisten*-tempelen van *Soekoe*, op den berg *Lawoe*, dragen den *datum* van 1361, en 1362 (*b*). Maar omtrent de tijdsbepaling van de fraaijere tempelen is de meening van RAFFLES zeer verſchillend van die

(*a*) RAFFL. *I*. *p*. 172.

(*b*) RAFFL. *I*. *p*. 50, 59, 62.

die van CRAWFURD (*a*). De eerstgenoemde denkt, dat de bouwing der groote *Javaansche* tempelen tusschen de *zesde* en *negende Javaansche* eeuw moet vallen, als zijnde dit, vooreerst, volgens hunne geschiedverhalen, het tijdsbestek van den grootsten bloei dier *Javaansche* rijken, en, ten andere, omdat, zoo hij meent, verscheidene *inscriptiën* een zoo oud jaartal bevatten. CRAWFURD daarentegen, de groote oudheid dier *inscriptiën* in twijfel trekkende, stelt den bloei dier rijken veel later; en plaatst dan ook, in overeenstemming met de Javaansche berigten over dit onderwerp, de bouwing der verschillende groote tempelen in de 12e en 13e *Javaansche* eeuwen, zoodat hij slechts een kort tijdvak van 26, of ten uiterste 72 jaren noemt, als het eenige, waarin men die groote ondernemingen met eenige zekerheid kan stellen. (*b*).

Voorzigtigheid in het oordeel is zeker het beste middel, om tot de kennis der waarheid te komen; doch wij zouden denken, dat CRAW-

(*a*) RAFFLES, *II. p.* 62, 63; CRAWF. *II. p.* 218, enz.

(*b*) CRAWF., *als boven*, vgl. met *p.* 214, 215. Aldus stelt CRAWFURD ook het leven van den beroemden *Panji* veel later dan andere geschiedschrijvers: *p.* 214, 300, 433: vgl. met RAFFL., *II. p.* 88. Maar eene groote zwarigheid hiertegen is deze, dat de *datum* zich niet bevindt op het *opschrift* zelf, waarop hij zich beroept, maar op een nevenstaand gebouw: zoo dat de juistheid der gevolgtrekking geheel en al van de naauwkeurigheid des reizigers afhangt, zonder dat de lezer die kan beoordeelen.

CRAWFURD, om veilig te gaan, zijnen weg te zeer beperkt heeft, en gevaar loopt in andere zwarigheden te vervallen. De werklieden in ijzer kunnen aanwezig geweest zijn, eer van hen bepaalde melding wordt gemaakt, en dit is zelfs hoogstwaarſchijnlijk. Wat de *inſcriptiën* van RAFFLES betreft, om nu niet eens te zeggen, dat de goede uitlegging derzelve welligt eenmaal nader kan bewezen worden, en dat de *datums* der onderſcheidene *Javaanſche* geſchrevene jaarboeken, waaraan CRAWFURD nog al veel geloof hecht, ten opzigte van den oorſprong der groote gebouwen merkelijk verſchillen (*a*); zoo moeten wij aanmerken, dat het zeer onwaarſchijnlijk is, en tegen de ondervinding van andere gevallen ſtrijdt, dat men opſchriften zoude bezitten van het oudſte tijdvak der verſchillende rijken van *Java*, of zelfs van derzelver hoogſten bloei. Hoe meer een ſtaat zijn verval nadert, hoe woordenrijker de regering gewoonlijk wordt: en er is veel te weinig opzettelijk doorzocht en doorſnuffeld, om nu reeds, uit de opſchriften in *masſa*, eenig bewijs te halen. Hoe kort, buiten dat, is het tijdvak, waaraan CRAWFURD alle deze ontzettende aanlagen toeſchrijft! De grootſte tempelgroep te *Brambanan*, *Tsjandie Sewoe* genoemd, beſtond uit 296 gebouwtjes, elk omtrent 12 voeten in het vierkant, en omtrent 9' v. hoog. Derzelver muren van 2½ voeten dik, alle van ten uiterſte net behouwene ſteenen, zouden dus te zamen bijna 128000 vierkante voeten lengte beſlaan: de da-

---

(*a*) Zie RAFFLES, *II. p.* 232; en CRAWFURD, *II. p.* 482, enz.

daken en de portalen van alle ongerekend, en het hoofdgebouw daargelaten (*a*). Aan den Dom van *Keulen* is twee en ééne halve eeuw gebouwd, en nog is niet de helft van het gebouw voleindigd. Deze zoude, volgens eene ruwe berekening, in zijne vier muren zonder de torens 145000 vierkante voeten muur in lengte vereifchen (de dikte der muren thans onbepaald blijvende). Men kan dus ten ruwfte ftellen, dat er flechts 72500 voeten is afgebouwd (*b*). Wij ontveinzen geenszins, dat die bouw te Keulen dikwijls heeft ftil geftaan; maar het tijdsbeftek is ook meer dan drie malen langer, en het gedane werk is weinig meer dan de helft. Men bedenke hierbij nu, dat er ten minfte drie zulke groote aanlagen op Java beftaan: namelijk, behalve deze, die van *Boro Boedor* en die van *Goenong Praauw*, welke laatfte uit bijna *vierhonderd* tempeltjes is zamengefteld. Kan men dan met waarfchijnlijkheid ftellen, dat dit alles binnen *zeventig* jaren zijn beflag gekregen hebbe, al wilde men zelfs tot de niet natuurlijke onderftelling zijne toevlucht nemen, dat drie zulke onderneminingen,

(*a*) 4 zijden × 12 × 9 × 296 = 127872 v.

(*b*) 277 v. elke lange zijde; ftel 277 voor de twee korte zijden, en 138 voor het uitfpringen der tranfen: te zamen 969 v. × 150 v. hoogte = 145350. Zie MÖLLER, *Original Zeichnung des Domes zu Koeln*, 4°. *f.* 5. De onnaauwkeurigheden, die wij in de beide berekeningen hebben gelaten, zullen tegen elkander opwegen.

gen onder drie verſchillende vorſten, omtrent te gelijker tijd begonnen en volbragt zijn geworden?

Wij zouden dus, in het algemeen, voor hoogeren ouderdom der Javaanſche groote tempelen pleiten, dan CRAWFURD hun wil toeſtaan.

Zelfs de bloei van den ſtaat van *Singha-Sari* wordt in alle de zeer verſchillende *Javaanſche*, door RAFFLES medegedeelde kronijken, terſtond na het oudſte geſchiedkundige rijk van *Medang-Kamoelang* en vóór den bloei der rijken van *Jang'gala*, *Pajajaran* en *Madjapyt* gerangſchikt (*a*). Gemelde ſtaat behoort dus, vergelijkenderwijze, onder de oudſte. Maar indien men bijzonder naar onze beelden vraagt, dan kunnen wij ons zelven, of anderen niet ontveinzen, dat wij deze eer in een laat, dan in een vroeg tijdbeſtek van dien ouden ſtaat, eene plaats zouden geven. Gelijk wij toch reeds te voren (*bl.* 100) hebben aangemerkt, ſchijnt het koſtuum van *Ganeſa* dit beeld ten uiterſte in de twee laatſte eeuwen voor de verwoesting van *Madjapyt* te plaatſen.

De edele ſteenen op de armbanden enz. van *Ganeſa* hebben den vorm van hartjes. Dit is het geval niet met die van het groote driehoofdige beeld van *Elephante*, het eenige, dat wij naauwkeurig genoeg kennen, om er over te oordeelen. De vorm van

(*a*) RAFFL., *II. p.* 80 *en verv.* Ons is in de gedachte gekomen, of de naam van *Singha-Sari* ook vermaagſchapt is met *Singha-Sana* of *Singha-Sena*, *vorſtelijke troon* (LANGLÈS, *II. p.* 50.) ook *zetel eens Indiſchen Opperpriesters*, of *Goeroe* (DUBOIS, *p.* 66). Veelligt kan deze aanmerking van nut wezen tot verder onderzoek.

van *hartjes*, vooral met de punt naar boven ſtaande, ſchijnt vele overeenkomst te hebben met de geliefde verſierſelen der Arabiſche bouwkunde, de *arabesken*, althans met dezulke, welke eenigermate tot de *ogief*-lijn naderen (*a*). Ook dit zoude niet voor hoogen ouderdom pleiten. En gelijk deze gedenkteekenen van ſteen, zoo moeten ook in die 13^e^ en 14^e^ eeuw vele der thans nog gebruikelijke Javaanſche volksgedichten ontſtaan zijn (*b*).

Een dadelijk en wel ingerigt onderzoek op *Java* zelf zoude ons echter veel verder brengen. Wij ſtellen de volgende vraagpunten voor:

1. Zijn niet de tempelgebouwen op *Goenong Praauw* een aanleg der *Boedisten*?

2. Zijn dus niet alle groote aanlagen, en die het best bewaard zijn, die van *Boro Boedor*, die te *Brambanan* (namelijk *Tsjandi Sewoe*), en die op *Goenong Praauw*, van de *Boedisten*?

3. Is de ſtijl van het beeldhouwwerk van *Tsjandi-Lorro-Jongrang*, zijnde de andere tempelreeks te *Brambanan*, welke tot de *Sivisten*-ſekte behoort, overeenkomſtig met dien van *Singha-Sari*, welke ook van de *Sivisten* is?

4. Zijn beide laatstgenoemde *Sivisten*-gebouwen, of een derzelve, merkelijk verſchillend in ſtijl van de *Boedisten*-tempelen, in *vraag* 1 en 2 opgenoemd? en ſlechter of beter? Ik gis: *ſlechter*.

5.

(*a*) *Ogive*: de puntige boog der zoogenaamde *Gothiſche* bouwkunst.

(*b*) RAFFLES, *I*. *p*. 393.

5. Zijn beide gebouwen, of een derzelve, beter in stijl dan de *Sivisten*-tempel te *Soekoe*, die van 1361 is? Ik gis: *beter*.

Wat den ouderdom van het opschrift van *Tsjakra-Tsjakra* betreft: RAFFLES heeft twee voorbeelden bijgebragt van *Sanskrietsche* opschriften, welke aan den geleerden WILKINS vertoond zijnde, hem voorkwamen, het eene gelijk te zijn aan het soort van letteren, dat denkelijk voor 8 of 9 eeuwen op het vasteland in gebruik was (*a*), het andere van eene een weinig jongere schrijfwijs te wegen (*b*). Nu wil het toeval, dat eene der letteren van ons opschrift in het eerstgemelde, bij RAFFLES afgebeelde, opschrift te herkennen is. Het zij dus geoorloofd, met weinige woorden eene vergelijking te maken.

Wij vertoonen op *plaat III*. het opschrift van ons beeld (onder *n*°. 1). Uit de daaronder staande vertaling, en overbrenging in gewone *Sanskrietsche* letteren (*n*°. 2 en 3) ziet men, dat elke lettergreep uit ééne figuur bestaat. Wij hebben reeds gezegd, dat in het *Sanskrietsch*, alle medeklinkers, wanneer er geen andere klinker bijstaat, met eene korte *a* worden uitgesproken. De eerste en derde figuur zijn dus de enkele medeklinkers (*tsjă*); de tweede en vierde zijn dubbele, (*kră*) te zamengesteld uit eene *kă* (N°. 5.) en eene *r*, *retsja*. De letters en deze weinige verklaring geven wij volgens de *Sanskrietsche* spraakkunst van WILKINS, welke in groote achting staat.

Wan-

(*a*) RAFFLES, *I. p.* 368. *pl.* 23; *II. p.* 57.

(*b*) RAFFLES. *II. p.* 58, *l.* 4: waarschijnlijk met betrekking tot *II. D. pl.* 10. *n*°. 1, en *pl.* 15 *n*°. 5.

Wanneer men nu hierbij neemt het opschrift van *Brambanan*, door RAFFLES afgeteekend, dan vindt men, dat deszelfs *achtste* letter (bij ons *n*°. 4 op diezelfde *plaat*) insgelijks uitgelegd wordt als eene *kă* (ons *n*°. 5). Er staat, wel is waar, nog eene loodregte streep achter; doch, zoo wij ons niet vergissen, dient deze slechts om de *a* lang te doen uitspreken, *ā* (*a*): deze streep zal er dus veilig afgerekend kunnen worden. Maar nu is deze *kă* van *Brambanan* aan de onze van *Singhă-Sari* geheel ongelijk.

Wij durven niet zeggen, of de eerste letter van het eerste der andere opschriften bij RAFFLES (*b*) dezelfde letter *kă* of eenige andere voorstelt. Zoo ja, dan zoude deze vorm eene derde soort zijn, van die van *Brambanan* en van de onze verschillend.

Maar een verder onderzoek naar de vraag, welke van die twee of drie vormen de oudste zij, kan niet dan van ervarene beoefenaars der bij ons nog zoo vreemde *Sanskrietsche* taal verwacht of gevorderd worden (*c*).

Ik maak echter zwarigheid om van dit onderwerp af te stappen, zonder eene aanmerking mede te deelen, welke de goede trouw mij

(*a*) WILKINS, *Sanskr. Gramm. p.* 4.

(*b*) RAFFLES, *II. pl.* 10. *n*°. 1.

(*c*) Het behoeft naauwelijks herinnerd te worden, dat men geene overeenkomst van deze *Sanskrietsche* letteren met het schrift van de oude Javaansche taal (*Kawi*) noch met dat der oude taal van *Aya* en *Siam* (*Pali*) behoeft te zoeken. Een blik op *plaat* 24 in het *I. deel* van RAFFLES *p.* 370 zal daarvan overtuigen.

mij verbiedt te verzwijgen: dat bij mij, na het gesprek met den heer WILKINS, de gedachte ontstaan is, of de eerste en derde letter van ons opschrift ook eene *va* of *wa* konde zijn (zie op de plaat *n*°. 6 en 7) en dus het geheel te lezen zoude wezen *vakra-vakra* of *wakra-wakra*. Ik heb echter begrepen, aan de lezing van dien beroemden geleerde en meest ervarenen uitlegger van *Sanskrietsche* opschriften, die, benevens W. JONES en COLEBROOKE, de grondvester der studie van het *Sanskrietsch* mag genoemd worden, vol vertrouwen te mogen hechten. Die aangenomene lezing heeft intusschen uitwijdingen noodzakelijk gemaakt omtrent de vraag, of de inhoud van het opschrift met de *Boedisten*-sekte in eenig verband konde staan: eene vraag, die ik ontkennend heb beantwoord. Maar al moest die lezing vervallen, ik zoude mij den arbeid, die welligt anderen aanleiding kan geven tot geschiedkundige nasporingen, in het minste niet beklagen.

§ 2.

Kunstwaarde.

Wij beginnen met voor vrij zeker aan te nemen, dat onze drie voorwerpen gebeeldhouwd, en geenszins, zoo als somtijds voorgedragen is, gegoten zijn geworden. Reeds de heer CORNELIUS heeft, in zijne onuitgegevene *Memorie over de oudheden van Brambanan*, (*a*) zich tegen dit, op *Java* geopperde denkbeeld, moe-

(*a*) *Bl.* 12. Dit is het HS., *Brambanan* betreffende, door ons boven, (*bl.* 11.) bedoeld.

moeten verklaren, met bijvoeging van de aanmerking, dat de ſteen van de naastbij gelegene vuurbergen gehaald ſchijnt te wezen. De ſteen van alle de *Javaanſche* beelden in het muſeum te Leyden wordt door den hoogleeraar REINWARDT voor de op *Java* meest algemeene rots-ſoort erkend, welke voornamelijk uit *veldſpaat*, *hoornblende*, *magnetisch ijzer* enz. in verſchillende graden van menging, is zamengeſteld: naar den aard van welken ſteen die onvermoeide reiziger op *Java* een bijzonder onderzoek heeft gedaan, welk welhaast ter openbare kennis zal gebragt worden. CRAWFURD houdt den ſteen der *Javaanſche* oudheden in het algemeen voor *bazaltiek* (*a*). Maar het is eene overal verbreide neiging van den menſchelijken geest, om aan zulk een ſchijnbaar gemakkelijker middel de voortbrengſelen van verhevener kunst of van geduldsoefening toe te ſchrijven, tot welke de toeſchouwer zich zelven te zwak gevoelt. Zoo heeft men, in verſchillende tijden, de kolommen, obelisken en beelden der oudheid in graniet of marmer, te *Genève* (*b*) en te *Algiers* (*c*), de

(*a*) CRAWFURD, *Ind. Arch. II. p.* 208.

(*b*) Zie de *Scaligerana*. Het voornaamſte over dit onderwerp vindt men in eene noot van WINCKELMANN op zijne *Geſchiedenis der kunst*, en van FEA aldaar (*Oeuvr. de* WINCK. *ed. de* JANSEN, *I. p.* 166), welke laatſte noot in de nieuwe Dresdenſche uitgaaf (*III. Th. ſ.* 356) niet had behooren achter te blijven. Men leze ook vooral MONTF., *Ant. Suppl. V. p.* 17.

(*c*) Memorie van den heer HUMBERT. Zie *Aanhangſel N°. VI.*

de edele gesteenten der *Indiërs* door Griekfche of Romeinfche kunstenaars bewerkt (*a*), en zelfs het steenen beeldwerk der *Nürnbergers* in de hoofdkerk te *Frankfort* (*b*), gehouden voor voortbrengfelen meer van den oven, dan van den beitel, meer van de doode werkkrachten der natuur, dan van het bedaarde overleg, de warme verbeelding, en het taaije geduld des kunstenaars. Wij voegen hierachter eene korte memorie van den majoor (thans luitenant-kolonel) HUMBERT, omtrent eene dergelijke opgevatte meening der *Barbaresken*: een volk, welk ten minste zich in de ziel eens kunstenaars niet ligt zal kunnen verplaatfen.

De

(*a*) VON VELTHEIM, *Ueber den Sardonyx*, aangehaald bij MILLIN, *Etude des pierres gravées*, p. 30; E. D. CLARKE, *Travels T. III*, p. 12, en verv. (der uitg. in 8°.). Met eenige edele steenen heeft foms eene behandeling plaats, die den natuurkundigen niet onbekend is, doch welke niet tot fmelting toe komt. In de *Bombay Transactions* (*I. p.* 289) vindt men, bij voorbeeld, een berigt over het veranderen van de kleuren der *Karneolen* in Indië, door middel van vuur.

(*b*) Dit is mij, in den jare 1822 te Frankfort verzekerd door D. BÖHMER, eenen der stads Bibliothekarisfen, en zeer geoefenden kenner van de kunst der middeleeuwen. In het uitmuntende *Tafchenbuch von Nürnberg*, *II. D.* 1822 (8°.) *f.* 147, vindt men, dat ADAM KRAFT, een Nürnberger in de 16 eeuw, fommige beelden van steenachtige *compofitie* vervaardigde, en van daar in oude legenden gezegd werd, de kunst te bezitten om steenen zacht en weder hard te maken. Wij willen dus, indien deze geheele opgave waar zij, niet alle overleveringen omtrent beeldwerk van *compofitie* verfmaden; maar enkele ware voorbeelden hebben gewis tot menige fabel aanleiding gegeven.

De meeste *Indische* beeldwerken verraden ongenoegzame ontleedkundige kennis, eene omstandigheid, welke door sommigen aan het menigvuldige baden en zalven, welk de omtrekken des ligchaams verwijfd maakt (*a*), door anderen aan het oneindige aantal *symbolen* wordt toegeschreven, welker gebruik den kunstenaar afhoudt van zich tot eenen hoogeren kring van gedachten te verheffen (*b*). Hoe dit ook zij, de schrijver van deze verhandeling heeft ongeloofelijk meer achting voor de *Indische* kunst begonnen te voelen, sedert hij het uitmuntende beeldje van de zoogenaamde *Poetri Dedes* heeft leeren kennen, welk tegen geene verhoudingen zondigt, in den algemeenen aanleg en houding ongemeen bevallig is, en in werktuigelijke behandeling eene stoutheid verraadt, waarmede een *Europeaansch* kunstenaar naauwelijks zoude te werk gaan. Inderdaad ook, indien er geleerden en reizigers zijn, die op de *Indische* kunstwerken laag vallen, andere verheffen ten hoogste hetgeen zij gezien hebben (*c*), en wij kunnen

(*a*) Zie MOOR, *p.* 248, 420.

(*b*) ERSKINE, *Bomb. Trans. I. p.* 245.

(*c*) Zie zeer verschillende oordeelvellingen bij BÖTTIGER, *Andeut. zu* 24. *Vorles. üb. Archaeol. p.* 4; BECK, *Grundr. der Archaeol. p.* 29; welke met HERDER en PAULL. A S. BARTHOL. de Indische kunstwerken verachten, omdat zij denkelijk niet anders, dan kleine metalen of houten beeldjes en teekeningen op papier, gezien hebben. Verder W. JONES, *Asiat. Res. I. p.* 427; SONNERAT, *I. p.* 177; MAURICE, *Indian Antiq. VII*, 260, 268; en LANGLÈS, *II. p.* 122, 169.

nen het geprezene of gelaakte uit kleine teekeningen niet beoordeelen. Indien men voor *Aegyptische* blokken steen in de oudheidkundige verzamelingen wel en te regt eene plaats inruimt, moet men de *Indische* wezenlijke kunstwerken niet onbekend en zonder onderzoek laten liggen.

Het kan nog van eenig belang zijn voor de geheele *Javaansche* geschiedenis en kunst, uit te vorschen, tot welken menschen-stam de levensgrootte schedelen behooren, welke aan de beelden van *Bheireva* en *Ganesa* zoo menigvuldig te bespeuren zijn. Wij wenschen, dat de leden van de Eerste klasse des Instituuts, en andere geleerde natuur-onderzoekers zich daarmede mogen bezig houden.

Het gebrek aan ontleedkundig juiste omtrekken, en de slapheid en rondheid van het niet gespierde vleesch, zijn aan onze stukken zeer zigtbaar, vooral aan de handen en voeten: echter, zoo zoude het den schrijver dunken, niet veel meer in het oog loopend, dan aan vele *Boedisten-* of *Dsjaina*-beelden in het Oost-Indische Museum te *Londen*. De zitting van *Bheireva* heeft wel iets natuurlijks, indien men dezelve, gelijk wij gedaan hebben, aan dronkenschap toeschrijft: anders niet. De kleine afgehouwene menschenhoofden bij denzelven, het olifantshoofd van *Ganesa* en deszelfs *lotus*-plant zijn zeer wel en meer natuurlijk bewerkt. Maar in alle de gedeelten der beelden verdienen de werktuigelijke naauwkeurigheid en het geduld des kunstenaars velen lof: men zie slechts de kleederen en sieraden van den *Ganesa*.

De beelden, welke in *Banjoe Wangi*, den meest Oostelijken uithoek van *Java*, en die welke op *Bali* gevonden worden, zijn, vol-

volgens het getuigenis van CRAWFURD, en van den heer REINWARDT, ten uiterste ruw: daarom is het, dat CRAWFURD dezelve aan eenen ouderen godsdienst toeschrijft (*a*). Maar, terwijl wij naar de nadere bewijzen van dat gevoelen wachten, kennen wij het mondelinge getuigenis van den heer REINWARDT, die dezelve vergelijkt bij een der beelden van eenen, gewis *Indischen*, tempel-wachter, uit het *Malangsche*, welk beeld zich thans in het museum te *Leyden* bevindt: en onder dat oogpunt kan de schrijver van deze verhandeling niet anders, dan het gemelde oordeel over de ruwheid beämen. Hij moet er zelfs bijvoegen, dat zulke voorwerpen naauwelijks tot de beeldende kunsten behooren, vermits derzelver bewerking den natuurlijken vorm van den groven steenklomp slechts weinig heeft gefatsoeneerd. Van wat beter allooi, schoon nog altijd slecht, is het *basrelief* in het Leijdsche museum, welk eenen strijd met *Raaksjasa* voorstelt, en denkelijk van *Jagoe* bij *Malang* (*b*) afkomstig is. Aan den grooten *Brama*, denkelijk van *Singa-Sari*, thans in dezelfde verzameling, is gebrek aan ontleedkunde zeer in het oog loopende: de handen zijn geheel misteekend, het haar is slecht, maar de gezigten zijn redelijk wel. Naast aan dit beeld, in eene opklimmende rei, doch ver beneden de *Poetri Dedes*, zoude men de drie beelden kunnen doen volgen, waarover wij handelen. Dezelve zullen, schoon van wat harderen steen en dus min-

(*a*) *Ind. Archip. II. p.* 211.

(*b*) RAFFL. *II. p.* 45.

minder beschadigd, vrij wel overeenkomen met den stijl van meest alle kleinere *Javaansche* beelden, welke zich te *Leyden* bevinden, en van welke wij eenige op *plaat VII* en *VIII* hebben medegedeeld.

Deze aanmerkingen nu tot een geheel brengende, besluiten wij met te zeggen, dat de beelden gewis niet van het laagste en slechtste tijdvak der *Javaansche* kunst zijn; ook dat er wel op *Java* veel beter beeldwerk te vinden is; maar dat het, voor het tegenwoordige, nog volstrekt niet te gissen valt, of deze beelden ons al of niet de kunst voorstellen op die hoogte, welke dezelve bereikt had in het meest bloeijende tijdperk van den staat van *Singa-Sari*.

AAN-

AANHANGSEL

N°. I.

Javaansche beeldwerken of legenden, welke van de Indische godenleer schijnen af te wijken.

Om te onderzoeken, of er op *Java* beeldwerk bestaat, dat niet *Indisch* is, dienen wij eerst een overzigt te nemen van den *Javaanschen* geschrevenen fabelkring. Onze leidslieden zullen zijn Dr. LEYDEN in zijne verhandeling *over de Indo-Chinesche talen* (*a*), RAFFLES en CRAWFURD.

Van het bestaan der *Veda's* wordt, zoo ver ik zie, noch op *Java*, noch bij andere volkeren van den *Indischen* stam, buiten eigenlijk *Indie* levende, eenige melding gemaakt. Ook geloof ik niet, dat er bij alle deze volkeren andere geschriften voorhanden zijn, dan in de oudere of nieuwere plaatselijke talen en tongvallen: en dus geene *Sanskrietsche Poerana's*. Maar deze *Poerana's* worden op *Java* vervangen door andere legenden, hetzij in het *Kawi*, of oude geletterde *Javaansch*, hetzij vertaald in den hedendaagschen tongval: beiden in maat of ongebonden taal. Elke van deze ge-schie-

(*a*) *As. Res. Vol. X: over Java, p.* 178.

schiedenissen begint met eene soort van *cosmogonie* of ten minste *theogonie*, volgens de *Javaansche* begrippen; en gaat, bij wijze van aaneengeschakeld verhaal, over tot de opvolgers der goden, de eerste koningen van het eene of andere der *Javaansche* rijken: want *Java* is nooit bestendig (*a*) onder één algemeen opperhoofd geweest.

In hoe verre nu die geschiedenissen in alle bijzonderheden van den inhoud, en in hunne titelen, gelijk welligt het geval is, als de *Sadjara-Radja-Djawa*, *Kanda* of *Pepakam* en *Manek-Maya* (*b*), met gelijksoortige stukken op het vasteland van *Indie* al of niet overeenstemmen, kan niet dan door de ervarenste lezers van deze laatste, meestal onuitgegevene en zelfs onvertaalde werken beoordeeld worden. — Doch de hoofdzaak komt hierop neder, dat *Brama*, *Mahadeva* (aldus schijnt *Siva* hier

(*a*) De uitdrukking *bestendig* dient tot naauwkeuriger bepaling van het gestelde door LEYDEN, ald. *p.* 189.

(*b*) In *Sadjara-Radja-Djawa* onderscheidt men vrij duidelijk *Raja* en *Java*: dus is zulks denkelijk (*geschiedenis*) *der vorsten van Java*. (Zie dit stuk in de drie eerste deelen van het *Batav. Genootschap* door VAN IPEREN.) *Kanda* is, ook op het vasteland, de naam van eene afdeeling der *Veda's*, bij SONNERAT *Candon* genoemd: zie *Asiat. Res. I. p.* 23, 38, 39, 159. *Pepakam* beteekent misschien *oude geschiedenis:* zie RAFFL. *I. p.* 393; vgl. met *II. p.* 64. (Over de *Kanda* of *Pepakam* handelt RAFFL. *I. p.* 373.) *Manek-Maya* wordt in het begin van het geschrift zelf, dat dien naam voert, *de mensch* vertaald; RAFFL. *II. p. ccvi.* (RAFFLES houdt, *p.* 5, *noot* *, de *Manek-Maya* voor geheel plaatselijk: zie nog een woord daarover *I. p.* 373.)

hier bestendig genoemd te worden) en *Visjnoe* zoonen zijn van *Sanjang Goeroe*, of *Batara Goeroe* (welk hetzelfde beteekent), en deze van *Sanjang Toengal*, en verder nog hooger op tot *Adam* toe: of wel in plaats van den hiergenoemden *Sanjang Toengal* wordt *Sanjang Wisesa* zonder verdere opklimming vermeld. Deze zelfde *Javaansche* leer is ook nog hedendaagsch het geloof van het naast *Java* gelegene eiland *Bali* (*a*), waarheen de uit *Java* verdreven *Indische* godsdienst zijnen zetel heeft gevestigd.

Goeroe is de wel bekende naam van *meester*, en als zoodanig door geheel *Indie*, op het vasteland, op *Ceylon* (*b*) en op *Java* in meerdere of mindere maat gebruikelijk. *Goeroe* wordt toegepast zoo wel op de allerhoogste priesteren, als op schoolmeesters, en op huisselijke onderwijzeren. Zelfs heeten ouders *Maha-goeroe*, *groote meester*, ten opzigte van hunne kinderen: een vorst de *goeroe* van zijne onderdanen; een heer de *goeroe* van zijne bedienden (*c*). *Batara* beteekent *god* in de taal van het eiland *Bali* (*d*); is eigenlijk hetzelfde als *avatara*, welk op het vasteland bijzonder voor eene *menschwording der godheid* gebruikt wordt

(*a*) Raffles, in *Batav. Genootsch. VIII. Discourse*, *p.* 61, 62; in zijn *Java*, *II. p. ccxxxix*.

(*b*) Valentyn, *Ceylon*, *p.* 389, *n°.* 42.

(*c*) Over de algemeene beteekenis, en over die van *hoogepriester*, zie Dubois, *p.* 64—72. Over de schoolmeesters, *goeroe*, *Hindoostan in Miniature*, *IV. p.* 210.

(*d*) Raffl., *II. p. lxxii*.

wordt (*a*); het wordt ook als een koningstitel beschouwd (*b*). Zoo zijn ook *Sanjang*, *Sanjang Wisesa*, en *Raja*, een titel van *god* in het *kawi*, de oude taal van *Java* (*c*): terwijl het laatstgenoemde, *Raja*, ook van de goden in *Indie* gezegd, de zeer gebruikelijke titel is eens vorsten. *Sanjang Toengal*, eindelijk, de naam des vaders van *Batara Goeroe*, wil zeggen den *grooten en eenigen* (*d*). Waarschijnlijk hebben de verder opklimmende nâmen insgelijks hunne beteekenis.

Onder deze zinnebeeldige wezens speelt *Batara Goeroe* altijd den voornaamsten rol, en na hem *Batara Visjnoe*: *Batara Goeroe* wordt, wel is waar, door CRAWFURD niet zonder goede redenen gehouden voor *Siva* zelven (*e*) (welke ook op het vasteland in het geloof zijner volgelingen, de hoogste godheid is, en boven *Visjnoe* verheven); maar vermits toch ook *Mahadeva* (*Siva*) als zoon van *Batara Goeroe*, en dus als broeder van *Visjnoe* voorkomt, schijnt het wel, dat de *Javaansche* dichters hieromtrent wijfelen.

De-

(*a*) CRAWF. *Ind. Archip. II. p.* 220.

(*b*) RAFFL. *II. p.* 110. *not.* alwaar uit de *Maleische* jaarboeken de *Bitara van Madjapyt* wordt vermeld. *Bitara* is gewis *Batara*: gelijk onze *Ganesa* door de Javanen *Bitara Gana* genoemd wordt.

(*c*) RAFFL. *II. p. CLXVIII.*

(*d*) RAFFL., in het *Batav. Genootsch.: Discourse*, *p.* 62; en *Java*, *II. p. CCII.*

(*e*) CRAWF. *Ind. Arch. II. p.* 219, 220.

Deze opvolging nu van wezens, door bloote algemeene titelen gekenmerkt, en zonder bepaalde karakters (althans voor zoo veel men weet); derzelver ouderdom en rang boven de goden van het vasteland, *Visjnoe* en anderen, en de opklimming tot *Adam*, zijn eene denkelijk latere vermenging van plaatfelijke en zelfs uit den *Mahomedaanfchen* godsdienst ontleende begrippen, met den oud-*Indifchen* fabelkring. Dat verder de wonderverhalen van de *Javaanfche* vorften, welke zich aan die *theogoniën* aanfluiten, offchoon verfcheiden van hen aankomelingen zijn uit *Kling* (*Indie*) (*a*), echter grootendeels plaatfelijke verdichtfelen moeten bevatten, zal wel van zelf fpreken.

Maar dat ook de echt *Indifche* fabelkring in de *Javaanfche* letterkunde diep was ingeweven, blijkt duidelijker uit de Indifche heldendichten, welke nog ten huidigen dage bij de *Javanen* beftaan, en zelfs het onderwerp uitmaken hunner *Wayangs* of tooneelvertooningen (*b*). Wij zullen flechts de twee voornaamfte aanhalen: den *Rama*, en den *Brata Joedha*, beiden in het oude *kawi* (*c*). Deze twee toch komen overéén met de twee groote gedichten op het vasteland, den *Ramayana*, behelzende de wonderdadige gefchiedenis van *Rama*, eene *avataar* van *Visj-*

(*a*) Raffl. *II*. *p*. 73.

(*b*) Raffl. *I*. *p*. 338, enz.

(*c*) Over den *Rama* raffl. *I*. *p*. 387 en verder; over den *Brata Joedha*, *aldaar p*. 389, 410 en verder. De naam zal welligt hetzelfde beteekenen als *Maha-bharat:* althans in de Ceylonfche berigten wordt de oorlog van *Ravana* (het onderwerp van het andere gedicht, den *Ramayana*) genoemd *Rawena Joede* (*Afiat. Res. VII. p.* 49).

Visjnoe; en den *Maha-bharat*, bevattende het verhaal van den *grooten oorlog*, eenen oorlog om troonsopvolging tusſchen de *Koeroes* en *Pandoes*, waarin de geſchiedenis van *Krisjna*, eene andere *avataar* van *Visjnoe*, eene groote plaats bekleedt (*a*). Maar terwijl het tooneel van het eerſte gedicht, den *Rama*, even als in het oorſpronkelijke voorbeeld, op *Lanka* (denkelijk *Ceylon*) geplaatst wordt, heeft men in den *Brata Joedha* het merkwaardige verſchijnſel dat de geheele geſchiedenis, welke in het Noordelijk *Hindostan*, aan de rivier de *Dsjemna* of *Dsjumna* te huis behoort, met alle namen van plaatſen, perſonen en omſtandigheden, in het geloof des volks op *Java* wordt overgebragt, en dien ten gevolge geheele reekſen van Indiaanſche vorſten in de *Javaanſche* geſchiedenisſen worden ingelascht (*b*). De oude geſchiedenis van andere volkeren levert meer voorbeelden op van eene dergelijke overdragt: *Perſeus* werd niet minder door de Perſen, en niet minder door de Chemmiten in Aegypte, dan door de Grieken als hun landsman geëerd: maar een dergelijke ſtrijd om den eigendom kan, zoude men zeggen, geene plaats heb-

(*a*) De lezer, die geene nadere bronnen bij de hand heeft, kan aaneengeſchakelde uittrekſelen uit die beide Indiſche gedichten vinden, bij BALDÆUS *II. Deel*, 4. en 5. *Hoofdſtuk*; bij POLIER, *Ch.* 4 en 10; alsmede eenen korten inhoud van beiden bij denzelfden, *T. I, p.* 116. Men moet echter ook de zeer beredeneerde opgaven van HEEREN, *Ideen*, *I.* 2. *ſ.* 464—488 vergelijken. *Mahabara* beteekent, volgens POLIER, den *grooten oorlog*, *I. p.* 89. Zie echter ook hierover HEEREN, *ſ.* 478, *not.* 8.

(*b*) RAFFL., *I. p.* 412; *II. p.* 71.

hebben, of beide de partijen moeten zich op een langdurig bezit en dagelijksch gebruik der overleveringen kunnen beroepen. Met deze overtuiging nu der *Javanen* ſtaat de omſtandigheid in eenig verband, dat de uitgeſtrekſte tempelengroep op *Java* — zijnde eene verzameling van bijna *vier honderd* op zich zelf ſtaande *kapellen*, met eenige hoofdgebouwen, op *Goenong* (*den berg*) *Praauw* (*a*), nabij *Pakalongan* (welk men voor het tooneel van den oorlog houdt). — nog heden ten dage de namen draagt van alle de *helden*, welke in het gedicht voorkomen, zoo dat aan elk hunner eene dier kapellen, als tempel, wordt toegeſchreven (*b*). Het is mogelijk, gelijk wij reeds zeiden, dat deze tempelgroep een *Boedisten*-aanleg zij, waarop de afbeelding van *Bramienſche* helden bij minnelijke ſchikking is toegelaten, of wel, waarop derzelver namen verkeerdelijk worden toegepast. Ook kan, zij het gebouw *Bramiensch* of van de *Boedisten*, de *legende* ouder zijn dan het gebouw, en oorzaak gegeven hebben tot deszelfs aanleg. Doch ook indien de *legende* ſlechts een gevolg ware uit het beeldwerk van die tempeltjes ontſtaan, en dus jonger, moet men daaruit beſlui-

---

(*a*) RAFFL., *II. p.* 32.

(*b*) RAFFL., *I. p.* 412; *II. p.* 30. *not.* ‡. Hetzelfde blijkt uit de memorie van den heer CORNELIUS, welke reeds meermalen is aangehaald. — Het zal echter denkelijk geene begraafplaats wezen, gelijk RAFFLES zulk een gebouw noemt. De *Bramienen* hebben veel te grooten afkeer van de beſmetting, die een lijk hun aanbrengt, om *mauſoleums* op te rigten, en de *Boedisten* zullen, omtrent de *Bramienſche* vergode helden, waarſchijnlijk de *Bramienſche* gebruiken volgen. Ik wil het dus liever verſtaan: van kapellen, dien helden toegewijd.

fluiten, dat de *Indifche* fabel-ftam op *Java* uitgebreide wortelen heeft gefchoten: en men ziet, uit het voorgaande, dat flechts eenige geringe *Javaanfche* wijzigingen op dien oorfpronkelijken ftam en wijde takken geënt zijn geworden.

Wanneer men nu dit onderzoek omtrent de gedenkftukken der kunst zoo ver mogelijk uitbreidt, vindt men, dat dezelve alle met de *Indifche* kunstwerken overeenkomen. Wezenlijke afwijkingen van de *Indifche* voorbeelden, enkel en alleen verklaarbaar uit de plaatfelijke fabelen en overleveringen, hebben wij nog niet gevonden. CRAWFURD fchijnt ons, zoo als gezegd is, ten onregte eene foort van *Javaansch* beeldwerk aan te nemen, met het *Indifche* volftrekt niets gemeens hebbende, en dus van eenen nog ouderen inlandfchen godsdienst afkomftig (*a*).

Het eenige onderfcheid, dat ons voorkwam, is dit: dat fommige beeldwerken nog heden bij den *Javaan* bekend zijn onder denzelfden naam (doch een weinig bedorven), dien dezelve in den *Indifchen* fabelkring droegen: en dat andere beelden nieuwe namen uit de latere gefchiedenis, of uit later bijgeloof, hebben ontvangen. Laat ons eenige voorbeelden doorloopen.

1. Het beeld van *Doerga* te *Brambanan*, welk de *Javanen* noemen *Lorro Jongrang*, of meer volledig *Embok Lorro Jongrang*. De naam wordt gezegd te beteekenen *de verhevene zieke moeder:* dan de Javaanfche *legende*, welke de reden van dien zonderlingen naam bevat, is wel beloofd, maar niet medegedeeld door den heer CORNELIUS, aan wiens handfchrift, denkelijk, zoo wel RAF-

FLES

(*a*) Zie hier boven *bl.* 157.

FLES en MACKENZIE, als de schrijver van deze verhandeling, de kennis van de geheele omstandigheid te danken hebben (*a*). Maar deze benaming laat zich zeer wel uitleggen als slechts eene verbastering van den titel, aan *Kali* meermalen gegeven, bij voorbeeld in de *Malati Mad'hava*: *de groote moeder der natuur* (*b*).

2. De namen van *Bitara Gana*, *Gana Singa Jaya*, *Singa Jaya* alleen, of *Raja Demang*, aan den *Ganesa* van *Brambanan* gegeven, (*c*) zijn welligt gedeeltelijk titels. In het woord *Gana* straalt *Ganesa* (*Gannès* zoo als het meermalen schijnt uitgesproken te worden) duidelijk door. *Singha*, *leeuw*, in het bijzonder gebruikelijk van de *Boedisten*-vorsten van *Ceylon*, zagen wij reeds (*d*) voorkomen in de zamenstelling *Singha-Sena*, *vorstelijke troon*. *Raja Demang* is een bekende titel (*e*).

3. Een sprekend voorbeeld daarentegen van het geven van *nieuwe* namen aan *Indische* beelden, meenen wij in het Leijdsche museum te vinden, in het beeldje van de *Poetri Dedes*.

Dit stukje, van de uitmuntendste bewerking, die wij ooit aan *Indisch* beeldwerk, hetzij te *Londen* of in ons vaderland, gezien heb-

(*a*) RAFFL. *II. p.* 14; MACKENZIE, *Journ. to Bramb. p.* 1. (*Batav. Gen. VII. D*).

(*b*) *As. Res. X. p.* 458.

(*c*) RAFFL., *II.*, *titelplaat*, en *p.* 14.

(*d*) *Bl.* 148, *noot* (*a*).

(*e*) Zie bijv. RELANDI *Dissert. Vol. III. p.* 94.

hebben, is van *Malang* afkomstig, en ruim 2½ voet (7 palm, 7 d. *Nederl.*) hoog. Hetzelve is gevonden te gelijk met een tweede beeld, *Jokko Loeloe* genaamd, omtrent *anderhalf* voet (4 palm 6 duim) hoog, waaraan niets fraais te zien is, vertoonende slechts één oog en zelfs eenige kleine gaten in het aangezigt, doch welk niet is overgezonden.

De hoofdinhoud der *legende*, welke wij in het volgende *aanhangsel* geheel zullen mededeelen, is deze: „dat genoemde *Jokko* „ *Loeloe* zoon was van *Kiaay Bezaar Palaying*, eenen *Balinees* „ (inwoner van het eiland *Bali*), en stichter en opperhoofd van „ eene kolonie op *Java:* dat hij als kind, volgens *Indische* „ gewoonte, was verloofd geworden aan de *Poetri* (of Prinses) „ *Dedes* (*a*), dochter van *Hardi*, koning van *Medang Kemoelang:* „ maar dat dit bij uitstek schoone meisje met *Jokko Loeloe*, dien „ zij nooit gezien had, getrouwd zijnde, van zijne mismaaktheid „ eenen zoo grooten afkeer opvattede, dat zij zich verdronk, en „ dat *Jokko Loeloe*, het lijk vindende, haar voorbeeld volgde."

Maar in dezelfde *legende* komen nog twee trekken voor, die eene verwarring van *legenden* schijnen aan te duiden.

„ *Kiaay Bezaar Palaying*, twijfelende, of niet de vrucht, waar- „ van zijne vrouw zwanger was, het gevolg ware van ontrouw, „ had haar voorspellender wijs gedreigd: dat, indien het kind, „ waarvan zij stond te bevallen, onecht ware, hetzelve, vóór de „ ge-

(*a*) *Poetra* en *Poetri*, *zoon* en *dochter* in het *Sanskrietsch*, beteekent in het *Javaansch* bepaaldelijk *vorsten-zoon*, en *-dochter*. RAFFL. *II. p. CXVIII.*

„ geboorte *in water* zoude veranderen," en hij had er bijgevoegd, „ dat, indien zij een meisje ter wereld bragt, hetzelve „ *Si Dedas* moest genaamd worden."

Zoo wel de bedreiging, als de naamgeving, is buiten verband met het overige van het verhaal: het kind werd zeer wel geboren, en was niet een meisje, maar een jongen, *Jokko Loeloe.* Maar de bijna te gelijker tijd geborene dochter van *Hardi*, waaraan deze jongen verloofd werd, heette insgelijks *Si Dedas*, en wordt derhalven ook genoemd de *Poetri Dedes.*— *Dedas*, *Dedis*, *Dedes*, is ontwijfelbaar eene verſchillende ſpelling van één en hetzelfde woord: de hoogleeraar REINWARDT geeft *Dedès* op, als de gewone uitſpraak.

Het fraaije beeldje nu, de *Poetri Dedes* genoemd, is een jong zittend vrouwsperſoon, met vele ſieraden uitgedost, en omvattende, met den linkerarm, den ſteel en bloem van eene naast haar opſchietende *lotus*-plant. Deze *lotus*-plant heeft een onbekend ſieraad boven op de bloem, omtrent als bij RAFFLES *II. plaat* 2. *n°.* 4. Het kapſel der *Poetri* is *Bramiensch;* zij zit met de beenen kruislings overeen geſlagen, en de handen hebben de beſpiegelende houding der *Boedisten:* welke drie *attributen* ook vereenigd zijn bij RAFFLES op de volgende *plaat*, *n°.* 1. Alles is genoegzaam ongeſchonden. Het lijdt naauwelijks twijfel, of het beeldje ſtelt eene echt *Indiſche* godin voor: naastdenkelijk *Laksjmi*, de vrouw van *Visjnoe*, doch zamengeſteld uit *Bramienſchen* en *Boedisten* eerdienst, gelijk meermalen, vooral op *Salſette*, voorkomt (*a*).

De

(*a*) Zie SALT, *Bomb. Trans. I. p.* 47, 48. Vergelijk hier boven, *bl.* 133.

De geheele *legende* komt ons dus voor, eene latere volks-uitvinding te zijn, ter uitlegging van twee niet meer bekende beelden; elk gedeelte van welke *legende* zich vrij natuurlijk laat verklaren.

Gelijk in den meer gevorderden ſtaat der maatſchappij de mensch eenen natuurlijken trek heeft tot romans en tooneel-vertooningen, wier onderwerp is bloeijende jeugd, liefde en huwelijk; zoo zoeken de tot onkunde vervallene volkeren in die zelfde menſchelijke aandoeningen gewoonlijk de uitlegging der beeldwerken van hunne meer beſchaafde voorouderen. Aldus verhalen of verdichten de Arabiſche ſchrijvers over *Aegypte*, dat er als tegenbeeld van de groote *Sphinx*, die zij voor het beeld van eenen vorst houden, op eenen zekeren afſtand, weleer een vrouwenbeeld van gelijke hoogte beſtaan hebbe, des vorſten bijzit voorſtellende (*a*): welke naam in Oosterſche zeden en verhalen genoegzaam gelijk ſtaat met dien van zijne *gemalin*. Niet minder zien de boeren, in onze noordelijke ſtreken van *Europa*, in de groote ruwe ſteenen der hunebedden, dan eens een gezelſchap van *jonge dames* en eenen *koning* (*b*); dan eens eene *bruid* en *bruidegom*, met hun gezelſchap, welke onder kerktijd in het veld gingen danſen, en tot hunne ſtraf verſteend zijn (*c*); dan weder, en

---

(*a*) LANGLÈS, *Notes ſur le voyage de* NORDEN, *T. III. p.* 343.

(*b*) Aldus in *Derby-ſhire*, in Engeland: *Archæol. Brit. VI. p.* 112.

(*c*) Dit voorbeeld, uit de *Archæol. Brit.* genomen, doch door verzuim niet opgeteekend, wil zich thans bij herhaald nazoeken niet weder laten vinden. Inmiddels zie men andere ſteenen, welke *bruiden* en *bruiloften* genaamd worden, opgegeven, doch min gelukkig verklaard, in het *II. Deel. p.* 358.

en dit laatste komt met ons *Indiaansch* beeldje overeen, eene *bruid*, die, tegen haren zin moetende trouwen, eenen wensch deed om met haren bruidegom en gezelschap in steenen te veranderen, welke wensch terstond vervuld werd (*a*).

Het ruwe en geschondene aanzien van het andere *Javaansche* beeld, *Jokko Loeloe* genaamd, welk aanzien uit de beschrijving van den heer MONNERÉAU ligtelijk op te maken is, kan insgelijks aanleiding gegeven hebben, om dit uit te leggen als het beeld van eenen mismaakten man, met wien de *Poetri Dedes* moest trouwen. Dan vermits dit beeld veel kleiner is, zal het hoogstwaarschijnlijk een godenbeeld zijn, dat in eenig ander gedeelte van denzelfden tempel, of heiligen omtrek, en geenszins in eenige *symmetrie* met het vrouwenbeeld gestaan hebbe. Wij zouden verder gissen, dat de *lotus*-bloem, eene bekende waterplant, de oorsprong zij, zoo wel van het verhaal der bedreiging, dat het kind *vóór de geboorte in water zoude veranderen*, in de ééne *legende*; als, in de andere, van de geheele geschiedenis van *het verdrinken in eenen vijver*. En vermits wij reeds (*bl.* 103) hebben aangetoond, hoe menigvuldige malen de *lotus* op allerlei beelden te *Malang* voorkomt, voegen wij er bij, dat waarschijnlijk ook het kleinere mansbeeld, de *Jokko Loeloe*, met eenen *lotus* zal voorgesteld wezen.

Wel is waar moeten wij betuigen dit ingewikkelde kluwen, met

(*a*) Aldus de *Visbecker bruid* in Duitschland, beschreven bij WESTENDORP, *Hunebedden*, 2e. *druk bl.* 25: die ook, *bl.* 43, de voorbeelden van dat bijgeloof in Engeland in het algemeen aanwijst.

met opzigte tot den naam en persoon van den *Balinees*, *Kiaay Bezaar Palaying* en zijnen zoon *Jokko Loeloe*, niet te hebben kunnen ontwarren; maar daarentegen is de naam van *Hardi* vrij duidelijker, en een nader bewijs voor onze gisfingen. *Ardi*, of *Hardi Kafoema*, en deszelfs opvolger *Hardi Wiaja*, koning van *Medang Kamoelang*, zijn in de *Javaanfche* gefchiedenisfen, verzameld en in orde gebragt door den gewezenen regent van *Demak*, beroemd als vorften, aan wier naam en leeftijd het geheugen van den grootften bloei der beeldende kunften en der ftichting van de uitgeftrekte tempelen van *Brambanan* en *Borro Boedor* verbonden is (*a*).

Dit volksgevoelen fchijnt zeer algemeen verfpreid te wezen. Hetzelve is ook in het eerfte van de drie verfchillende inlandfche gefchiedverhalen, door RAFFLES medegedeeld, dat van den tegenwoordigen *Soefoehoenan*, te vinden. In dit handfchrift toch, waarin het rijk van *Medang Kamoelang* flechts met een woord vermeld wordt, is echter de ftichting der tempels van *Brambanan* onmiddellijk na de vermelding van het genoemde rijk geplaatst (*b*). En hierbij moet men nog de aanmerking voegen, dat

(*a*) RAFFL. *II.* *p.* 82. *n°.* 3., 84. Er komt nog een *Ardi Wiaja* *p.* 82. *n°.* 14. en *p.* 111. vóór, doch als vorst van *Madjapyt:* met wien wij dus niets te doen hebben.

(*b*) RAFFL. *II.* *p.* 70. Het is verder, met opzigt tot ons onderwerp, onverfchillig, of het lang verwoeste *Medang Kamoelang* in de bouwvallen van het district van *Wirafabi*, dan wel in die van *Brambanan* te zoeken zij.

dat, in alle de drie laatstgenoemde bronnen, de eigenlijke geschiedenis van *Java*, wanneer de veroveraars uit het vasteland er niet ingemengd worden, eerst met het rijk van *Medang Kamoelang* aanvangt. Dit alles dan te zamen nemende, is het natuurlijk, dat de verzonnene *legende* omtrent twee stukken beeldwerk, waarvan het eigenlijke geheugen was verloren gegaan, aan het meest bekende tijdvak van den bloei der kunsten, aan de eeuw der vorsten van *Medang Kamoelang*, zij aangeknoopt geworden.

De persoon van *Kiaay Bezaar Palaying* zoude in andere opzigten een geschiedkundig persoon kunnen wezen, en dit zoude op *Bali*, van waar hij gezegd wordt afkomstig te zijn, onderzocht moeten worden. Misschien komt hij ook wel voor in de tooneelvertooningen. Maar voor zoo veel de uitlegging van de twee bewuste beeldjes betreft, gelooven wij de onwaarheid der *legende* tot eene groote waarschijnlijkheid te hebben gebragt. De naam zelfs van *Dedes*, door den hedendaagschen *Javaan* aan de schoone *Poetri* gegeven, is zeer denkelijk uit den kring zijner eigene gedachten genomen. *Dedes*, indien men RAFFLES vertrouwen mag, beteekent *muskus* (*a*).

Laat

zij. Beide gevoelens worden staande gehouden: het laatstgenoemde zelfs in beide de genoemde geschiedverhalen (RAFFL. *II*. *p*. 84, en 69, 70: waar de twee namen schijnen verwisseld te worden). Maar RAFFLES zelf schijnt die oude stad met meer overtuiging en volgens plaatselijke overleveringen in *Wirasabi* te plaatsen (*p*. 53): en dus niet ver van *Malang*, overeenkomstig met onze *legende*.

(*a*) RAFFL. *I*. *p*. 90.

Laat ons thans nog verdere voorbeelden van gelijken aard doorloopen.

4. Er wordt gezegd, dat men nog heden op *Bali* beelden maakt van de plaatselijke goden, *Batara Toengal*, *Batara Goeroe* en anderen. Maar dit berigt is afkomstig van eenen *Mahomedaan* (*a*): dus van den belijder van eenen godsdienst, die, even als de *Joodsche*, volgens de leer der *Rabbijnen*, alle kennis van beeldende kunsten bij zijne volgelingen verdooft. Indien er in het geheele berigt iets waars is, denken wij, ten minste, dat de *Mahomedaan* eenen verkeerden naam aan de beelden zal gegeven hebben. *Batara Toengal* althans is, volgens de *Kånda*, onzigtbaar, en wordt dus, in de *Javaansche* tooneel-*mariònetten*, slechts door eene zon, of eene licht-*glorie*, voorgesteld (*b*).

5. Wij vinden bij HORSFIELD een basrelief van *Jagoe* in het *Malangsche* vermeld, eenen strijd tusschen beschaafde menschen en *Raksjasa* verbeeldende (*c*): en eenige stukken van dergelijken inhoud, misschien wel van hetzelfde gebouw, bevinden zich in het Leijdsche Museum. *Raksjasa* nu zijn, in de plaatselijke *Javaansche* overleveringen, de oude bewoneren van *Java*. Maar in de ons bekende uittreksels uit den *Indischen Ramayana* en *Mahabharat*, komen dezelfde wezens ook zoo menigvuldige malen

(*a*) RAFFL. *II. p. ccxxxix.*

(*b*) RAFFL. *I. p.* 274.

(*c*) RAFFL. *II. p.* 45.

ſen voor, dat dezelve op *Java* niet oorſpronkelijk te huis kunnen behooren. Die *basreliefs* zullen dus uit den *Ramayana* of een ander *Indisch* gedicht genomen zijn.

6. Ook ſpreekt RAFFLES van een beeld te *Madjapyt*, door de hedendaagſche *Javanen*, *Menak Jing'ga* genoemd (*a*). Deze *Menak Jing'ga* is bekend in de geſchiedenisſen van *Madjapyt* als een opperhoofd van *Balambangan*, eenen mismaakten mensch, die op de hand van zekere prinſes van *Madjapyt* aanſpraak maakte: en is als zoodanig een der meest geliefde onderwerpen der *wayangs*, of tooneel-*marionnetten* (*b*). Maar zoo lang ons geene afteekening van het aldus genoemde beeld onder de oogen zal gekomen zijn, zullen wij de waarſchijnlijkheid dier benaming op dezelfde lijn ſtellen met die van onze *Poetri Dedes*, en dus denken, dat die *Menak Jing'ga* een verdoopt *Indisch* beeld zij.

7. Dan het *zevende* voorbeeld, welk mij te voren meer in twijfel bragt, is het *basrelief*, genomen van de *twaalfde* plaat in het *IIe*. *Deel* van RAFFLES, *n°*. 7. Hetzelve behoort tot den ruwen tempel van *Soekoe*, op den berg *Lawoe* (*c*). RAFFLES heeft niet een ſtuk der beeldwerken uitgelegd, maar hetzelve bij *Aegyptiſche* voorſtellingen, ge-

(*a*) RAFFL. *II*. *p*. 55.

(*b*) RAFFL. *II*. *p*. 112; *I*. *p*. 339.

(*c*) Hetzelve wordt *p*. 48. *noot* * als een ſtandbeeld beſchreven, ſchuins aanleunende tegen eene gedenk-naald. Daar men dit ſtuk echter geen *ſtandbeeld* kan noemen, moet men eenige verwarring onderſtellen in de opgaven der plaatſing van de verſchillende ſtukken van gemelde plaat.

geheel ten onregte, vergeleken. CRAWFURD brengt hetzelve tot de fekte van *Siva*, maar voegt er bij, dat de goden er zonder hunne gewone kenteekenen zijn afgebeeld (*a*).

Onder de verhalen, welke het aanzien hebben van geheel en al plaatfelijk te zijn, behoort, in de eerfte plaats, dat, waarmede de *Javaanfche* gefchiedenis aanvangt, betreffende *Watoe Goenong*, eerften koning van *Gieling Wisfie* op *Java*: welk, met eenig verfchil van uitbreiding en voordragt van fommige omftandigheden, door VAN IPEREN uit de *Sadjara Radja Djawa*, en door RAFFLES uit de *Kanda*, wordt medegedeeld (*b*). Het gedeelte van dat verhaal, waarop het hier fcheen aan te komen, is de ftrijd van *Watoe Goenong* met *Visjnoe*, en deszelfs overwinning en ter dood brenging door die godheid. *Watoe Goenong* had namelijk (gelijk de Thebaanfche *Sphinx*) het voorregt van niet te kunnen overmand worden, behalve wanneer men zijn raadfel raadde: en dan nog alleen op zekere wijs ter dood te kunnen worden gebragt. Maar *Visjnoe* wist, door middel van eenen fpion, beide zijne geheimen uit te vorfchen, en hem aldus ten onder te brengen. Nu is het duidelijk, dat, in de bovenfte der drie reijen met beeldwerk van het gemelde *basrelief*, het figuurtje, op het hoofd der flang ftaande, eene godheid voorftelt: welk denkbeeld men heeft uitgedrukt, door achter dit figuur den omtrek van zulk een fteenen ruggeftuk te teekenen, als gewoonlijk aan de beelden der *In-*

(*a*) CRAWF. *Ind. Archip. II. p.* 210.

(*b*) VAN IPEREN, *Bat. Genootf. I. bl.* 143—171; RAFFL. *I. p.* 376.

Indische godheden te zien is, (bij voorbeeld bij RAFFLES *pl.* 18): en buiten dat het ééne hoofd met vier armen (*a*) en de plaatsing op het hoofd der slang, zijn kenmerken van *Visjnoe* (*b*). Het scheen dus, dat op de bovenste rei *Watoe Goenong* voor *Visjnoe* stond, en wel zoo als hij in de *kanda* beschreven wordt, met de *sastra* of *beschrijving des lands* in de hand, bezig het raadsel voor te stellen; dat eerst op de tweede rei de *spion*, zijnde volgens de *kanda* een *raksjasa*, doch die hier als een aap afgebeeld zoude zijn, het raadsel uit *Watoe Goenong* zelven uithoorde; welke soort van onnaauwkeurigheid in de tijdsopvolging den kunstenaar wel veroorloofd kan wezen: en dat op de derde rei *Visjnoe*, en zijn zoon *Sri Gati*, den koning ter dood brengen, door zijne beide armen van een te rukken, welk het eenige toovermiddel was om hem het leven te benemen.

Zoo schoonschijnend als welligt deze uitlegging was, zoo zeer is het toch vermoedelijk geworden, dat zij de ware niet zij, sedert een nader onderzoek ons heeft doen zien, dat bijna alle *basreliefs* van dezen tempel zich tot *Visjnoe*, en tot de geschiedenis van *Rama*, eene *avataar* van *Visjnoe*, laten terug brengen. Wij zullen dit nader aantoonen in het *IIIe. Aanhangsel.* Wanneer men nu dit verband in acht neemt, en daarbij bedenkt, dat het slechts bij

(*a*) Vgl. eene dergelijke verschijning van *Visjnoe* bij POLIER *II. p.* 299.

(*b*) De slang *Sesj-naga* is vooral een kenmerk van *Visjnoe* (POLIER *I. p.* 236, 299) echter, meestal zevenhoofdig of met zeer vele kronkelen afgebeeld.

bij gissing is, dat wij den aap op de tweede rei voor den spion hebben gehouden, waarvoor eigenlijk geene genoegzame reden was; en dat de gewaande *Watoe-Goenong*, op de derde rei, ook wel degelijk aan zijnen staart voor eenen aap kenbaar is; dan zal men, in dit *basrelief*, veel zekerder eenige tooneelen uit den *Ramayana* herkennen. Boven aan staat *Visjnoe* denkelijk met *Rama*: (want de *avataren* worden wel eens van de godheid zelve onderscheiden (*a*)): op de tweede rei ziet men den sterken aap *Hanoeman* (het leger van *Rama* toch bestaat, in dat *mythische* heldendicht, uit apen) als gezant van zijnen heer in gesprek zittende met den vijandelijken vorst *Ravana*, of met eenen van deszelfs *Raksjasa* (*b*): en op de derde rei vindt men weder dien zelfden aap veinzende overwonnen te wezen, en zich door de *Raksjasa* latende trekken en slaan, ten einde zoo veel te beter eene gelegenheid te vinden, om de gansche vijandelijke stad in brand te steken (*c*). Het is noodzakelijk, hierbij aan te merken, dat, vermits welligt eenige omstandigheden van het *basrelief* niet ten allernaauwkeurigste met de verhalen stroken, het onderlinge verschil der *legenden* zelve, zoo wel in de *Ramayana*, als in de geheele *Indische* fabelleer, ons genoegzaam regt geeft, om ook zulke afwijkingen in de beeldende kunst te veronderstellen. Het voornaamste, waarop het aankomt, zijn de grootere omtrekken

(*a*) POLIER *II*. *p*. 177.

(*b*) BALDÆUS, *bl*. 83; POLIER *I*. *p*. 367 of 370.

(*c*) BALDÆUS, *bl*. 82; POLIER *I*. *p*. 360.

ken van het tafereel, en de kenmerken (*symbolen*) der meest in het oog loopende personen: en deze meenen wij, zoo wel in dit, als in alle de bewuste beeldwerken van den tempel van *Soekoe*, te hebben waargenomen, en verder, in gemeld *Aanhangsel*, met eenige waarschijnlijkheid te zullen bewijzen.

Deze voorbeelden dus van *Javaansche*, niet-*Indische* beeldwerken, verwerpende, als waarvan sommige steenen op verkeerde namen hun door den hedendaagschen *Javaan* gegeven, andere door hunnen inhoud den *Europeaanschen* uitlegger slechts weinig in twijfel kunnen brengen, en verder het aantal platen van RAFFLES en CRAWFURD overziende, waarvan verre de meeste zeer bekende, andere min bekende, doch niet betwiste personen der *Indische* fabelleer voorstellen; die wij in het *IIIe*. *Aanhangsel* hopen uit te leggen; besluiten wij met te zeggen, dat alle *Javaansche* beeldwerken, waarvan ons afteekeningen onder het oog zijn gekomen, met den echt-*Indischen* stempel gemerkt zijn.

AANHANGSEL
N°. II.
Javaansche legende omtrent het beeldje, Poetri Dedes *genaamd.*

Uittrekſel der misſive van den heer MONNEREAU, *Adſiſtent-Reſident te* Malang,

aan den Hoogl. REINWARDT, *Directeur van Landbouw, Kunſten en Wetenſchappen op* Java.

(*Mei* 1819.)

„Deze hiſtorie" [welke de oude *Javanen* van twee thans in mijn bezit zijnde ſteenen beelden geven] „in de *Javaanſche* taal geſchreven, en door den *Radien Bepattie* en Hoofd van hier, breedvoerig verhandeld, neem ik de vrijheid nevens deze UEd. aan te bieden."

„Het eene beeld wordt *Poetrie Dedis* genoemd, en is zeer fraai, fijn en kunſtig gewerkt; hetzelve heeft niets antieks, maar overtreft vele hedendaagſche beeldhouwkunſten; het zit met de voeten over de dijen geſlagen; zoo dat de bal van den voet boven ligt, en is van het hoofd tot het piedeſtal, waarop hetzelve zit, circa twee en een halven voet hoog: alles is ſierlijk en wel geproportioneerd."

„Het tweede beeld is *Joko Loelo* genaamd, en heeft niets fraais noch ſierlijks, en van veel grover compoſitie in vergelijking van het eerſte: en is niet hooger dan circa *een en een half* voet, e

aan

aan de hand iets beſchadigd: vertoonende maar een oog en eenige kleine gaten in het gezicht te hebben: zoo als ook in de historie voorkomt: „dat namelijk *Joko Loelo* met de *Poetri Dedes* zoude „getrouwd zijn, voor zij elkander gezien hadden; dat de *Poetri* „ſchoon en beminnelijk was, en *Jokko Loeloe* door de pokken „het linker oog had verloren, en door dezelve zeer geſchonden „was."''

„„Dat de *Poetri*, haren man ziende, ontſtelde, en gevoelde het „grievendſte harteleed om met eenen man, welke haar afſchuwe- „lijk voorkwam, te moeten leven: en beſloot, zich liever zelve „van het leven te berooven, zoo als zij dan ook deed met in „een' vijver te ſpringen, en zich aldaar — een verdrietig leven „benam."''

„„*Joko Loelo*, die, zoo min als iemand, wist waar de *Poetri* „was, ging haar zoeken, en vond haar reeds dood in den vijver. „Hij dit voor hem zeer treffend ongelukkig ſlachtoffer van het „verdriet, en door hem zeer geliefd zijnde vrouw ziende, nam „een kort beſluit en verdronk zich kort na haar in denzelfden „vijver: alwaar men beide ligchamen gevonden, en er uit geno- „men en begraven, en deze twee beelden tot hunne gedachtenis „gemaakt heeft."''

Vertaling van het berigt van den Radien Bepattie, *door den heer* MONNEREAU *overgezonden.*

„Een *Balinees*, genaamd *Kiaay Palayin*, begaf zich op reis naar het Westen, met zijne vrouw en zijne beide kinderen, en zette

zich op *Java* in een groot ſtuk onbebouwd land neder, en begon hetzelve te beplanten. Van tijd tot tijd kwamen er meer huisgezinnen zich hier nederzetten, zoo dat *Kiaay Palayin*, als ſtichter van deze kolonie, eindelijk dacht, dat het noodzakelijk was, dat er een van de bewoners van die kolonie tot hoofd werd benoemd; waarom hij al het volk liet vergaderen, en hen als toen op deze wijze aanſprak:"

„„Het is noodzakelijk, mijne kinderen, dat een onzer tot hoofd „over ons allen worde aangeſteld, het welk door ſtemmen zal „dienen te geſchieden, en hij zal ons aller beſchermer moeten „zijn: dus laat ons dien verkiezen, welke onder ons de beste is.""

„Het door *Kiaay Palaying* voorgeſtelde werd door het volk goedgekeurd, en *Kiaay Palaying* werd door meerderheid van ſtemmen tot koning verkozen, en men gaf hem den naam van *Kiaay Bezaar Palayin.*"

„Na verloop van eenigen tijd liet *Kiaay Bezaar Palayin* het volk weder vergaderen, en zeide, dat, daar die kolonie ſteeds aangroeide, het noodzakelijk werd, dat men eene hoofdplaats oprigtte, en met naburige hoofden een verbond maakte: waarom hij dan een hoofd van *Medang Kemoelang*, genaamd *Hardi*, ging bezoeken."

„Toen *Kiaay Bezaar Palayin* op weg was, kwam *Hardi* hem te gemoet, en gaf hem de hand, en zij maakten een verbond."

„*Kiaay Bezaar Palayin* had vijf vrouwen. Een dezer vrouwen, en wel die, bij dewelke hij het meest ſliep, werd zwanger, waardoor de vier overige vertoornd werden, en zij gingen aan *Kiaay Bezaar Palayin* zeggen, dat die vrouw niet door hem, maar

door

door eenen anderen bezwangerd was. *Kiaay Bezaar Palayin* werd hier over zeer toornig: evenwel om zich te overtuigen liet hij zijne zwangere vrouw bij hem komen, en vroeg haar, door wien zij bezwangerd was: waarop zij antwoordde: „Door U, „*Kiaay Bezaar Palayin.*" Deze verklaring nog niet genoegzaam oordeelende, vroeg hij haar met de zwaarste eeden nogmaals, wie haar bezwangerd had: zij bleef echter bij haar eerste antwoord. Nu zeide hij: „indien het mijn kind is, dat gij onder „uw hart draagt, zal het geboren worden; doch, indien het mijn „kind niet is, zal het voor de geboorte in water veranderen: en „indien gij een meisje ter wereld brengt, zal het *Si Dedas* ge„naamd worden, en wanneer gij een jongen baart, zult gij hem „noemen zoo gij wilt." "

„*Kiaay Bezaar Palayin* ging *Hardi* weder een bezoek geven. Naar huis willende gaan, waren zij beiden zeer aangedaan, daar zij elkander nimmer dachten te ontmoeten. „Ga, *Palayin*," zeide *Hardi*, „laat ons één worden, en elkander bijstaan." "

„*Kiaay Palayin*, te huis komende, vernam, dat zijne vrouw in de kraam (*)———— was overleden, na eenen jongen ter wereld te hebben gebragt. *Kiaay Palayin* over dit ongeluk zeer bedroefd zijnde, verzocht hij *Hardi* om bij hem te willen komen, om hem te troosten, die dan ook spoedig kwam."

„Het kind werd *Jokko Loeloe* genaamd."

„*Hardi* keerde na eenigen tijd weder terug en te huis komende, ver-

(*) Hier is, in het handschrift der vertaling, een *blanco* van één woord.

vernam hij, dat eene zijner vrouwen bevallen was van een zeer schoon meisje, hetwelk *Si Dedis* genaamd werd."

„Na dat de beide voormelde kinderen reeds aan elkander ten huwelijk waren verloofd, kreeg *Jokko Loeloe* de pokken: waardoor zijn gezicht zeer werd geschonden, en hij zijn linker oog verloor."

„Na het trouwen, toen *Sie Dedas* haren man zag, werd zij zeer droevig, daar zij met eenen man op het naauwst verbonden was, welken zij afschuwelijk vond: waarom zij zich in eenen vijver verdronk. Haar man, dit hoorende, volgde, zeer bedroefd, haar voorbeeld: en de vaders lieten, tot nagedachtenis van het ongelukkige paar, twee beelden vervaardigen, beide jonge lieden voorstellende."

AANHANGSEL.

N°. III.

Uitlegging der moeijelijkste Javaansche beeldwerken bij RAFFLES *en* CRAWFURD.

RAFFLES *T. II. pl. XI. verschillende onderwerpen.* — *n°.* 1) Denkelijk eene vrouwelijke *Gandharva*, of hemelsche zangeres, door SONNERAT *Grandoever* genoemd (*I. p.* 335). Volgens de teekeningen, door den heer REINWARDT medegedeeld, komen deze figuren zeer dikwijls voor als bouwkundige sieraden des tempels van *Boro Boedor:* en eens, in een *basrelief* van dien tempel, zittende bij *Ganesa* met *Hanoeman* en *Indra*, zoodat het schijnen zoude, dat *Saraswati*, *Brama's* vrouw, godin der muzijk enz., gemeend ware: in vergelijking met MOOR's *plaat* 24, *n°.* 4 en *plaat* 45. In alle geval is het beeld geheel en al in den *Indischen* geest, schoon ons voor de benaming nadere bewijzen ontbreken.

n°. 3) Zeer denkelijk, de voorspellende kraai of raaf *Boesjanda* of *Kag-Bosfoen*, welke in den *Ramayana* of *Mahabharat* meermalen voorkomt: (HEEREN *Ideën*, *I.* 2. 541; POLIER *I. p.* 177., vgl. BALDÆUS *blz.* 86. *b.*) Deszelfs ziel was weleer met het ligchaam eens *Bramiens* vereenigd geweest: van daar dat oude mans hoofd.

n°. 5) *Varoena* of *Varoeni*, godheid des waters. Vergelijk de plaat bij W. JONES, *As. Res. I. p.* 251; MOOR *p.* 273, en de *Triveni* (drie vereenigde heilige rivieren) bij MOOR *pl.* 75, *n°.* 2. Dit stuk behoorde denkelijk tot een bad (RAFFL. *II. p.* 30, 34).

n°. 6) Te veel geschonden.

Pl. XII: meest uit den Ramayana. — *n°.* 1.) *Rama* in gevaar van aan *Bhavani* (*Kali*, of *Doerga*) opgeofferd te worden door den toovenaar *Mohram* (POLIER *I. p.* 384).

n°. 2. *a*) *Ravana* een kind verslindende: aldus in de *Javaansche Kanda* (RAFFL. *I. p.* 381), doch bij BALDÆUS en POLIER niet bekend. Men bedenke, dat hunne berigten slechts korte uittrekselen zijn uit den uitgebreiden *Ramayana*. *Ravana*, die *Dusa Moeka* heet, dat is *met tien aangezigten* (bij RAFFLES), of *Dasa Griva*, *met tien halzen* (bij MOOR *p.* 332), wordt hier, denkelijk voor het gemak des zeer onvolmaakten beeldhouwers, slechts met één hoofd voorgesteld. Op den boom schijnt de arend *Garoeda* te zitten, bij de, zoo even beschrevene voorspellende kraai of raaf *Bhoesjanda*, of *Kag-Bosfoen*, om onderrigt te ontvangen.

n°. 2 *b*) Een der meermalen voorkomende gevallen, waarin een geschoten pijl, door betoovering, zich in de lucht in eene of meer slangen verandert (BALDÆUS *bl.* 81; vgl. POLIER *I.* 377, of BALDÆUS *bl.* 84, POLIER *I.* 386, MOOR *p.* 341). Boven aan denkelijk *Hanoeman*, door de lucht vliegende.

n°. 3) Waarschijnlijk *Ravana*, om *Sita's* wederliefde smeekende.

n°. 5) Een *Raksja* (het enkelvoud van *Raksjasa*;) en een vaandel, waarop een aap is afgebeeld, ontwijfelbaar het kenmerk van een onderwerp uit den *Ramayana*, schoon het moeijelijk zij het juiste op te geven.

n°. 4, 8 en 9) Zijn, bijna even ontwijfelbaar, en denkelijk ook *n°.* 6, verschillende voorstellingen van *Garoeda*, *Visjnoe's* mensch-arend, die in sommige voorbeelden meer, in andere min van eenen mensch of van eenen vogel heeft. (Zie vooral MOOR

pl.

pl. 10, 18, 92; CRAWF. *II. pl.* 30). Wij zouden *n°.* 6. dan ook niettegenstaande den te langen bek voor *Garoeda* houden. In *n°.* 8. is bij *Garoeda* gewis eene zinspeling gevoegd op *Visjnoe's* tweede *avatara* in de gedaante van eene schildpad; in welke fabel ook van eenen olifant wordt gesproken. — *n°.* 9. *Visjnoe* zelf op *Garoeda.*

n°. 7) Zie *Aanhangsel I. blz.* 175, *n°.* 7.

n°. 10) Niet meer kennelijk.

n°. 11) Denkelijk zinspeling op *Visjnoe's vahar-avatara*, of vleeschwording in de gedaante van een *wild zwijn.*

Pl. XV. n°. 3 met 4) *Devi* in het karakter van *Pracriti*, *de natuur*, hier boven door ons uitgelegd (*bl.* 103).

Pl. XIX. n°. 1) *Visjnoe* op *Nandiguesfoera* (zie boven *bl.* 108).

n°. 4) *Indra* met zijnen blikfem (POLIER *I. p.* 229).

CRAWFURD *II. pl. XVIII*, (beschreven *p.* 207 en bij RAFFL. *II. p.* 50.) — *n°.* 1 en 3 is *Viswakarma*, de *Indische Vulcanus* (W. JONES, *Asiat. Res. I. p.* 264); in het midden *Ganesa.*

Pl. XXIV., beschreven (*p.* 203) als een zee-gezigt, is hoogstdenkelijk de zoogenaamde *Indische* zondvloed, de zeven *Risjies* met hunne vrouwen behouden in een schip, en *Visjnoe* in zijne eerste en tweede *avataar* van *matsia*, of visch, en *koerma*, of schildpad: (MOOR *p.* 181, 182; ook *p.* 84, 86; POLIER *I. p.* 245).

De jagt-tooneelen, door CRAWFURD vermeld, zijn denkelijk eenige stukken uit den *Ramayana*, te oordeelen uit de teekeningen, welke ons door den heer REINWARDT zijn medegedeeld.

De overige platen zijn door CRAWFURD te regt tot *Boeda* en *Siva* teruggebragt.

AANHANGSEL
N°. IV.
Uitlegging van andere Indische beeldwerken bij vroegere schrijveren.

Bij verscheiden schrijvers komen beelden voor, in verschillende gedeelten van *Asie*, als *Siberie*, eigenlijk *Tartarije* enz., gevonden: waarvan sommige zonder eenig onderscheid *Indisch*; zijn andere eenige geringe verandering van gedaante, door ineensmelting van *legenden*, of door overlading van *attributen*, ondervonden hebben: welke verandering echter veelligt niet aanzienlijker is dan die, welke de latere kunstwerken in *Indië* zelf ondergaan.

Het schijnt, dat W. JONES den *Tartaarschen* volkeren alle gemeenschap van godsdienst met de *Indianen* ontzeide (*a*); doch deze gemeenschap was reeds met veel meer waarschijnlijkheid aangetoond door den beroemden reiziger PALLAS (*b*). De in het *Mongolsch* ervarene SCHMIDT, van wien wij in het volgende *Aanhangsel* zullen spreken, vindt in den *Mongolsch-Boedisten* eerdienst vele sporen van *Brawiensche* goden, doch betuigt, dat dit onderwerp nog in het duistere ligt (*c*).

Dat

(*a*) W. JONES, *Discourse on the Tartars. Asiat. Res. III. p.* 31—36.

(*b*) PALLAS, *Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reichs. St. Petersb.* 1771., 4°. *I. S.* 332—360.

(*c*) I. J. SCHMIDT, *Forsch. im Gebiet der Bildungs-Gesch. Asiens, S.* 188, 189, 192.

Dat de namen der beelden, en de verhalen omtrent dezelve, merkbare verandering hebben ondergaan; zal, na al het gezegde omtrent *Ceylon* en *Java*, niet bevreemden. De *Indische* grondslag is echter in vele der verhalen, niet minder dan in alle de beelden, te herkennen. Ja, *Bramiensche* beelden worden tot in *China* toe gevonden (*a*).

Wat de verspreiding der andere hoofd-sekte, die van *Boeda*, onder de *Tartaarsche* volkeren en tot in *China* en *Japan* betreft, welke reeds boven door ons aangeduid is (*blz.* 18); daaromtrent zijn de gevoelens meer overeenkomende, en de zaak zelve is meer bekend. Wij kunnen den lezer voornamelijk wijzen naar MOOR (*p.* 239 en volg.), — naar MARSDEN's noten op M. POLO, KLAPROTH's *Asia Polyglotta*, twee verhandelingen van ABEL-REMUSAT, *sur la succession des Patriarches de la religion de Bouda* (*b*), en *sur l'origine du Lamaïsme* (*c*), en eindelijk het werk van SCHMIDT voornoemd.

Ik heb mij omtrent *Tartarye*, uit tijdsgebrek, moeten bepalen tot de volgende voorbeelden, welke ik bij de hand had.

In WITSEN's *Tartaryen* komen eenige beelden voor, welke hij grootendeels, zoo ver ik konde vinden, niet uitlegt:

I.

(*a*) Zie MARSDEN op M. POLO *not.* 744.

(*b*) *Journal des savans.* 1821. *p.* 6.

(*c*) Het *Journal Asiatique* (*Mai* 1824. *IV. p.* 257,) behelst daarvan een uittreksel. Op KIRCHER's *China illustrata* willen wij ons niet eens beroepen, als bevattende te weinige duidelijke en oordeelkundige berigten.

I. Deel, *bl.* 35, *plaat* A) *Garoeda.*
Visjnoe in de *avataar* als wild zwijn, *Varaha.*
Visjnoe op *Garoeda.*
Devi, of *Bhavani.*

bl. 98, 99.) *Tartaarſche* ſteden, met beeldwerk van den *Indiſchen* godsdienst, doch te klein om te onderkennen.

bl. 472. *pl.* H). Fraaije *Ganeſa.*

Pl. K). *Visjnoe* in de *avataar* van *nara-ſingha*, *man-leeuw*, op het gevest van eene *kris.*

II. D. bl. 748. *pl.* I. *n*°. 4). Misſchien *Visjnoe* als wild zwijn, *varaha*: in *Siberiſche* begraafplaatſen gevonden.

NB. Ik kan de platen niet anders aanduiden, dan volgens de rangſchikking, welke zij bekomen hebben, zelfs met bijvoeging van eene lijst, in de *zoogenaamde* tweede uitgaaf bij SCHALEKAMP te *Amſterdam* 1785; doch die ſchikking is gewis hier en daar verkeerd.

Bij MONTFAUCON, onder de beelden, in 1721 in het land der *Kalmukken* gevonden, *Ant. Expl. Suppl. V. pl. LXIX.*) *Devi* met een konijn, het *attribuut* van *Chandra*, de maan, of liever, in dit geval, van *Chandri*, de vrouwelijke maan (MOOR, *p.* 289, 292).
Pl. LXX: n°. 1). *Saraswati.*

In de *Archæologia Brittannica*, *II. pl. XVII**, vindt men drie *Garoeda's* of arenden van *Visjnoe*; waarvan de eerſte gedeeltelijk de vormen ſchijnt te hebben van de *matſia-avatara*, of *visch*, de twee andere die van *Krisjna.*

*Pl. XVIII**) De *matſia-avatara.* Onder aan, *Krisjna* met eenen jongen ſpeelmakker, enz.

De-

Deze beelden zijn, in 1767, gevonden aan de Zuidgrenzen van *Siberie*.

Van PALLAS kan ik, tot mijn leedwezen, op dit oogenblik slechts de *Reise*, hierboven aangehaald, behandelen. Eenige der afbeeldingen, welke in deszelfs *Nachrichten über die Mongolischen Völkerschaften* voorkomen, zijn mij echter uit het (ongelukkiglijk niet afgewerkte) *Mythologische Lexicon von* FR. MAJER, *I. Abtheilung* bekend, waaruit ik deze en andere *Tartaarsche* beelden zal trachten op te helderen.

De meeste niet-*Boedisten* beelden, in beide de werken, behooren tot de sekte van *Siva*.

PALLAS, *Reise I. pl. X. n*°. 1.) *Maïdarin* genaamd, is *Mahadeva* of *Siva*, in een vreedzaam karakter.

n°. 4). Het ongenoemde beeldje met achttien, of meer hoofden, komt ook voor bij MAJER, *I. pl. X* en *pl. XVII.* Hetzelve is *Siva*; in het karakter van *Kartikia*, of god des oorlogs. (Zie boven, *blz.* 123, 125),

n°. 5; *n*°. 6; MAJER *I. pl. X. n*° 2; *pl. XIV. pl. XVI. n*°. 2; *pl. I. n*°. 1. en *pl. III*, verbeelden *Siva* in het karakter van *Mahakala* of *Bheireva*; meer of min schrikbarend afgebeeld. Het 1e. en 6e. voorbeeld worden genoemd *Erlik Chan*, of *God der hel*. De overgang tot dit denkbeeld is niet ver te zoeken, indien men de beeldjes slechts aanziet. Ook in de *Indische* godenleer is *Jama*, de god der hel, soms een karakter van *Siva*, soms van *Visjnoe* (MOOR p. 304, 306.) In het 2e. en 4e. der opgenoemde voorbeelden is hij te paard (vgl. boven, *blz.* 84). In het 5e. is de *lingam*, en, zoo het schijnt, de *joni*, wat al te natuurlijk uit-

uitgedrukt, hetgeen ons gestelde op *blz.* 76 bevestigt. — In het laatste voorbeeld ligt *Ganesa* aan zijne voeten; waarbij men de verschillende verhalen van MOOR over *Ganesa* (*p.* 172) moet in het oog houden.

PALLAS *X. b. fig* *, en MAJER *I. pl. XV. n°.* 2, 3). deze beeldjes zijn *Devi's* of *Laksjmi's*: het laatstgenoemde duidelijker *Devi*.

Het beeldje bij PALLAS *pl. X. b. n°.* 7, zoo wel als dat bij MAJER *I. pl. XVIII*, is eene zamenstelling van de *nara-singha* en *varaha-avatara*, of *Visjnoe's* vleeschwording als *man-leeuw* en als *wild zwijn*. In het eerstgenoemde voorbeeld is het eerste denkbeeld, in het tweede het andere meer uitgedrukt.

Zoo geeft ook MAJER, *I. pl. III. n°.* 2, eene zamenstelling der genoemde *varaha-avataar* met *Soerja*, de zon. *Boeda* met *Soerja* komt voor bij MOOR *pl.* 69. (vgl. aldaar *p.* 72).

De overige beeldjes bij PALLAS *pl. X. n°.* 2, 3; *pl. X. b. n°.* 9. en 10 (NB. *n°.* 8 is te klein om te herkennen), — en bij MAJER *I. pl. I. n°.* 1; *pl. XIII., n°.* 1; *pl. XV. n°.* 1; *pl. XVI. n°.* 1; *II. pl. I. n°.* 2, zijn *Boedisten* beeldjes, hetzij van den *Lamaïschen* tak, hetzij andere. Een bij PALLAS (zijnde het 2^e^. voorbeeld) draagt ook den bijnaam van *Boeda*, *Dsjaksi-Moeni* of *Sjakia-Moeni*. (Zie daarover ons volgende *Aanhangsel*).

De verschillende namen, waarmede de *Mongolen*, *Kalmukken* enz., deze beeldjes bestempelen, hebben wij den lezer bespaard. Dezelve zijn denkelijk bijnamen. Zoo wordt de *Siva* (bij MAJER *II. pl. III*) *Ghonghorr* genoemd: dit heet misschien *de geele*. (Zie WITSEN *Tart. I. bl.* 69. *b*, alwaar *gongor moerin* vertaald wordt *een donker geel paard*). Trouwens dezelfde heet ook *Zachan*: *de witte*. (Zie MAJER op het woord *Ghongorr*).

Bij

Bij CAYLUS eindelijk, die van alle de genoemden ontwijfelbaar de ervarenste kunstkenner was, vindt men, *Recueil d'ant. I. pl. XXXI. n°.* 2, eene twijfelachtige *Laksjmi* of *Devi.*

IV. pl. XXIII. n° 3, 4, 5). *Hanoeman.*

VI. pl. X. n°. 4). Eene *avataar* van *Siva:* veelligt (gelijk wij op *blz.* 85 [*a*] aanmerkten) *Bheireva* of *Kandi-Rao.*

Aan de twee eerstgenoemde zag CAYLUS wel eene *Asiatische* afkomst; doch het derde scheen hij voor *Romeinsch* te houden.

[*a*] Alwaar men verzocht wordt, in plaats van *T. VII.* te lezen *T. VI.*

AANHANGSEL

N°. V.

Over Tsjakra, *vooral bij de Boedisten en Dsjainas.*

De beteekenisſen van *Tsjakra*, zoo als wij ons dezelve voorſtelden bij het bewerken der Ie. *Afdeeling* § 7 (*a*), ſchenen ons toe, aldus in tijdsorde gerangſchikt te kunnen worden:

I°. *Tsjakra: Magtige;*

II°. ——— Naam van eenen priester- en veelligt volksſt.m.

III°. ——— Naam van perſonen uit dien ſtam;

A) 1°. Vorſten: en ten gevolge daarvan,

2°. Tijdrekening naar eenen des vorſten genoemd;

B) 1°. *Boeda:* en ten gevolge van dien,

2°. Denkelijk *Dsjina.*

IV°. ——— Naam van verſchillende goden der *Bramienen*, ten gevolge van de Ie. algemeene beteekenis van *magtige.*

Een later uitgekomen werk van I. J. SCHMIDT heeft een gedeelte dezer redenering en rangordening wel twijfelachtig gemaakt, maar

---

(*a*) Zie *blz.* 112 tot 138.

maar een ander gedeelte onaangeroerd gelaten. Wij zullen dus allereerst onze eigene gissingen onveranderd voordragen. Het is voornamelijk de IVe. of *Bramiensche* beteekenis, derzelver afkomst van de Ie., en de lijn van afscheiding tusschen die IV. en de IIe. en IIIe., welke wij, in onzen tekst, getracht hadden op te helderen.

De afstamming der IIe. en IIIe. hadden wij tot hier bespaard. Laat ons van achter af beginnen.

Lang is er onder de geleerden getwijfeld, of de naam van *Boeda* een algemeene naam, als *wijsgeer* ware, dan of er een bepaald persoon uit de geschiedenis onder te verstaan zij; of er één, of meer dan één van dien naam geweest zijn; wat zijn of hun vaderland, en welke de eeuw zij, waarin de voornaamste *Boeda* geleefd hebbe; vraagpunten, gedeeltelijk door W. JONES, gedeeltelijk reeds vroeger geopperd, doch uit enkele *Indische* oorkonden, als al te zeer van geschiedkundige waarheid en eenvoudig prosaïsch verhaal verwijderd, niet op te lossen.

Thans mee men andere geleerden, uit de schriften der *Mongolen* en *Chinezen*, bij welken de *Boedisten*-sekte de overhand heeft, of voor een gedeelte gevestigd is, en wier jaarboeken met geschiedkundige naauwkeurigheid zeer hoog opklimmen, het vaderland en den leeftijd van den eersten *Boeda* (die naderhand door vele opperpriesteren onder denzelfden titel is opgevolgd) met zekerheid te kunnen opgeven. Volgens KLAPROTH toch, in zijn *Leben des Budda*, en ABEL-REMUSAT in verschillende verhandelingen, (ook volgens SCHMIDT zelven) is *Boeda* geboren uit het edele geslacht der

 Sa-

Sakias of *Sjakias*, welk in het aloude koningrijk *Magad'ha* (zuidelijk *Bahar* aan den *Ganges*) een der voornaamste *Bramiensche* stamhuizen schijnt geweest te zijn (*a*). De tijd zijner geboorte valt in de *XIe. eeuw vóór* CHRISTUS. Deze berigten zijn geenszins geheel nieuw, maar bevestigen slechts een gedeelte der onderling tegenstrijdige berigten der *Indianen* (*b*), zoo wel als die der vroegere Europeaansche geleerden, welke uit *Mongolsche* bronnen geput waren. Uit het geslacht der *Sjakia's* zijnde, draagt *Boeda* eigenlijk den naam van *Sjakia-Moeni, de boeteling* of *de wijze Sjakia*. Zoowel als *Boeda Sjakia* heet, is ook *Sjaka* van hem gebruikelijk, en wordt slechts als een verschillende tongval opgegeven (*c*).

Daarbij komt de door ons reeds (*bl.* 120.) aangeteekende uitspraak der *i* in *Arakan*. Deze landstreek toch, een zetel der *Boedisten*-leer, even gelijk het naastgelegene groote rijk der *Birmans*, zegt altijd *r* voor de *i* van dezen. Aldaar moet *Boeda* en zijn stam dus *Sjakra* genoemd worden.

Inderdaad is die geheele stam van *priesteren*, waaruit *Boeda* gesproten is, die *Sjakia's* uit het rijk *Magad'ha*, gewis dezelfde welke in andere berigten *Saka's* genoemd wordt, en tot een geheel

(*a*) KLAPROTH, *Leben des Budd'a p.* 123*; achter deszelfs *Asia Polygl.* en in *Journ. Asiat. IV. p.* 14; ABEL-REMUSAT, in *Journ. des Savans* 1819, *Oct. p.* 625; 1821, *Janv. p.* 7; 1822, *Avril p.* 226.

(*b*). Zie, bij voorbeeld, KAEMPFER *Amoenitates Exoticæ p.* 608; W. JONES, *Asiat. Res. II. p.* 125; WILFORD, *ib. IX.* 41.

(*c*) BUCHANAN, *Rel. and Litterat of the Burmans: Asiat. Res. VI. p.* 262, 300.

(*d*) BUCHANAN, *p.* 211.

heel *volk* is aangegroeid. *Sjakia*, *Sjaka*, en *Sjakra* is dus een en hetzelfde, en alle die klanken kunnen wederom *Tsja* of *Sa* geschreven worden, wegens de reeds (*blz.* 113) vermelde verwisseling van deze drie lispende letteren.

Ik gis, dat de titel van *Tsjakra-varti*, welke aan de oude vorsten der *Dsjainas* en *Boedisten* eigen was, van die stam-benaming afkomt; en dat de naam van SAKA, gegeven aan koning SALIVAHANA, stichter eener tijdrekening (*a*), aantoont, dat hij veelligt uit dat zelfde stamhuis zal afkomstig wezen.

De eenheid van alle deze namen van *Saka* zoude bewijsbaar zijn. *Saka* wordt evenzeer *magtige vorst* vertaald (*b*), als *Sakra* of *Tsjakra*, waarvan wij dit reeds aanvoerden: en boven (*bl.* 122) is insgelijks het gebruik der *Singalezen* vermeld, om de bedoelde tijdrekening zoo wel *Sakra* als *Saka* te noemen.

Om zich nu in het algemeen te overtuigen, dat de stam der *Sjakia's* zich zoo ver over *Asië* verspreid heeft, dat *Tsjakra* of *Saka* wel degelijk een en dezelfde naam kan wezen, (dus niet slechts een gelijkluidende) dien men overal zoo wel in *Ceylon*, als in *Tibet*, zoo wel aan den *Ganges* en *Indus*, als op *Java*, verneemt, zoude de lezer zich een zeer uitgebreid onderzoek moeten getroosten. De *Saka's*, bij voorbeeld, maken een deel uit van den meer algemeenen volks- of priester-stam der *Maga's* (*c*), (zeer

(*a*) De andere tijdrekening is van *Vicramaditja*, en begint 56 jaren vóór CHRISTUS. Deze heet *Samvat*.

(*b*) WILFORD, *Asiat Res.* *IX.* *p.* 82, 134.

(*c*) WILFORD, *als boven.* *p.* 74.

(zeer denkelijk dezelfde als de *Magi* der *Zend*-volkeren) welke, van buitenlands aangekomen zijnde, aan het rijk van *Magad'ha* hunnen naam hebben gegeven. Inderdaad is de aan de Oostzijde des *Ganges* gevestigde priesterstam bekend onder den naam van *Mugs*, en *Boeda* zelf is ook *Maga* genaamd geweest (*a*). Nu is de heilige taal der *Boedisten*, het *Pali* of *Bali*, zeer denkelijk dezelfde taal als het oude *Magadi*, de spraak van het genoemde rijk, en heeft nog vele overeenkomst met de hedendaagsche platte landstaal, *Magadi* genaamd: en deze zelfde taal *Pali* vindt zich, schoon met kleine veranderingen, in *Siam*, *Pegoe*, *Tibet*, *Asam*, enz., op *Ceylon*, op de bouwvallen van *Maveli-poeram* (de zoogenaamde *zeven pagoden* bij *Madras*), op die van *Ellore* enz. Dit een en ander laat zich in een kort bestek geenszins uitleggen: het is de slotsom van den arbeid veler Engelsche geleerden, tot welker verhandelingen wij voor als nog den lezer moeten verwijzen. (*b*) Maar meerdere zekerheid in de bijzonderhe-

(*a*) BUCHANAN, *Asiat. Res. p.* 211.

(*b*) BUCHANAN, *Relig. and Litt. of the Burmas*, *Asiat. Res. VI. p.* 306; MAHONY, *on Ceylon*, *VII. p.* 38; WILFORD *on Anugangam*, *and on the kings of Magad'ha*, *IX. p.* 32—115: vooral *p.* 33, 44, 75; COLEBROOKE, *on the Jains*, *ib. p.* 310; LEYDEN, *Lang. and Litt. of the Indo-Chinese Nations*, *X. p.* 276—289; WILFORD, *on the sacred Isles in the West. XI. p.* 54—84, ook *p.* 106, (hoezeer toch deze schrijver vervalt in de zonderlinge redenering, dat de *Saka's* zich tot in *Engeland* uitgebreid hebben, schijnen evenwel de berigten, door hem uit de *Poeranas* verzameld, bruikbaar te zijn: zie vooral *bl.* 63, 70, 75, 82 en 106); DUBOIS, *India*, *p.* 46; ERSKINE, *Bomb. Trans. II. p.* 513, 514.

heden hebben wij te wachten uit de, onlangs aangekondigde, opzettelijke onderzoekingen van de heeren BURNOUF en LASSEN, *Essai sur le Pali* (*a*), welke in de hoofdzaak met de Engelschen schijnen overeen te komen.

De voorbeelden van den titel van *Tsjakri* en *Tsjakravarti*, welke titel voornamelijk onder de oude vorstelijke geslachtregisters der *Dsjainas*, ook onder de *Boedisten*, wordt aangetroffen, hebben wij hieronder, in eene *noot*, verzameld. Veelligt wordt dezelve ook als een algemeene titel van vorsten gebruikt, bij nabootsing. (*b*)

De

(*a*) Nadat men het plan vernomen had, om te *Calcutta* eene op *Ceylon* bewerkte spraakkunst van het *Pali* uit te geven (*Journ. Asiat. T. II. p.* 252), is dezelfde taalarbeid door de in den tekst vermelde jonge geleerden te *Parijs* aangevangen, en staat die binnen kort in het licht te komen (*Journ. Asiat. VII. p.* 358. etc.). Reeds heeft het voorloopige berigt verscheidene gewigtige uitkomsten doen kennen: waarvan wij, ter verrijking van hetgeen wij boven (*bl.* 136, en 151, *noot c.*) stelden, dit alleen in uittreksel leveren: dat het *Pali* ook op *Java* bestaat (*p.* 363, 366); dat het *Kawi* op *Java* zelf gevormd is, en niet ingevoerd zonder dat er opgegeven wordt, of dan het *Kawi* uit het *Pali* ontstaan zij), en dat het *Sanskrietsch* bij de *Boedisten* uit het Noorden, als in *Tibet*, in gebruik is gebleven, terwijl de Zuidelijken in *Ava*, het rijk der *Birmans*, *Ceylon* enz. het *Pali* hebben aangenomen (*p.* 366. *et suiv.*). Het gebruik van het *Sanskrietsch* schrift in *Tibet* heeft ook SCHMIDT aangetoond. (*Anhang. I. S.* 245).

(*b*) HEMATSJANDRA zegt in zijne *Sanskrietsche* woordenlijst: „*Ariavarta* is het geboorteland der *Dsjina's*, *Tsjakri's* en *Ard'ha-Tsjakri's* „[halve *Tsjakris*], zijnde gelegen tusschen de *Vindia* en *Himadri* gebergten."

De *Dsjainas* zijn flechts eene wijziging der *Boedisten*, denkelijk

---

„ten." (COLEBR. *Af. Res. IX.* 317.) De *Nara-Tsjakravarti's*, als vorften der *geheele* aarde, en *Ard'ha-Tsjakravarti's*, als vorften der *halve* aarde, worden in tijdsopvolging vermeld in de berigten der *Dsjaina*-Opperpriesteren, aan MACKENZIE medegedeeld: (aldaar, *p.* 244—246 en 260: vgl. met de plaats van COLEBR. *p.* 315 en 316, uit een voorgaand hoofdftuk van HEMATSJAND'RA, en met DUBOIS *p.* 559, 560). Dit alles maakt het woord *Tsjakra-varti* bijzonder aan de *Dsjainas* eigen. Al e de *Tsjakra-varti's* zijn van éénen ftam (COLEBR. *p.* 316); zij genieten goddelijke eer (DUBOIS *p.* 552; LANGLÈS *II.*, *p.* 209), enz.

Dat het woord *Tsjakra-varti* ook bij de *Boedisten* behoort, blijkt uit de *infcriptie* van *Islam-abad* (*Af. Res. II.* 385): en uit de *Singalefche* gefchiedenis van *Boeda* (*Annals of Orient. Litt. III. p.* 390, 391; en DAVY, *Ceylon*, *p.* 207, *not.* *). Een der fabelachtige wereld-deelen heet bij de *Boedisten*, op *Ceylon*, *Tsjakrevatte Pargewette;* evenzeer als bij de *Dsjaina's* (JOINV. *Afiat. Res. VII. p.* 407; DUBOIS *p.* 557).

Maar als koninklijke of als eer-titel, denkelijk bij enkele nabootfing, fchijnt het mij toe, dat die naam aan BALA gegeven wordt (bij DUBOIS *p.* 385), welke koning was van *Moeltan* (POLIER *I. p.* 272, 274); aan *Visjnoe* of *Narayana* (WILF. *Af. Res. XI.* 94), en aan koningen of geleerde *Bramienen*, in het algemeen, volgens PATERSON (*Af. Res. VIII.* 53), die dit woord van de *tsjakra* van *Visjnoe* afleidt: denkelijk de plaats van HEMATSJANDRA en andere berigten van het volgende deel der *Afiat. Res.* niet kennende. MOOR is van hetzelfde gevoelen (*p.* 227, 249, 406), fchoon hij wel opgelet heeft (*p.* 228 *not.* *), dat het woord bijzonderlijk bij de *Dsjainafche* vorften te huis behoort. Hij verklaart het gebruik daarvan dus niet uit eene nabootfing van de titels dier vorften (gelijk wij), maar uit eene algemeene beteekenis, welke hij in het woord meent te vinden.

lijk wel van eenen verschillenden stichter (*a*), doch op derzelver stam geënt (*b*), en voornamelijk in *Bengale* en in het hart van de *Dekan* gevestigd. Zij verwerpen, gelijk de *Boedisten*, de *Bramiensche* goden, en de *Veda's*, maar hebben de verdeeling in *kasten* behouden. Ook bezitten zij nog vele boeken in het oude *Pali* (*c*). Dat deze zelfden nu voor *Dsjina*, den naam van hunnen heilige, *Tsjakra* of *Saka* zeggen (*d*), is op het voorbeeld van *Boeda*.

En wanneer eindelijk de naam van *Saka* in het bijzonder voor den koning SALIVAHANA voorkomt, of voor de tijdrekening, die naar hem genoemd is, en van daar eindelijk als een algemeene eernaam voor elke lang gevestigde tijdrekening (*e*); zal hoogstwaar-

(*a*) COLEBROOKE, *Asiat. Res. IX. p.* 289. Vgl. *p.* 303.

(*b*) Vgl. vooral de korte aanmerking van BUCHANAN *Asiat. Res. IX*, 283.

(*c*) WILFORD, *As. Res. IX. p.* 75.

(*d*) WILFORD, als boven, *p.* 210. In den *Bhagavat* wordt *Boeda* zoon van *Dsjina* genoemd (WILF. *As. Res. III.* 413; HARINGTON *VIII. p.* 533). Hiertoe behoort ook de naam van een beeld te *Ellore*, *Soekra Atsjaria* (LANGLÈS *II.* 121. enz.), schoon op dit beeld verkeerd toegepast.

(*e*) SAKA voor SALIVAHANA (WILFORD *on the æra of Vicram. and Saliv. As. Res. IX. p.* 138, 141, 145, 211); — voor eene *gevestigde tijdrekening*, in het algemeen (*p.* 76, 207); — voor den naam van eenen of meer vorsten in eene lijst uit *Guzerat*, door de *Dsjainas geïnterpoleerd:* of anders om (*p.* 180, 183, 209, 211); — voor eenen stam, die nog heden beweert van SALIVAHANA afkomstig te zijn (*p.* 174, 222). — Ineensmelting van de beteekenis van *magtigen vorst* en *stichter eener tijdrekening* in het voorbeeld van MAHOMED, *p.* 160.

waarschijnlijk, een dieper onderzoek der oorspronkelijke geschriften de bovengestelde gissing bevestigen, dat ook deze eigennaam eigenlijk van den priester- en vorsten-stam der *Sakas* afgeleid kan worden. SALIVAHANA ten minste wordt door de *Dsjaïnas* even zeer tot lid der sekte van *Dsjina* gemaakt, waarin de *Tsjakri* en *Tsjakravarti* te huis behooren, als hij door de *Bramienen* wordt verklaard een *Sivist* geweest te zijn (*a*).

Tot zoo ver gingen onze gissingen. Maar nu heeft SCHMIDT, in zijne tegen KLAPROTH geschrevene *Forschungen*, een nieuw stelsel geopperd, welk, ten minste zoo veel ons onderwerp betreft, door den laatste niet wordt tegensproken, en welk geenszins van waarschijnlijkheid ontbloot is.

Volgens SCHMIDT is de *Persische* godsdienst van *Ormuzd* ingeweven zoo wel in het *Boedisten*-, als in het *Bramiensche* geloof. In het eerstgemelde is *Ormuzd*, *Chormusda*, eene godheid, naar welker leer zich *Boeda* gevormd heeft, doch die aan *Boeda* onderdanig is geworden. In het *Bramiensche* stelsel is *Ormuzd* dezelfde met *Indra* en van daar, dat *Indra* zoo dikwijls in de *Boedisten* fabelen voorkomt (*c*), en wel als ondergeschikt aan *Boeda*.

Dit

(*a*) Zie de vermelde verhandeling van WILFORD *p.* 211; en een voorbeeld uit de sekte van *Siva p.* 173.

(*b*) KLAPROTH toch heeft reeds een antwoord begonnen in het *Journ. Asiat. T.* V. *p.* 193, 257 en 321. De plaat s die wij bedoelen, staat *p.* 194; den titel van SCHMIDT's werk hebben wij *blz.* 188 gegeven.

(*c*) SCHMIDT *f.* 149, 152, 176.

Dit stelsel komt wel overeen met het door mij (*blz.* 198) uit WILFORD en BUCHANAN geleerde, dat *Boeda* met de *Magi* der *Zend*-volkeren vermaagschapt is. Hetzelve verspreidt ook over vele, door ons behandelde punten, een nieuw licht. Maar het laat andere twijfelingen over, welke niet dan door taalgeleerden kunnen worden opgelost.

SCHMIDT leert, of onderstelt, met KLAPROTH, dat *Sakia* (bij hem *Schagkia* gespeld) een geslachtnaam is van *Boeda* (*a*), en dat *Sakra* of *Sekkere* een bijnaam is van *Indra* (*b*). Maar dat ook *Sakra*, *Sjakra*, *Tsjakra* een naam van *Boeda* zoude zijn (als zijnde eene verschillende uitspraak van *Sakia*), schijnt hem niet voor den geest te zijn gekomen. Ondertusschen blijven wij zulks (al komt misschien nergens in onze aangehaalde voorbeelden *TsjaKRA-Moeni* letterlijk voor) als zeer waarschijnlijk aanzien, gemerkt het verband van die twee en andere vormen in allerlei beteekenissen.

Indien men dus ook dezen vorm blijft vasthouden, dan zoude men kunnen aannemen:

dat *Tsjakra* I°. beteekende *Magtige*;

II°. *Ormuzd*, *Chormusda*, *Indra*;

III°. Eenen stam van aanhangers van *Ormuzd*: en ten gevolge daarvan:

A. *Boeda*;

B. den vorst SALIVAHANA;

C. De tijdrekening naar dien vorst genoemd;

D. *Dsjina*.

Maar

(*a*) SCHMIDT *f.* 256, *not.* (1.) *und f.* 261.

(*b*) SCHMIDT *f.* 191, 192.

Maar dan blijft die klasse van beteekenissen, waarvan wij verschillende voorbeelden meenen bijeen gebragt te hebben, welke op *Bramiensche* beelden, behalve *Indra*, bepaaldelijk op *Sivisten* en *lingamisten* beelden worden toegepast, en daaronder op onzen *Bheireva*, geheel onverklaard. Men zal dan een van beiden moeten aannemen: of dat het woord *Tsjakra*, en te gelijk de persoon van *Ormuzd*, veel dieper in het *Indische* stelsel is ingedrongen, dan een eenig uitlegger tot nog toe heeft ingezien, of dat het verband en de overgang der beteekenissen van *Tsjakra*, welke wij volgens het stelsel van SCHMIDT ontworpen hebben, in eenige punten falen, welke niet dan door dien geleerde zelven, in overeenstemming met beoefenaars van het *Sanskrietsch*, kunnen worden uitgevorscht (*c*).

(*c*) Ten dienste van verdere navorschingen zij hier aangeteekend, dat de *vier* goden, of goede geesten, welke, onmiddelijk onder de 33 goede geesten van *Persischen* oorsprong, (*amsjanspands* bij de *Persen* [KLEUKER, *Zend-Avesta II. s.* 100 *vgl. I. s.* 17]. *Tengri* bij de *Mongolen*, *raadgevers* op *Ceylon* [MAHONY. *Asiat. Res.* VII. *p.* 37]) de wereld besturen, ons, bij voortduring, toeschijnen *Bramiensche* grootste goden te beteekenen. Reeds hebben wij dit op *blz.* 126 ten opzigte van *Ceylon* getracht aan te toonen; doch, daar zij ook bij de *Mongolen* aangenomen zijn, schijnt derzelver aanwezen tot de eigene natuur van den *Boeda*-dienst te behooren. Een uittreksel uit BERGMANN's *Nomadischen Streifereien*, medegedeeld in het *Journ. Asiat.* III. 199 (doch ons nog niet verder bekend), noemt dezelve *Bisne*, *Mandi*, *Oebla* en *Soesjan*. Hierin zijn ten minste *Visjnoe* en *Mahadeva*, ook op *Ceylon* onder de vier goden voorkomende, te herkennen. MOOR had gegist, dat zij de beschermgoden waren der vier windhoeken (*p.* 227. *not.* *. Zie ook SCHMIDT *s.* 172, 192).

AAN-

AANHANGSEL

N°. VI.

Berigt over het al of niet bestaan van gegotene kolommen in Barbarije, van den Luitenant-Kolonel J. E. HUMBERT.

Il n'est jamais parvenu à ma connaissance, que, sur la côte Septentrionale de l'Afrique et particulièrement dans le royaume *d'Alger*, la matière volcanique, connue sous le nom de *lave*, servait aux habitans *pour couler* (sans doute au moyen de formes) *des vases, des statues* (*a*) *ou autres objets solides*. — On trouve dans le petit Atlas, qui s'étend depuis le détroit de Gibraltar vers Bonne dans le royaume *d'Alger*, ainsi que dans la courbe de *l'Atlas*, qui se termine au Cap Bon dans le royaume de *Tunis*, des marques certaines d'anciens volcans éteints, et la *Hammemleff*, montagne élevée et remarquable par deux sources chaudes, située à trois petites lieues de la ville de *Tunis*, ne laisse aucun doute à cet égard; mais il n'existe dans le pays aucune tradition relative à des irruptions volcaniques, et dans cette partie de la Barbarie, que j'ai parcourue, aucun indice ne m'a offert l'existence d'an-

---

(*a*) Les statues doivent alors se rapporter à une époque antérieure à l'occupation de cette cité par les Maures, auxquels la réligion défend d'avoir et de fabriquer des images.

d'anciennes laves. — Une seule tradition, que je tiens du défunt Bey de Tunis, le célébre KAMOUDA-PACHA, vient plus ou moins cependant à l'appui du prétendu moyen employé dans le royaume d'*Alger*. Ce Prince, m'entendant vanter des blocs d'un beau granit, qui avaient appartenu à des colonnes d'un grand diamètre, me dit: *vous prenez cette espèce de marbre pour une production naturelle: ce n'est qu'une composition faite par des architectes anciens, et des écrits disent, qu'en Egypte on a fabriqué de grosses colonnes et des tours fort pointues* (*a*) *avec une pâte préparée, qu'on coulait dans des formes de bois*. Je ne combattis pas l'idée du Bey de Tunis, et je me rappelai, que SPON, dans son *histoire de Genève*, prétend, que les deux colonnes, qu'on voit hors de l'Eglise de *St. Pierre* à *Genève*, sont des colonnes coulées dans une forme ou un moule.

J. E. HUMBERT.

(*a*) Sans doute il est question ici des obélisques.

AAN-

AANHANGSEL

N°. VII.

Over de mogelijkheid van overeenkomst van eenige Indische beeldwerken met Griekſche en Romeinſche.

Bij de ſedert eenige jaren geopperde denkbeelden omtrent den oorſprong der *Griekſche* (of ook der *Aegyptiſche*) godenleer en afbeeldingen uit *Indië*, en vooral bij den tegenwoordigen ſtrijd tusſchen CREUZER en VOSS, in hunne *Symbolik* en *Anti-Symbolik*, kan het aangenaam zijn, nog eenige, misſchien niet opgemerkte voorbeelden van uiterlijke gelijkenis tusſchen *Indisch* en *Grieksch* of *Romeinsch* werk aan te toonen, welke hier zoo veel te minder ongepast zijn, omdat zij tot opheldering dienen van de door ons behandelde onderwerpen.

Reeds hebben wij (op *bl.* 60) de overeenkomst aangetoond der afgeſlagene menſchen-hoofden van de *guirlande* van *Bheireva* met de oudſte Griekſche *Meduſa*-hoofden. Deze overeenkomst van het kunstwerk, meenen wij, heeft eenvoudig haren oorſprong in de gelijkheid van de aandoening, welke de beiderlei kunſtenaars wilden uitdrukken.

Op *blz.* 67 ſpraken wij van den *gordel met zeven bellen* aan *Bheireva* gegeven, welken gordel wij, bij nader nadenken, beſchouwen als aan *Siva* eigen, zonder met den ſtaat der

naakt-

naaktheid verder in verband te staan. In het *Museum Pio-Clementinum* (*T. IV. pl.* 20) komt een *basrelief* voor, met een *Bacchisch* tooneel, waar, onder anderen, naast *Bacchus* een bejaard man, met koorden en *zes* bellen om het lijf (misschien is de *zevende* bel door de draaijing van het beeld onzigtbaar) en met slangen in de hand, danst als een dronken of razend mensch. Zonder hierin eene onmiddellijke overeenkomst met de bellen, de slangen en den woesten dans van *Siva* te willen zoeken, daar het *basrelief* vergelijkenderwijs jong is, zoo willen wij toch de mogelijke navolging van Oostersche gewoonten, die veelligt wijd verspreid waren, in de *Grieksche* geheimenissen, en van daar in *Romeinsch* beeldwerk, niet geheel verwerpen. Althans, ten opzigte van latere Romeinsche kunstwerken, is de mogelijkheid van verband tusschen het *Indische* en *Persische* woord *nama* met dat der *Mithras-basreliefs* niets minder dan weggeredeneerd (zie vooral WELCKER op ZOËGA *Abhandlungen* *f.* 400; en de voorbeelden: *Asiat. Res. V. p.* 374. enz., *VII. p.* 242 enz.; DUBOIS *India*, *p.* 78, 81.)

Minder overeenkomstig in de hoofdzaak, doch treffende in eene bijkomende omstandigheid is de gelijkenis tusschen de *Indische* afbeelding van *Doerga*, den buffel *Mahisjasoera* doodend (meermalen door ons vermeld, als *bl.* 22, 29, 70, 107 enz.), en een *basrelief* in gebakkene aarde van den heer BURGON te Londen, welk *Perseus* voorstelt, *Medusa* het hoofd afgeslagen hebbende (bij MILLINGEN *Ancient unedited Monuments N°.* 5. — *Statues pl. II*). Gelijk toch de kwade geest uit den hals des buffels, zoo komt hier *Chrysaor* uit den hals van *Medusa* ontspringen. Men vergete hierbij niet, dat de namen van *Perseus* en *Medusa* op *Asie* doelen.

Een

Een enkel woord tot bepaling van onze gedachten moge thans voldoende zijn. *Zoo* ver wij tot nog toe de zaak konden onderzoeken, heeft VOSS teregt (indien men zijne bitsheid daarlaat), betoogd, dat het denkbeeld van de *onmiddellijke* afstamming der geheimenisfen van *Bacchus* uit den dienst van *Siva* op louter latere uitvindingen der Grieken, na den togt van ALEXANDER, berust. De meer verwijderde overeenkomst, echter, van den *lingam*-dienst met de *phallophoriën* fchijnt ons niet weggenomen te wezen. De gemeenfchap met fabelen, diep in het Oosten te huis behoorende, welke van het eene volk aan het andere overgeleverd kunnen zijn, blijft altijd mogelijk. Gelijk aan de eene zijde de *mystieke* ftrekking eener alles ondereenmengende *fymboliek* zelfs de wetenfchap benadeelt door ze te benevelen, zoo kan eene al te uitfluitende ftudie van *Westerfche* letterkunde voor alle andere waarheden ongevoelig maken. Bij voorbeelden van dien aard, als het laatfte of de beide laatften, handelt, geloof ik, de bezadigde beoefenaar der wetenfchappen best met dezelve in zijn geheugen eenvoudig te laten berusten: en er geene gevolgen uit te trekken, eer of eene meer uitgebreide ftudie, of later bekend gewordene daadzaken een verband aanwijzen, welk te voren niet fcheen te beftaan.

BIJVOEGSELS.

blz. 5. *reg.* 6. ROGERIUS) KIRCHER haalt nog aan, (*p.* 152. *b.*) P. ROBERTUS NOBILIS *de Brachmanum Theologia*, mij niet verder bekend. Deze schrijver schijnt een tijdgenoot van KIRCHER geweest te zijn: wiens werk in 1667 verschenen is.

— 7. *reg.* 14. ROTH) Zie, over dezen geleerden zendeling der Jezuiten, nog de *Praefatio* van KIRCHER.

— 12. *reg.* 3 en *bl.* 143). De heer ENGELHARDT heeft de meer officieele kopijen der teekeningen van *Brambanan* aan den Koning aangeboden: en Z. M. heeft goedgevonden dezelve (in 1824, kort na dat de eerste vellen dezer verhandeling afgedrukt waren) bij het *museum van Oudheden* te *Leyden* ter bewaring en eventueele uitgave te plaatsen.

— „ *reg.* 13. *Geschiedboek*) Een dergelijk geschiedboek, de laatste eeuw van het rijk van *Madjapyt*, en misschien ook vroegere tijden omvattende, is onlangs gekomen in bezit van de *Société Asiatique* te Parijs. (Zie deszelfs *Journal Asiat. III. p.* 114, en *V. p.* 186. Vgl. onze *blz.* 163, en 175.)

— 17. *reg.* 19. *geene menschelijke persoonen.*) Dit heb ik naderhand omtrent *Daksja* eenigzins gewijzigd. (Zie *blz.* 37, enz. en verder *blz.* 82, en 117 *noot a*).

blz. 19.

blz. 19. *reg.* 8. *men weet niet, in welke eeuw*) Het aangekondigde nieuwe werk over het *Pali* (zie *blz.* 197) schijnt hierover meer voldoende ophelderingen te beloven.

— 29. *reg.* 5 en 33. *in de buitenste nisfen.*) De heer REINWARDT twijfelt aan deze gisfing, wegens de grootte der beelden, en de kleinheid der nisfen.

— 32. E.) Een dezer tempelwachters is door RAFFLES weder opgerigt, volgens berigt van den heer REINWARDT. Doch deze twijfelt, of die beelden wel dezelfde zijn als de afbeelding op de aangehaalde *plaat*. Vermits echter die afbeelding wel overeenkomt met de beschrijving bij RAFFLES (*p.* 43), maar niet met de teekeningen van tempelwachters, op order van den heer REINWARDT te *Singa-Sari* gemaakt, denk ik, dat er meer dan één paar aanwezig is.

— 66. *reg.* 6. *aan den halsband.*) Aldus draagt het paard van *Bheireva*, bij PALLAS (*Reise II pl.* X. *n*°. 6.), een menschenhoofd aan eenen halsriem. (Zie ons *IVe. Aanhangsel.*)

— 67. *noot a*) *Toddy* is het zoete sap, welk uit de geknotte bloemstengen van den kokosboom en andere palmsoorten vloeit. Door gisting, welke zeer spoedig plaats heeft, wordt hetzelve bedwelmend. Door overhaling maakt men daarvan eene soort van *Arak.* (DAVY, *Ceylon*, *p.* 123; met de afbeelding der bewerking *p.* 248.) *Toddy* is dus eene soort van *palmwijn*, ook in andere heete landen zeer gebruikelijk.

— 72. *reg.* 17 en 95. *Armbanden.*) De armbanden aan den bovenarm heeten *bazoeband* (MOOR *p.* 54, 63).

blz. 85. *reg.* 7. *n°.* 4.) En eenige bij PALLAS.

— 86. achter *reg.* 17.) Bij ROGERIUS (*blz.* 158) wordt *Vira-Bhadra* gezegd, soms met *twee en dertig* armen afgebeeld te zijn.

— 92. *noot b.*) De gissing van het *Gebet-rädlein* neem ik terug, na de beschrijving van een dergelijk werktuig bij PALLAS (*Reise I. s.* 358.) gelezen te bebben.

— 136. *reg.* 4 van ond., en 151. *noot* (*c*). *Pali*) Zie onder, *blz.* 197.

— 140. *reg.* 3. *Nieuwe zeden*) Deze redenering zoude echter verzwakt worden, indien het naderhand uit de geschiedenis bewezen werd, dat de *Siva*-dienst op *Java* was ingevoerd door aankomelingen, die reeds gewoon waren de menschen-offeren daarmede te paren. Doch eer dit aangetoond zij, zullen wij bij de gestelde gronden van waarschijnlijkheid volharden.

— 160. *noot b.*) *Sadjara Radja Djawa*). Aldus is de oorspronkelijke titel der *Maleische Jaarboeken*, door LEYDEN vertaald en door RAFFLES uitgegeven; *Sajara-Maleyoe.*

— 169. *reg.* 19. *Bespiegelende houding.*) Of wel *zegenende*. (PALLAS, *Reise I. s.* 350).

TI-

TITELS DER AANGEHAALDE WERKEN,

WELKE BETREKKING HEBBEN TOT *INDIË* (*).

ABEL REMUSAT, Epithètes de Boudda (Mines de l'Orient, *T. IV. p.* 183—201. et Journal des Savans 1819, *p.* 625).

——— Succesſion des Patriarches de la réligion de Boudda, (Journ. d. Sav. 1821, *p.* 6).

——— Apperçu d'un mémoire ſur l'origine du Lamaïsme, (Journal Aſiatique, *T. IV. p.* 257).

Annals of Oriental Litterature, London (*Longman.*) 1820, 8°., 3 parts.

ANQUETIL DU PERRON, Recherches Historiques et Géographiques ſur l'Inde. Berlin 1786, 4°.

——— Zend-Avesta, trad. en Franc. Paris 1771, 2 *Tom.* 3 *vol.*, 4°. [NB. hierin is de reisbeſchrijving van dien geleerde vervat.]

Archaeologia [Britannica] or miscellaneous tracts relating to antiquity, published by the Society of antiquaries of London. 1770 en verv. 4°. [Van dit werk heb ik ſlechts de *tien* eerſte deelen tot mijn gebruik.]

Aſiatick Reſearches. Lond. 1806. 5th edit., 12 vol., 8°. (Zie, omtrent de volgende deelen, onze *Voorrede*).

Ayin Akberi, or the Inſtitutes of the Emperor AKBAR, bij ABOUL FAZIL. Calcutta 1783, 3 voll. 4°., or London 1800, 4°. and 8°. (en in W. JONES WORKS, *VII. p.* 73.)

BAL-

(*) Niet alle deze werken zijn gebruikt geworden. Zie de *Voorrede*.

BALDÆUS, Beschryving van Malabaar, en Afgodery der O. Ind. Heydenen. Amst. 1672, fol.
DE BARROS et DIEGO DE COUTO, de Asia. *Lisboa* 1552—1602., 4 vol. fol. en aldaar 1778, klein 8°.
Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap, gedrukt te Batavia.
C. D. BECK, Grundrisf der Archaeologie, Leipz. 1816, 8°.
Bombay Transactions. London (*Longman*) 1819, etc. 3 vol. 4°.
F. BOPP, *Nalus*, carmen Sanscritum e Mahabharato. Londin. (*Treuttel and Würtz*) 1819, 8°.
——— *Mahabharata*, Book I. Sect. 1. (in *Annals of Oriental Literature.*)
——— Ardschuna's Reise zu Indra's Himmel. Berlin (*Logier.*) 1824, kl. 4°.
C. A. BÖTTIGER, Andeutungen zu 24 Vorlesungen über Archaeologie. Dresden 1806, 8°.
BUCHANAN, Journey through Mysore &c. Lond. (*Cadell*) 1808, 3 vol. 4°.

Cérémonies et Coutumes réligieuses de tous les peuples. Amst. 1723—43, 8 Deel. in 9 band., fol. met platen van B. PICART.
COLEBROOKE, Views of places in the Kingdom of Mysore. Lond. 1805, fol.
CRAUFURD, Researches concerning ancient and modern India. London (*Cadell and Davies*) 1817. 2. vol. 8°.
CRAWFURD, History of the Indian Archipelago. Edinb. 1820, 3 vol., 8°.
CREUZER, Symbolik und Mythologie der Alten Völker. Leipz. u. Darmstadt 1819, 6 Bänd., 8°.
DANIELL, Oriental Scenery, or Views in Indostan. Lond. 1795—1808, fol. 5 parts, and: the mountains of Ellora, Lond. 1803, fol. — of het een en ander: London (*Longman*) 1812, klein fol.-obl.
Darstellung der Brahminisch-Indischen Götterlehre (aangehaald in MAYERS *Mythologisches Lexikon*).
DAVY, Account of the Interior of Ceylon. Lond. (*Longman*) 1821, 4°.

DOW,

DOW, *History of Hindostan*, from FERISHTA, Lond. 1770, 3. vol. 4°. en, 1792, 3 vol. 8°.

DUBOIS, Description of the Character, manners and custóms of the people of India. Lond. (*Longman*) 1817, 4°.

ELPHINSTONE, Account of the Kingdom of Caubul. Lond. 1815, 4°.

Gita Govinda (in W. JONES.'s Works IV. *p.* 236) en, überfetzt von DALBERG. Erfurt 1802.

GÖRRES, Afiatifche Mythen-Gefchichte. Heidelberg 1810, 8°.

HAAFNER, Proeve van Indifche Dichtkunde, volgens den Ramayon. Amft. 1823.

HEEREN, Ideen über die Politik u. f. w. der Völker der Alten Welt, 3e. Aufl. Gott. 1815, 3 Th.

HERDER, Denkmale der Vorzeit (Sämmtl. Werke zur Philos. u. Gefch. 1 Th.) Carlsruhe 1820, kl. 8°.

(Hindoostan in Miniature.) — The world in Miniature. edit. bij FR. SCHOBERL: Hindoostan, in 6 vol. London (*Ackermann*), 1822. 12°.

Hitopadefa, bij CAREY. Seramporê, 1804, 4°. ditto translated by WILKINS, Bath. 1787, 8°.

HOORNBEEK de Conversione Indorum et Gentilium. Amft. 1669, 4°.

HUNTER, Picturesque scenery in the Kingdom of Mysore. 1805, fol.

Inftitutes of Hindu Law, or the ordinance of Menu. Calcutta 1794, 4°; London 1796, 8°. en in JONES 's Works VII. p. 75.

W. JONES 's Works. Lond. 1807. 13 vol. 8°.

Journal Afiatique, publié par la Société Afiatique. Paris 1822 et fuiv. 8°.

KAEMP-

KAEMPFER, Amoenitates Exoticae. Lemgov. 1712, 4°.
J. A. KANNE, System der Indischen Mythen. Leipzig 1813, 8°.
——— Allgemeine Mythologie. Baireuth u. Hof. 1815, 2 Bände, 8°.
A. KIRCHER, China Illustrata. Amst. 1667, fol.
KIRK PATRICK, account of the Kingdom of Nepaul. London 1811, 4°.
KLAPROTH; Asia Polyglotta. Paris 1823 (*Schubart*) 4°., mit einem Sprach-Atlas, folio.
——— Reise in den Caucasus. Halle u. Berlin, 1812, 2 B. 8°.

LANGLÈS, Monumens anciens et modernes de l'Indoustan. Paris (*Didot ainé.*) 1821, fol. 2 vol. et pl.
LEYDEN, *Malay Annals.* with an introd. bij T. S. RAFFLES. London, (*Longman*), 1821, 8°.

Magazin über Asien (ook genaamd: *Asiatisches Bilderbuch*) Leipz. (*Baumgärtner*), zonder jaartal, 4°.
[FR. MAJER] Algemeines Mythologisches Lexikon, 1e. Abth. Nicht-alt. Klassisch: bearbeitet von FR. MAJER. Weimar 1803. 8°. I. & II. B. (NB. gaat slechts tot de letter I.)
MARSDEN, Maleische Spraakkunst, vertaald door C. P. J. ELOUT. Haarlem 1824, 4°.
MAURICE, Indian Antiquities, London (*J. White*) 1806, 7 vol., 8°.
MOOR, Hindu Pantheon, London (*Johnson*) 1810, 4°.
NIKL. MÜLLER, Glauben, Wissen und Kunst der Alten Hindus. Maintz (*Kupferberg*) 1822, 1. Theil, 8°.

C. NIEBUHR, Reize naar Arabië, uit het Hoogd. Amst. 1776, met de Beschrijving van Arabië en de Vragen van MICHAELIS, 4 Deelen. 4°.

W. OUSELEY, Travels in Various Countries of the East. Lond. (*Rodwell and Martin*) 1819, 3 vol., 4°.

Sir

PALLAS, Reise durch verscheidene Provinzen des Russischen Reichs. St. Petersburg 1771, 5 Bände, 4°.
——— Nachrichten über die Mongolischen Völkerschaften. St. Petersb. 1776, 4°. 2 Bände.
POLIER*, Mythologie des Indous, Roudolstadt et Paris 1809, 2 vol. 8°.
M. POLO, Travels, transl. with notes bij W. MARSDEN, Lond. (*Longman*) 1818, 4°.
PAULLINUS A S. BARTHOLOMÆO, Grammatica Samscrdamica. Rom. 1790, 4°.
——— — ——— Systema Brahmanicum. Romae 1791, 4°.
PAOLINO A SANTO BARTOLOMEO, Viaggio alle Indie Orientali. Rom. 1796, 4°. — Fransch: Paris 1808, 3 vol., 8°.

RAFFLES, the History of Java. Lond. 1817, 2 vol. 4°. (Zie over de nommering zijner platen, *blz.* 12, noot *d*).
Ramayuna of VALMEEKI, bij W. CAREY and MARSHAM, 1 vol., Serampore 1806, 4°.; Lond. 1808, 8°. — 2 et 3 vol. Serampore 1819.
RELANDI Dissertationes Miscellaneae. Traj. ad. Rh. 1706, 3 vol., 12°.
RENNELL, Déscription Historique et Géographique de l'Indostan. Paris an VII, 3 vol. 8 et Atlas in 4°.
ABR. ROGERIUS, de geopende deure tot het verborgen Heydendom. Leyden 1651, 4°.

A. G. A SCHLEGEL, *Ramayana* (uit te geven, met Latijnsche vertaling; in 8 deelen, in 8°. behalve de nooten (bij *E. B. Weber* in Bonn) volgens prospectus van London, *Nov.* 1823, en van Bonn, *Febr.* 1824, 8°.)
——— *Bhagavad Gita*, *Bharateae* episodium. Bonn (*Weber*) 1823, 8°.
I. J. SCHMIDT, Forschungen im Gebiete der älteren Bildungsgeschichte der Völker Mittel-Asiens, vorz. der Mongolen u. Tibeter. St. Petersburg u. Leipzig (*Cnobloch*) 1824, 8°.

SONNERAT, Voyage aux Indes Orientales. Paris 1782, 2 vol. 4; of, 1806, 3 vol. 8°.

TAVERNIER, Voyages. Paris 1679, 12°.

VALENTIA, Voyages and Travels to India, Ceylon, &c. London. (*Rivington*) 1811, 3 vol., 8°. and plates 4°.
VALENTYN, Oud en Nieuw Oost-Indien. Dordt 1724, 5 deelen. fol.
VINCENT, Commerce and Navigation of the Ancients in the Indian Ocean, 2 vol. London (*Cadell & Davies*) 1807, 4°.
——— The Voyage of Nearchus, Greek and English. Oxford 1809, 4°.
J. H. VOSS, Antisymbolik. Stuttgardt, 1824, 8°.

J. J. WAGNER, Ideen zu einer allgemeinen Mythologie der alten Welt. Frankf. a M. 1808, 8°.
WARD, Account of the writings, religion and manners of the Hindous. Serampore 1811, 4°.
ook onder den titel:
View of the History, litterature and Mythology of the Hindous. Serampore, 1815, 2 vol. 4°. and London 1817, 8°.
WILKINS, Sanskrita Grammar. Lond. (*Black, Parry & C°.*) 1808, 4°.
WILLMET, Schets van den staat der Oostersche Literatuur in Holland (in de Gedenksch. van het Instituut, III. Klasse, Nederd. Ged. II. Deel, *bl.* 199, volgg.)
N. WITSEN, Noord- en Oost-Tartarijen, Amst. 1705, 2 deelen; (NB. De vernieuwde titel luidt: te Amsterdam, *Schalekamp*, 1785: hierbij is eene nieuwe Inleiding van P. BODDAERT.)

IN-

INHOUD.

VOORREDE . . . . blz. III.

BERIGT OVER DE SPELLING . . . . . — 1.

INLEIDING. § 1. *Korte geschiedenis der beoefening van Indische oudheden* . . . . . . — 3.

§ 2. *Kort overzigt der Indische fabelleer* . . . . — 13.

§ 3. *Afbeeldingen der Indische Goden* . . . . — 19.

EERSTE AFDEELING. VERKLARING DER DRIE BEELDEN.

§ 1. *Voorloopige beschrijving* . . . . . . — 21.

§ 2. *Oorspronkelijke plaatsing der beelden te* Singa-Sari. — 23.

§ 3. *Verklaring van het beeld* N°. 1. Bheireva . . — 35.

§ 4. *Overzigt van alle bekende beelden van* Bheireva. — 78.

§ 5. *Verklaring van het beeld* N°. 2. Ganesa . — 87.

§ 6. ——— — — — N°. 3. Nandi . — 105.

§ 7. *Opschrift op het beeld* N°. 1. . . . . —111.

§ 8. *Onderzoek naar den aard van den voormaligen* Siva-*dienst op Java* . . . . . . —138.

TWEEDE AFDEELING. AANMERKINGEN OMTRENT DEN OUDERDOM EN DE KUNSTWAARDE DER BEELDEN.

§ 1. *Ouderdom* . . . . *blz.* 143.

§ 2. *Kunstwaarde* . . . . — 152.

AANHANGSEL *N°*. I. *Javaansche beeldwerken of legenden, welke van de Indische godenleer schijnen af te wijken* — 159.

———— II. *Javaansche legende omtrent het beeldje*, Poetri Dedes *genaamd* . . . — 180.

———— III. *Uitlegging der moeijelijkste Javaansche beeldwerken bij* RAFFLES *en* CRAWFURD — 185.

———— IV. *Uitlegging van andere Indische beeldwerken bij vroegere schrijveren* . . . — 188.

———— V. *Over* Tsjakra, *vooral bij de Boedisten en Dsjainas* . . . . . . — 194.

———— VI. *Berigt over het al of niet bestaan van gegotene kolommen in Barbarye, van den Luitenant-Kolonel* J. E. HUMBERT — 205.

———— VII. *Over de mogelijkheid van overeenkomst van eenige Indische beeldwerken met Grieksche en Romeinsche* . . . — 207.

BIJVOEGSELS . . . . — 210.

TITELS DER AANGEHAALDE WERKEN, WELKE BETREKKING HEBBEN TOT *INDIË* . . . . . — 213.

BE-

BERIGT OMTRENT DE PLATEN.

Plaat *I. en II.* (*bevattende het beeld, in den tekst N°. 1 genoemd, van twee zijden*) *zijn beschreven*	.	*I. Afd.* § 3.
—— *III.*	——	§ 7.
—— *IV. en V.* (*beeld N°. 2. van twee zijden*) .	——	§ 5.
—— *VI.* (*beeld N°. 3.*)	——	§ 6.
—— *VII. n°. 1.*	*blz.*	87.
2.	—	86.
—— *VIII. n°. 1.*		*blz.* 31. *n°.* 2; *en blz.* 73 *noot* (*a*).
2. . .		*blz.* 70. *noot* (*a*).

 DRUK-

DRUKFEILEN.

blz. 1. *reg.* 14.)	Portugeſche	*lees*	Portugeeſche
— 5. *noot* *a.*)	Zie ſtraks *noot* (*c*)	—	Zie *noot* (*a*) op *blz.* 6.
— 9. *reg.* 6.)	burgemees .	—	burgemeester
— — — 9.)	Grieksch .	—	Romeinsch
— 11. — 3 inz.)	ENGELHARDT	—	ENGELHARDT.
— 22. — 11.)	te gelijke tijd	—	te gelijker tijd
— 29. — 13.)	waarſchijnelijk .	—	waarſchijnlijk
— 39. — 13.)	*een zijner drie hoofden*	—	*een zijner hoofden*
	[NB. Deze ſchrijffout is zinſtorend: *Brama* heeft er (eigenlijk) *vier*.]		
— 50. *noot* *a.*)	*Peiſatsjes*, wordt .	*lees:*	*Peiſatsje* wordt
— 53. — *a.*)	*Maka-kali* . .	—	*Maha-kali*
— 74. — *b.*)	CRAUFURD *Mann. and Cust. of Ind. II. p.* 134; CRAUFURD *Indian* —	*lees:*	CRAUFURD *Researc. conc. anc. and modern India. II. p.* 134; CRAWFURD *Indian* — . .
— 76. — *a.*)	*anc. et modern*	*lees:*	*anc. and modern*
— 85. *reg.* 6.)	*T. VII.* .	—	*T. VI.*
— 120. *noot b. reg.* 1.)	248, .	—	246,
— 150. *reg.* 9.)	wegen. . .	—	wezen.
— 165. *noot b.*)	verſtaan: van .	—	verſtaan van
— 177. *reg.* 8.)	*raksjaſa* .	*lees:*	*raksja* [NB. Zie *blz.* 186.]

Eenige onregelmatigheid in de ſpelling der vreemde woorden gelieve de lezer te verſchoonen.

1

1 el. 6⅞ duim Nederl

1 el. 6 duim 7 streep Nederl

MAHA - KALA

of

BHEIREVA.

a. MENSCHENHOOFD AAN DEN HALSBAND VAN HET DIER

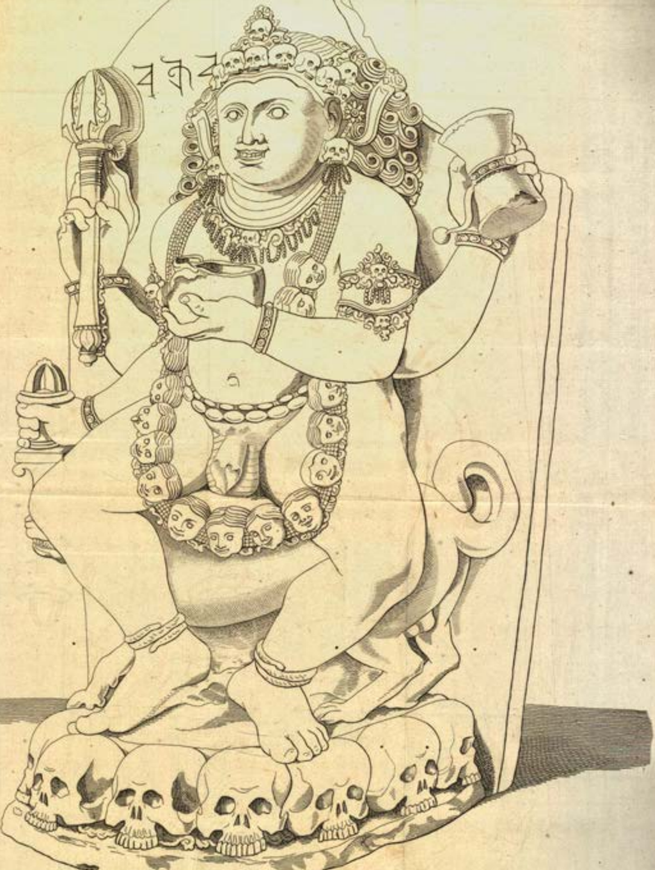

MAHA-KALA
of
BHEIREVA

OPSCHRIFT op het beeld van BHEIREVA.

1. *Opschrift op het beeld van Bheireva*				
te lezen in het Engelsch:	chă	kră	chă	kră
in het Neêrduitsch:	tsjă	kră	tsjă	kră
2. *in hedendaagsch schrift*	च	क्र	च	क्र
3. *of*	....	क्र	....	क्र
4. *Eene letter van het opschrift te Brambanan:*	....		....	....
te lezen:	....	kă	....	....
5. *in hedendaagsch schrift*	....	क	....	....
6. *op het beeld van Bheireva*		....	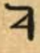	....
7. *misschien in hedendaagsch schrift te lezen*	व	....	व	....
	vă	....	vă	....

[illegible] sculp.

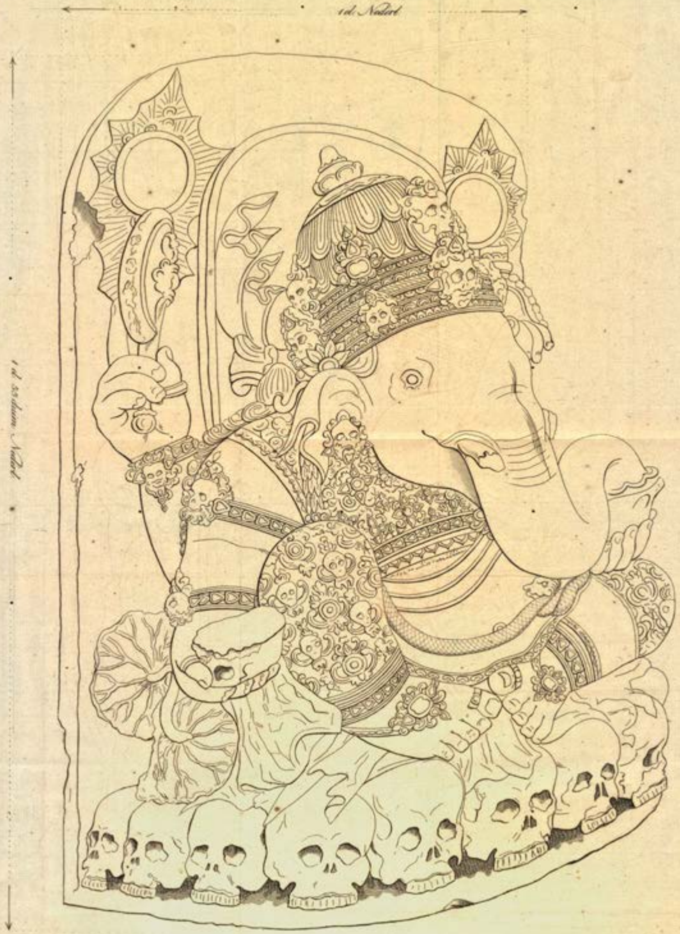

GANESA.

GANESA

N. 3. NANDI, de Stier van SIVA.

1

MAHA-KALI.
of
BHEIREVI.

2

BHEIREVA.
of
VIRA-BHADRA.

1

BRAMA.

2

Hoofd van eenen

TEMPEL-WACHTER.

00058164

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 02 April, 2016